

מכתבים כאשר הוא לא יהיה שם, אזי יקח נא בעל הבית את המכתבים מבית הדואר, וישליכם החדרה דרך חרך הדלת. וכל זה עשה למען יהיה לו מקום שאביו יכתוב לשם מכתבים אליו, וכן הוא ישיב משם מכתבים לאביו. וכאשר בימים ההם היה מפורסם מאוד בעולם הגאון הגדול ר' יעקב גינצברג מק"ק פרידבורג זצ"ל, והיה נחשב בימיו לגאון השני אחרי המהר"ל, כי היה גם כן חכם גדול בכל החוכמות ושאר הלשונות. והוא היה רבו של הגאון בעל תוספות יו"ט.⁵ על כן הסכים בן הדוכס בדעתו לנסוע לגאון גינצברג שיגייר אותו וילמד עמו תורה. כאשר בא שמה בן הדוכס נשא חן מאוד בעיני הגאון גינצברג. ולא ארכה העת והגאון גייר אותו, ויקרא שמו בישראל אברהם, וגם נתן לו שם משפחה, ישורון. הגאון גינצברג למד בעצמו תורה עם הגר אברהם ישורון. ויען כי היו לו דעה רחבה ומוח טוב קיבל במהרה את כל אשר לימד אותו הגאון. אולם יען כי הגאון הזה היה הרב אב בית-דין וריש-מתיבתא⁶ דק"ק פרידבורג, על כן היה טרוד גדול ולא היה ביכולתו להשתדל עצמו עם הגר הזה, וישלחו העירה אמשטרדם אל הישיבה הגדולה אשר היתה אז שמה. וגם נתן לו מכתב תעודה שהוא בחור הגון וטוב ובעל שכל חריף, וגם שהוא שאר-בשרו. ולכן ביקש במכתב מאת ראש הישיבה שיקרבהו בשתי ידיו ויתן השגחתו עליו בשתי עיניו. אברהם ישורון הגר נפרד מאת הגאון מוהר"י גינצברג בבכייה, ויברכהו הגאון בהצלחה גדולה, וגם הבטיח לו כי בעיר אמשטרדם יזדמן לו מן השמים זיווגו הראוי לו. וימסור בידו סימן הזה, שכאשר יציעו אליו שידוך ויאמרו לו שהכלה היא מיוחסת שהיא ממשפחת הגאון גינצברג, ידע שזה השידוך הוא טוב עבורו, והכלה הזאת היא זיווגו. וגם יעצוהו הגאון לבלתי יגלה הסוד שהוא גר, כי אם יאמר שהוא מעיר בוקרסט ושמו אברהם ממשפחת ישורון. וגם יאמר שהוא

⁵ יום טוב ליפמן בן נתן הלוי הלר (ריט"ל), 1579–1654.

⁶ ראש הישיבה.

שאר-בשר של הגאון מוהר"י גינצברג מעיר פרידבורג, אשר בנקל יהיה לכל איש להתוודע הדבר אצל הרב מק"ק פרידבורג. ויסע אברהם ישורון העירה אמשטרדם. ויבוא לפני הגאון ראש הישיבה ויספר לו מי הוא, וגם הראה לו את המכתב של הגאון דק"ק פרידבורג. ראש הישיבה קיבלו תיכף ויקרבהו מאוד ויתחיל ללמוד עמו תורה. אברהם ישורון למד תורה בהתמדה גדולה ובחריפות, ונעשה גדול בתורה ומפורסם בשם העילוי מ'בוקרסט. ובתוך זה העת נסע בכל פעם לעיר ונציה לקבל המכתבים ששלח לו אביו הדוכס הזקן ולהשיב עליהם, למען יחשוב אביו שבאמת הוא יושב בעיר ונציה ולומד בבתי ספר הגבוהים להשתלם בלימודים. שתי שנים למד אברהם ישורון בישיבה ההיא בעיר אמשטרדם. אחרי כן פקד עליו ראש הישיבה שיסע לעיר מולדתו וישא אשה. ויענהו אברהם ישורון כי עיר אמשטרדם נראית לו יותר לקבוע דירתו בה, יען כי אנשיה יושביה הם יראי שמים ובעלי תורה, אשר לא ימצא כזאת בעיר בוקרסט. ועל כן ברצונו יותר לקחת אשה מהעיר אמשטרדם ולקבוע דירתו בה, וגם פירסם שהוא יפזר נדון כמה שירצו ממנו, כי אין חסר לו כסף. וכמה כסף שיוצרך לו עבור שידוך הגון ישלח לו אביו, יען כי אביו הוא עשיר גדול והוא בן יחיד אצלו. השמועה הזאת של בחור הישיבה העשיר התפשטה מהר בכל העיר, והשדכנים החלו להציע לפניו שידוכים שונים אשר דחה אותם בקש, עד אשר הציע לפניו שדכן אחד שישתדך עם העלמה הנמצאת בבית הגביר ר' חיים ברגר. והשם היה בעיר⁷ אמשטרדם שהיא יתומה בת אחיו ויש לה ירושה גדולה. וכאשר לא היה לה בעירה אצל מי להיות, על כן באה לחסות בצל דודה, והוא יהיה העומד שלה.⁸ ובתוך שאר המעלות שחשב השדכן סיפר גם יחוסה, שהיא מתיחסת שהגאון הגדול ר' יעקב גינצברג מהעיר פרידבורג הוא שאר-בשרה הקרוב. וכאשר שמע אברהם ישורון שהכלה הזאת היא מתיחסת

⁷ כלומר, ידוע היה.

⁸ במובן של ערב עבודה, עד או שושבין.

להגאון מוהרי"ג, הבין שהגאון מוהרי"ג קלע את דבריו ברוח קדשו על העלמה הזאת, ובלי ספק שהיא בת זוגו. ויענה לשדכן שהשידוך הזה נראה בעיניו, וציווהו להשתדל בזה. כמובן לא היה לשדכן עבודה גדולה לגמור זה השידוך, שהיה עם כל המעלות משני הצדדים. ורק בעניין הייחוס רימו זה את זה, החתן רימה את הכלה ביחס תולדתו, כי לא רצה שיהיה נודע שאינו מזרע ישראל וכי גר הוא. וכן הכלה רימته את החתן ואת כל העיר אמשטרדם ביחס תולדתה. כי לא רצתה שיהיה נודע מאין היא הובאה הלום, כי יראה לבלתי יתפרסם השם הרע שהיה לה בעירה שביקשה להמיר דתה. בקיצור שהשידוך נגמר בכי טוב, ונעשה תנאים בכבוד גדול. האמנם שהכלה היתה נראית בעיני החתן, כאילו הוא מכיר אותה מכבר, אבל לא עלתה על דעתו שהיא היא כלתו הראשונה, כי מכבר היה נחקק במוחו שנשרפה אצל הכומר בחצר הקלויסטר.

מספר שבועות אחרי התנאים, קודם החתונה, קנה החתן עבור הכלה מתנות יקרות, ובהן היו נמצאות שתי טבעות זהב עם אבנים יקרות. כאשר הביא החתן לכלה את המתנות, נסתה להתקשט בפניו עם המתנות. ולמען תנסה להביא אצבעותיה בטבעות, היתה מוכרחת למשוך מאצבעה הטבעת שהיתה עליה מכבר. וכאשר הניחה הטבעת הישנה שלה על השולחן לקח החתן את הטבעת הזאת בידו, ותיכף הכיר שזאת הטבעת היתה שלו, אשר נתנה במתנה אל הכלה שנשרפה. כי מלבד שאר הסימנים שהיו לו בה, ראה גם את שתי אותיות החקוקות בה שהיו מרמזות על שם בן הדוכס. אז נבהל החתן מאוד ויפג לבו עד כי נתעלף ונפל ארצה. תיכף נעשה רעש גדול ויעירו אותו ויבראו אותו עד כי שבה נפשו אליו. אולם לא רצה לאמר האמת להודיע סיבת התעלפו. ואחרי כן התחיל החתן להביט יותר ויותר אחרי כלתו ולדקדק בקולה ובכל תנועותיה, והיה מכיר בה בכל פעם יותר ויותר, שזאת הכלה היא אותה הכלה הראשונה שלו מהעיר פראג. ולא יכול עוד החתן להתאפק, וישאל את פי הכלה בלאט וישביענה שתאמר לו האמת הטהורה מי היא, ומאין באה לידה הטבעת הזאת. ויאמר

לה שלא תירא מאומה מפניו מלאמר האמת, כי לא תאונה לה כל רע בעבור זאת. כאשר שמעה הכלה מפיו אלה הדברים נבהלה עתה גם היא מאוד, עד כי נפלה על הארץ באין אונים ותתעלף. החתן עשה רעש וצעקה וירוצו אליו אנשים ויעירו אותה ויבריאוה כבראשונה. אולם לא יכלה עוד הצפן זה הסוד בקרבה, והיתה מוכרחת לגלות לחתן כל מה שעבר עליה. והנה כן גם החתן לא יכול עוד להתאפק, ויתן את קולו בבכי, ויאמר אל הכלה: תדעי יקירתי כי אני אני הוא החתן הראשון שלך בן הדוכס, אולם עתה יהודי אנוכי ככל היהודים, ותנהלני השגחה העליונה לעבור אורחות ימים לבוא אליך להתדבק בך. ויבכו שניהם בכי גדול, וינחמו זה את זה וישמחו בשמחה חדשה ובאהבה חדשה. אחרי כן גילה החתן את הסוד מהחל ועד כלה להגאון ראש הישיבה שלמד אצלו, וגם לדוד הכלה ר' חיים ברגר נודע כל הדבר וישמחו מאוד. וביותר שמחו כשמעם את הברכה אשר ברך לחתן הגאון מוהר"י גינצברג מק"ק פרידבורג, וכי אמר לו כי בעיר אמשטרדם ימצא את הזיווג שלו. ויאמר על זה הגאון ראש הישיבה: עתה נראה עין בעין שזאת היא זיווג מן השמים. ומה שרצה השטן שיהיה באיסור, נסתבב הדבר על פי השגחה העליונה שיהיה בהיתר. ועתה לך וזכה במקחך. לא ארכה העת ונעשתה החתונה בעיר אמשטרדם בכבוד גדול. ועוד באותה השנה מת הדוכס הזקן ויפול כל עושרו, כל הנחלאות עם כל הכפרים בירושה לפני אברהם ישורון. ויבא אברהם ישורון עם אשתו להתיישב בנחלת אביו, בארמון גדול שהיה בכפר, רחוק כמה פרסאות מהעיר פראג. וכאשר בא אברהם ישורון עם אשתו אל נחלת אביו לא היה עוד הכומר תדיאוש בעיר פראג, כי נשפט להשתלח אל עבודת הפרך בעבור שנאשם ברצח ילד המשרת שלו לצורך עלילת דם, כנזכר במעשה השני שאחר מעשה הזה. אחרי כמה ימים, כאשר נטהר הארמון, עשה אברהם ישורון משתה גדול ויקרא אליו את חותנו ר' מיכל ברגר עם אשתו ועוד כמה ידידים, וגם ביקש את המהר"ל שיבוא למשתה וישלח עבורו עגלת צב מפוארה ונהדרה מאוד. ועד עתה לא נודע עוד הסוד, מי הוא אשר הציל

את בת ר' מיכל ברגר מחצר הקלויסטר. אמנם במשטה התחילו כל אחד מהם לספר קורות מעשה הנפלא הזה. וכל אחד סיפר מקצת אשר ידע מה שקרה עמו. אז אמר המהר"ל: יען כי נעזרתי מן השמים להתפטר מן מתנגדי הרשע העריץ הכומר תדיאוש, על כן אין אני ירא עוד מלגלות לכם האמת. ותדעו כי לא זקנה מעולם העליון בא להצילה, כי אם אנוכי שלחתי אליה איש עם השק הגדול, והמכתב הקטן אני כתבתי אותו למען תציית תיכף ליכנס בשק. כל הקרואים מחאו כף וישמחו מאוד על דברי המהר"ל, ויודו ליוצר העליון על הנסים ועל הנפלאות שעשה עמהם. למהר"ל ניתנו מתנות גדולות, ובתוכן עגלת הצב עם הסוסים אשר שלח אחרי המהר"ל שיבוא שמה. וגם לקח המהר"ל מהם כסף הרבה למעשה צדקה ודברים טובים לייסד בעיר פראג. אחרי מספר שנים מת ר' מיכל ברגר וגם אשתו. ולא רצה ר' אברהם ישורון לירש נחלת חותנו, ויתן את הבית במתנה לבית המדרש. ועל כן נקרא בית המדרש הזה בשם ישורון קלויז. ומלבד זה עשה ר' אברהם ישורון טובות רבות, ויחלק הרבה צדקה בעיר פראג. ויחי עם אשתו ימים רבים בהצלחה גדולה.

ה. מעשה נפלא מאוד של עלילת דם על ידי הכומר תדיאוש

מעשה נפלא הזה קרה בשנת ה' אלפים שמ"ה ליצירה.¹ בעיר פראג לעומת בית הכנסת הגדול עמד בית גדול וישן מאוד, אשר היה נראה כמו היכל מלכי שנות קדם. בית הזה היה נקרא בשם 'היכל המחומש' (דער פיניווער פאלאץ). זה השם קראו לו לבעבור שהיו לבית הזה חמישה צדדים של חמישה כתלים וכל כותל נכנס ברחוב אחר. לפני כל כותל עמדו חמישה עמודים גבוהים ועבים מאבני גזית. בין העמודים היו חמישה חלונות גדולים ורחבים. על הגג עמדו חמישה מגדלים גבוהים, ועליהם פטורי צעצועים ודמויות חקוקות, אשר מהם היה ניכר שהארמון הזה עמד מזמן שהאומות עבדו לשמש. ויען כי כל ענייניו היו של מספר חמישה על כן קראו לו היכל המחומש. לבית הזה לא היה בעל בית מיוחד, רק שהיה נחשב בין אחוזות ונחלאות של הממשלה. ויען כי הממשלה לא רצתה להוציא כסף על תיקון בדקי הבית, על כן נחרב זה הבית בכל פעם יותר ויותר. ועל פי רוב היו דרים בו אנשים עניים ובעלי מלאכות נמוכים. תחת הבית הזה היו מרתפים גדולים וארוכים כמו מערות, אולם דיירי הבית הזה היו יראים מליכנס למרתפים, כי יצא השם ששעירים ירקדו שם, והשדים קיננו למו את המרתפים ההם, ומפילים פחד ובהלה על כל הרוצה ליכנס שמה על ידי השלכת אבנים ורוח סערה. ואמרו שלא איש אחד ניזק שם ברצותו ליכנס תוך המרתפים. ולכן גם דיירי הבית הזה היו מועטים, וממילא נחרב הבית בכל פעם יותר ויותר, עד שהיה

¹ היא שנת 1585.

נראה כמו חורבה ישנה. ויקר מקרה קודם חג הפסח אחר בדיקת חמץ אצל המהר"ל, כאשר היה צריך לומר כל חמירא,² והנה כבה הנר פתאום ביד השמש הזקן ר' אברהם חיים, אשר עמד אצלו. והמהר"ל היה נוהג, שלא רצה לומר שום דבר בעל פה כי אם מתוך הסידור שלו [ואמר לנו פעם אחת, שטעם המנהג שלו אינו מחמת חומרה, רק משום שמראים לו מן השמים עתידות על-פי גוון האותיות של התפלה כי יש גוונים המורים על חסד ויש מורים על דין ויש על רחמים. והאותיות של הסידור מתהפכים לאותו הגוון של המידה השוררת. ופעם אחת בכה המהר"ל מאוד בשעת אמירת העבודה של יום הכיפורים. ושאלו אותו במוצאי יום הכיפורים טעם הבכייה. ואמר לנו שהסימן של לשון הזהורית שהיה בבית המקדש שנהפך ללבן יש לו זה הסימן בגוון האותיות של העבודה בסידור שלו. ובזה יום הכיפורים לא נהפכו האותיות-לגוון לבן, כי היה קיטרוג גדול בשמים על ישראל. והיה לו צער גדול מזה ועל ידי הבכיות שלו המתיק מעט את הדין].³ ועל כן רמז המהר"ל אל השמש שידליק את הנר, כי חשב זאת למקרה. וינסה השמש להדליק את הנר מספר פעמים, ובכל זאת כבה הנר ולא רצה לידלק. פני המהר"ל חווירו מפחד, כי הבין תיכף שאין זה דבר פשוט, וכן גם כל האנשים אשר עמדו שמה נבהלו מאוד. המהר"ל היה מוכרח להפסיק, ואמר לשמש ר' אברהם חיים שיקח את הסידור וילך עמו אל הנר הדולק בתוך מנורת הכותל, ויאמר שם אצל הנר בקול רם מתוך הסידור 'כל חמירא' מלה במלה, והמהר"ל יענה אחריו מלה במלה בעל פה. ויעש כן השמש, וילך כמו מבוהל מחמת פחד המקרה אצל הנר של מנורת הכותל והתחיל לומר 'כל חמירא'. אבל במקום שהיה צריך לומר 'דאיכא ברשותי'⁴ היה נראה לו שכתוב בסידור 'דאיכא בחמישא',

² הוא נוסח 'סדר בדיקת חמץ' שנעשה אור לי"ד בניסן, ונאמר לאחר בדיקת החמץ לאור הנר.

³ כאן מצייר רוזנברג את דמותו של המהר"ל ממש כצדיק חסידי.

⁴ שיש ברשותי.

ויאמר כן בקול רם לפני המהר"ל 'דאיכא בחמישא'. המהר"ל עמד מלענות אחריו ויצעק אליו בקול: נו, נו! לרמז לו כי טועה הוא. אולם השמש התבהל עוד יותר והתחיל לומר פעם שנייה 'כל חמירא וחמיעא דאיכא בחמישא'. אז היכה המהר"ל באצבע צרדה כדרכו באותו הרגע שהתוודע מאיזה דבר נפלא, ויצעק בקול: אם כן מבין אני עתה. שעת צרה היא ליעקב, ורוצים שוב לכבות נר ישראל. וגם מבין אני עתה פתרון החלום שחלמתי בליל שבת הגדול. אחר-כך רץ המהר"ל בבהלה אצל הנר שדלק במנורת הכותל, ויעץ כי המנורה היתה גבוהה עמד המהר"ל על ספסל עם הסידור אצל הנר ואמר מתוך הסידור 'כל חמירא' כראוי. ואחרי אומרו ציווה על כל האנשים הנמצאים שם בביתו שהיו מאנשי העיר, שילכו תיכף לביתם. ולא נשאר איש בבית, כי אם חתנו הגאון מוהר"י כ"ץ זצ"ל, עם השמש הזקן ר' אברהם חיים והשמש השני יוסל'ה גולם. אז סיפר המהר"ל שחלם חלום של פחד בליל שבת הגדול, באשר כי מן 'היכל המחומש' יוצא אש ולהב גדול מחמת שנעשה שם שרפה גדולה, וראה בחלום כי לבת-אש גדולה מתנתקת מן 'היכל המחומש' ומתפרצת אל תוך חלוני בית הכנסת הגדול, בשעה שבית הכנסת היה מלא יהודים מתפללים. ונתבהל מאוד בתוך שנתו והתחיל לצעוק בקול גדול עד כי ניעור משנתו בפחד ובבהלה גדולה. ואמר המהר"ל שעתה הוא מבין פתרון החלום. כי בזה 'היכל המחומש' הוכנה מין עלילה וצרה גדולה על תושבי העיר פראג, ונצרך לבער זאת מהר, כמו שמבערים חמץ. ולכן נשלח מן השמים בפי השמש ר' אברהם חיים שיאמר 'כל חמירא וחמיעא דאיכא בחמישא'. לרמוז לנו כי עלינו לבער את החמץ הנמצא ב'היכל המחומש' אשר הוכן שם פח ומוקש עבור תושבי העיר פראג. כי אש יצאה מ'היכל המחומש' ותלהט בחלוני בית הכנסת על כל היהודים הנמצאים בבית הכנסת. וגם מה שנכבה הנר מרמז על זה שרוצים לכבות נר ישראל, והיינו שהוכנה הצרה גם על המהר"ל בעצמו שנקרא נר ישראל, לבעבור שהיה בו ניצוץ דוד המלך עליו השלום, שנקרא גם כן נר ישראל. ויתחיל המהר"ל לחקור ולדרוש איך יכול להימצא

בבית הזה דבר רע על ישראל. וישאל המהר"ל על כל התושבים הגרים שם, מי המה ומה מעשיהם. אמנם השמש הזקן זכר מאוד והכיר היטב את כל האנשים הדרים שם, ויזכור אותם בשמם כל אחד ואחד, ולא נמצא אחד מהם אשר יפול עליו חשד על דבר רע, כי כולם היו אך יהודים עניים ובעלי מלאכות קטנים. אולם על דבר אחד עמד המהר"ל ונרעש ונפחד מאוד. כי השמש הזקן סיפר לו, שזוכר כאשר היה נער קטן סיפרו הדרדקי דבי רב זה לזה הגדות קדמוניות על אודות 'היכל המחומש', וכל אחד סיפר מה ששמע מאבותיו. ואחת מהן היא, שבהיכל הזה היה דר בשנים קדמוניות מלך אחד אשר לא התראה מעולם לפני אנשי העיר. וכאשר היה צריך ללכת להתפלל בקלויסטר, הלך מביתו אל הקלויסטר הירוק דרך מערה שנבנתה מן המרתף של ההיכל עד המרתף של הקלויסטר הירוק. וזה הקלויסטר הירוק הוא אותו קלויסטר שיושב בו עתה הכומר תדיאוש שהוא צורר יהודים גדול. וכאשר שמע המהר"ל את ההגדה הזאת אמר שאם כן אין זה כי אם שהכומר הזה, שהוא שונאו ומתנגדו, הכין במרתף של ה'היכל המחומש' איזו עלילה רעה, כי בלי ספק שהוא יודע על המערה ההיא, ונקל לו לעשות זאת באין מפריע. כי המהר"ל ידע שזה הכומר אורב ושואף תמיד ומחשב תחבולות להיות כורה שחת של עלילת דם להינקם גם בו, לבעבור שהמהר"ל השתדל תמיד בכל כוחו לשמור את העיר מעלילת דם. וגם ידע המהר"ל שזה הכומר תדיאוש תבער עוד חמתו בקרבו על דבר הילדה בת ר' מיכלי ברגר, אשר נפרעה מזימתו מלהמיר את דתה. וזה הכומר היה גם מכשף גדול והבין שאך יד המהר"ל עשתה זאת, וכי הילדה אך נגנבה משם, והשרפה היתה במכוון על-ידי משרתו לבעבור כסות עיניים. ומן דברי הכומר תדיאוש אשר הצטדק אחר-כך בבית המשפט לפני השופטים, נראה כי הוא חשב שמשרתו החזיר את הילדה להוריה בעד כסף הרבה, בעת שהכומר היה באסיפת הכמרים בעיר קראקוב, וחשב שכל זאת נעשה על פי עצת המהר"ל ועל כן החליט הכומר לנקום במשרתו וגם במהר"ל. והנה אמת היה הדבר הזה שהוכנה עלילת דם נוראה על

נכבדי העיר וגם על המהר"ל עצמו. וכך היה המעשה: זה הכומר תדיאוש היה לו משרת בעל אשה ובנים. בית הכומר עמד בחצר הקלויסטר הירוק. מצד אחד היו נכנסים חלונות בחצר הקלויסטר, ומהצד השני היו נכנסים חלונות בגן גדול, שהיה מוקף חומה עם שער ברזל אשר היה נפתח לדרך שמחוץ לעיר. שני שבועות קודם חג הפסח שהתחיל חודש האביב והאילנות מלבלבין, היו יוצאים המשרת של הכומר עם אשתו אחר הצהרים לעבוד מספר שעות בגן לעדור הארץ ולנקות האילנות. והילדים שלהם היה דרכם להתחיל אז להשתעשע בגן ולרוץ הנה והנה. ובזמן שהיו עובדים בגן פתחו את שער הברזל להשליך דרך שם פסולת הגן, אשר נאסף בו בזמן החורף. והרבה פעמים היו רצים ילדי המשרת מחוץ לשער, להשתעשע שם. בערב כאשר היו נכנסים לביתם משרת הכומר עם אשתו, היו קוראים לילדים שהיו מפוזרים בגן ומחוץ לגן, והיו מחפשים אותם ומאספים אותם הביתה. הכומר תדיאוש ידע מכל זה, ומצא על-ידי זה מקום טוב לנקום נקמתו במשרתו ולעשות עלילת דם למהר"ל. הוא ארב לילדי משרתו לעת ערב בשעה שאביהם ואמם טרודים בעבודה, והילדים מפוזרים בגן ומחוץ לגן, וכאשר ראה ילד אחד מהם שהיה נפרד מאחיו והשתעשע לבדו סמוך לבית הכומר, אז הטעה אותו הכומר ויספחהו אל ביתו, והלך עמו למרתפו הגדול, ושם שחט אותו וקבל את דמו בכלי. אחר כך שפך את הדם בהרבה צלוחיות קטנות, וידבק על הצלוחיות פתקאות בכתב יהודי עם שמות נכבדי העיר, וגם שם המהר"ל עם שמות בניו וחתניו, וגם שמות שלושה פרנסי העיר הנקראים פרימוס⁵. וכל זה נשא הכומר מן מרתפו אל המרתף של ה'היכל המחומש'. וגם גוויית ילד הנשחט נשא שמה. וינח הכל בארון ישן אשר עמד בתוך המרתף. ומהלך הכומר היה דרך המערה המחברת שני המרתפים. והכין הכומר עלילת דם הגדולה הזאת, למען יוכל להתנפל ערב חג הפסח עם שוטרי הממשלה על רובע היהודים

⁵ פרימוס (לאטינית: Primus) — הבכיר, הראשון.

ולעשות שם חיפוש גדול עד אשר תימצא העלילה, ויוכל אז להביא במאסר את המהר"ל בעצמו עם בני ביתו ועם נכבדי העיר. וכל זה נעשה בערב של ליל שבת הגדול, ובעבור זה חלם המהר"ל באותו הלילה החלום הנורא כנזכר לעיל.

ויהי בערב, כאשר משרת הכומר עם אשתו נחו מעבודתם אשר בגן ויבקשו ללכת הביתה, התחילו לאסוף את ילדיהם ללכת אתם יחד, ויראו והנה חסר להם ילד אחד. הם חיפשו את הילד עד קרוב לחצות הלילה ולא מצאו אותו. בבוקר בא משרת הכומר עם אשתו לפני הכומר ויספרו לו את אשר קרה אותם. ויאמר להם הכומר, שלפי דעתו בלי ספק שהילד היה רץ להשתעשע מחוץ לשער הברזל על הדרך ההולכת שם, ויתע בשדה. אמנם הוסיף עוד הכומר לאמר להם, שנצרך לפחד מדבר אחד. כי כאשר היום סמוך לחג הפסח של היהודים, והמה אורבים בכל שנה על נפש נוצרי לשחטו ולקחת את דמו לערבו בתוך המצות שלהם, על כן מי יודע אם לא נפל הילד הזה לקרבן בידי היהודים. ולכן אין עצה כי אם עליכם להודיע המקרה הזה לשר השוטרים, ולבקש ממנו שיעשה במהרה חיפוש בכל בתי היהודים. וגם יעץ הכומר לאשת משרתו שתאמר בפני שר השוטרים כי ביום שנאבד הילד ראתה לפנות ערב ממרחק דרך שער הברזל, שיהודי אחד נשא דבר מה על כתפו בשדה בשק, והשק היה מתנענע על כתפו כאלו היה מונח בו דבר חי, ואין זה כי אם שזה היהודי גנב את ילדה לשחיטה. ועוד ציווה עליה הכומר שתבכה בכי גדול ותפול לרגלי השר לבקש ממנו שיצווה לעשות החיפוש בהקדם האפשרי, וגם שיבקש את הכומר תדיאוש ללכת עם השוטרים בשעת החיפוש להיות בעזרתם. האם האומללה בשומעה את דברי הכומר פרצה בבכי גדול ותרץ מיד אל שר השוטרים ותפול לפני רגליו בבכייה, ותספר לו ככל אשר לימד אותה הכומר תדיאוש, וגם ביקשה ממנו לעשות חיפוש מיד בעזרת הכומר תדיאוש. ויענה לה השר שימלא בקשתה ככל אשר שאלה מלפניו, אולם היום אין באפשרות, כי עליו לבקש על זה הסכמת שר העיר, וזאת יעשה ביום הזה. ולמחרת בבוקר יעשה החיפוש בעזרת חיל

גדול ובלוויית הכומר תדיאוש, והזהירה לבל תגלה הדבר בפני כל איש.

אמנם כתוב 'הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל', וכאשר נתגלה מן השמים למהר"ל כי יש צרה קרובה אשר עליו לבערה כמו ביעור חמץ, וכי הוכנה ב'היכל המחומש', לא נח ולא שקט המהר"ל, ויאזור תיכף את מתניו ללכת בחיל ובכוח לבער את החמץ הזה. ויאמר מהר"ל: הן אמת כי יש סכנה ליכנס במרתף של החורבה, כי הבית הוא לחורבה יחשב. אולם אתמוך יתדותי על מה שאמרו חז"ל כי שלוחי מצווה אינן ניזוקין. והגם כי כפי שאומרים הוא מקום דשכיח בו היזקא,⁶ אבל זכות הרבים יעמוד לי שלא יאונה לנו כל רע. אחר חצות הלילה לקח המהר"ל ג' הבדלות עבות עם מוכנה של אש.⁷ ויתן ביד שני השמשים שלו, ר' אברהם חיים ויוסל'ה הגולם שתי הבדלות, וגם המהר"ל לקח בידו הבדלה אחת, וגם את מקלו לקח אתו, וילכו שלושתם אל ה'היכל המחומש' בלאט, לבל יודע מזה לאיש. כבואם אל המורדות המובילות אל תוך המרתף הדליקו את שלוש ההבדלות וילכו הלאה. אמנם כאשר פתחו את הדלת נעשה רוח גדול, והמרתף נתמלא אבק מן הרוח אשר התגבר לכבות את ההבדלות, וגם שמעו נביחת כלבים הרבה ונפל עליהם פחד גדול. ויאמר להם המהר"ל לבל יפחדו רק יתחזקו לעמוד על מקומם. ויאמר המהר"ל וגם ר' אברהם חיים שלוש פעמים 'יושב בסתר',⁸ וינח הרוח עם האבק וגם נביחת הכלבים שככה. אולם כאשר התחילו ללכת הלאה נפלו עליהם אבנים מן מעזיבת⁹ המרתף. אז נבהלו לבל תפול עליהם תקרת המרתף. ויאמר המהר"ל אל יוסל'ה גולם: לך אתה לבדך כי גם השדים

⁶ שיש בו סכנה.

⁷ הבדלות... עם מוכנה של אש — הכוונה ללפיד ומכשיר להדלקת אש (מעין מצית).

⁸ הוא מזמור צ"א בתהילים, הקרוי 'שיר של פגעים' (שבועות טו, ע"ב), אשר אומרו ניצל ממזיקים ושאר מרעין בישין (רש"י, שם).

⁹ מעזיבה — טיח התקרה.

לא ייקחוך, ותחפש היטב בכל החדרים, ואם תמצא איזה דבר חשוד של עלילת דם תביאהו לפני. ויסוגו אחור המהר"ל עם ר' אברהם חיים עד הדלת, ורק יוסל'ה גולם לבדו הלך הלאה עם ההבדלה הדולקת. ויחפש וימצא סל קטן אשר הונח בו הילד הנשחט, מכורך עם טלית מצויצת, וגם עוד סל קטן אשר היו מונחים בו לערך שלושים צלוחיות קטנות עם דם. ועל הצלוחיות היו מדובקות פתקאות קטנות עם שמות המהר"ל ובנו וחתניו וכל נכבדי העיר. כאשר הביא יוסל'ה גולם כל זאת לפני המהר"ל, פקד עליו המהר"ל שיקח את הילד הנשחט כמו שהוא, וישא אותו דרך המערה המובלת אל מרתפי הקלויסטר של הכומר תדיאוש, ויחפש שם את המרתף אשר עומדים בו היינות של הכומר, ויטמון שם את הילד המת בין החביות לבל יהיה ניכר מאומה. אחר כך ישוב אל המהר"ל דרך המערה. וימלא הגולם את כל פקודות המהר"ל ולא החטיא מאומה, ואחרי חצי שעה שב הגולם מן המערה. אחר כך ציווה המהר"ל שיעשו חור בקרקע המרתף, וינפצו באבנים את כל צלוחיות הדם, וישליכו הכל בתוך החור ויכסו בעפר, לבל יהיה ניכר מאומה. ויעשו כן. אחרי כן שבו שלושתם הביתה בשמחה. ויצווה אותם המהר"ל לבל יספרו לפני איש מאומה ממה שראו בעיניהם.

ערב פסח בבוקר בשעה העשירית התראה פתאום שר השוטרים ברובע מושב היהודים ועמו הרבה שוטרים ואנשי חיל, וגם הכומר תדיאוש לא נעדר בהם. החיילים והשוטרים התפרצו מהר שניים שניים בתוך מעונות היהודים ויחפשו היטב היטב. שר השוטרים עם הכומר תדיאוש חיפשו לראשונה בבית הכנסת הגדול. אחר כך בבית המהר"ל ובבתי נכבדי העיר. וכאשר עברו לפני ה'היכל המחומש', אמר הכומר אל שר השוטרים שנצרך גם פה לחפש, כי על פי רוב יעשו היהודים רציחות כאלה בבתים החרבים. ויחפשו גם שם בכל חדרי המרתף, אולם כאשר בא בגפו כן בגפו יצא. ואחרי הצהרים נסעו כולם לביתם בידים ריקניות. בעת החיפוש נפלה אימת מוות על היהודים תושבי עיר פראג. ואך המהר"ל ציווה תיכף

שיודיע איש את רעהו בשמו לבל יפחדו מאומה. כי הפח נשבר ואנחנו נמלטנו. ויצוום להכין על חג הפסח בגילה ורינה, כי צור ישראל וגואלו עשה לנו נסים נסתרים להצילנו מעלילות כוזבות.

הילד הנשחט היה מונח שם במרתף הכומר תדיאוש במקום סתר כמה ימים, עד כי נסרח היטב. וכאשר קרב חג הפסחא של הנוצרים, אמר הכומר אל משרתו בשבוע הקודם כי ילך אל המרתף וינקהו ויעשה בו סדרים, ויעשה חשבון מכל היינות הנמצאים שם למען ידע כמה יין לקנות עוד על חג הפסחא. וירד המשרת אל המרתף וגם כלבו אשר רץ אחריו תמיד ירד אחריו. המשרת לקח עצמו אל העבודה, ובתוך זה התחיל הכלב לרוץ במרתף הנה והנה, ולהריח בחוטמו בכל מקומות המרתף כדרך הכלבים המחפשים דבר מה, עד אשר הריח את המקום שבו נטמן הילד המת. אז התחיל הכלב לנבח מאוד ולפזז סביב המקום הזה. ויבן המשרת כי אין זה דבר ריק ויתחיל לחפש במקום ההוא וימצא את גוויית הילד, ויכיר תיכף כי זה ילדו הנאבד לו. וירץ המשרת החוצה אל שר השוטרים בבהלה גדולה, ויספר לו את אשר קרה לו. חיש מהר בא שר השוטרים בלוויית אנשי חיל וירדו אל תוך המרתף, ויראו כי כנים דברי המשרת. ויצעק המשרת שאין זה כי אם מעשי ידי הכומר תדיאוש בעצמו, השואף תמיד להתנפל על היהודים ולהתגולל עליהם עם עלילת דם, וכן הבינו כולם כי אמת בפי המשרת. בהתחלה ניסה הכומר להכחיש כל הדבר, כי איננו יודע מאומה, אולם נגלה עווננו בכמה אותות ומופתים עד אשר הוכרח הכומר להודות כי ידיו שפכו את הדם הזה. אמנם הצטדק, כי למען קנא את קנאת דת הנוצרית במשרתו עשה רצח הזה, יען כי משרתו שדד נפש יקרה מן דת הנוצרית, אשר ישבה אצלו כמה שבועות, והחזירה להוריה בעבור בצע כסף אשר לקח מהם בעת היותו על אסיפת הכמרים בעיר קראקוב. ולמען קחת נקם גם מן הרב של היהודים אשר בטח היתה זאת עצתו לשחד את המשרת בכסף, לכן רצח נפש של ילד משרתו לעשות מזה עלילת דם על הרב להנקם בשניהם. אבל משרתו ענה כחשו בפניו, כי לא כן

הדבר, רק שהכומר משך אליו בגנבה את בת ר' מיכל ברגר, ויאנסה להמיר דתה ויושיבה בשבייה. ומתוך ייסוריה קצה בחייה ותשרוף את חדרה עליה. סוף הדבר היה שהכומר תדיאוש נאסר וינתן בפלילים. ויענש להשתלח אל ארץ גזרה על כל ימי חייו. כן יאבדו כל רשעי ישראל.

על המעשה הזה אמר המהר"ל בדרך הלצה: 'גונן בחשוכה אשה'.¹⁰ כאשר צור ישראל רצה להגן על האשה החשוכה, היא השכינה הקדושה אם הבנים, 'גם בבנים'. היינו להגן גם על הבנים שלה, כנסת ישראל. 'חמשה דיברה לו האשה', היינו השכינה דיברה לו במה ששלחה לפיו לאמר לפניו מלת חמשה. כדי שיבין שצריך לבדוק ולבער החמץ מן הבית הנקרא חמשה שהוא 'היכל המחומש'.

¹⁰ מתוך הזמר הידוע למוצ"ש: 'איש חסיד היה בלי מזון ומחיה.. גונן בחשוכה אשה וגם בבנים חמישה וכו'.

ו. זה המעשה הנפלא פלאי פלאים שהראה
המהר"ל אל שני בריל'ך, אשר החליפה
אצלם המיילדת שני בנים

בעיר פראג היה מקרי דרדקי,¹ הנקרא בשם 'יעקיל הגדול'. אל
המלמד הזה באו שני נערים יתומים עניים מארץ רומניה,
וישכירו עצמם אצלו להיות עוזרים בחדרו. שמות שני הנערים
היו בריל. אבל פני האחד היו שחרחרים ולכן נקרא בשם 'בריל
השחור'. והשני היו פניו אדמדמים, ויקראו לו 'בריל האדום'.
שני הבריל'ך אהבו זה את זה מאוד ויחיו חיי שותפות, עד כי
התחלקו ביניהם בכל אוכל. המה נשאו חן בעיני המלמד וגם
בעיני אנשי העיר, יען כי עבדו עבודתם באמונה ובצדק. ועל כן
עלה בידם לקבוצ על יד מעט כסף לנדן למו, ויעשו שניהם
שידוכים הגונים מהעיר פראג. גם אחרי הנישואין שלהם לא
יכלו שניהם להתפרד זה מזה, ויחליטו שיתחילו לסחור
בשותפות. המסחר הראשון שלהם היה שניהלו שחיטה
בשותפות במקולין² אחת. המה הצליחו במסחרם ומעט מעט
נעשו עשירים. אחרי כן השליכו את הקצבות ויחלו לסחור
בשוורים, ויצליחו גם במסחר השוורים עד כי נחשבו לסוחר
שוורים היותר גדולים, ויקראו בשם שני בריל'ך הגבירים
מהעיר פראג. אז קנו למו בעיר פראג בית חומה גדול בשותפות
לגור בו, ויקבעו דירתם בבית ההוא וידורו בו בשכנות פתח
לעומת פתח. אמנם בדבר אחד לא השוו אלה שני הגבירים

¹ מלמד תינוקות.

² בית מטבחים, איטליז.

השותפים זה לזה, והיא בפרשת אלה תולדות.³ כי לבריל האדום היו בנים ובנות בריאים, חיים וקיימים, ולבריל השחור לא היו לו בנים כי אם בנות רכות, וגם לא נשארו כולן בחיים. נשי שני הבריל'ך גם כן היה שלום ביניהן, ושתייהן השתמשו במיילדת אחת אשר נקראה בשם אסתר'ל המיילדת. אמנם בקרב לב אשת בריל השחור בערה קנאה גדולה על השותפה שלה אשת בריל האדום. אבל יען כי היתה אשה חכמת לב ובעלת מזג טוב, התאפקה תמיד בכל כוחותיה, ולא הראתה נגד השותפה שלה אשת בריל האדום שום שנאה. אכן אסתר'ל המיילדת הבינה היטב מה בלב אשת בריל השחור, ונכמרו רחמיה עליה כי הרגישה צרת ליבה. על כן החלה אסתר'ל המיילדת לחשוב עצות ותחבולות לעשות טובה לאשת בריל השחור, שתוכל גם היא לשמוח ולהתפאר לפני בעלה לאמר, שנאסף חרפתה מן השמים כי ילדה גם היא בן.

ויקר מקריהן של נשי הבריל'ך שהלכו לטבילה בלילה אחד.⁴ ויוודע הדבר אל המיילדת אסתר'ל. אז עלה בדעתה כי באם שתי הנשים תתעברנה בלילה הזה, ותלד אשת בריל השחור בת, ואשת בריל האדום תלד בן, ואם אך זמן הלידה לא יהיה ארוך ביניהן, אז תחליף בסוד את הילדים ותניח את הבן אצל אשת בריל השחור, ואת הבת אצל אשת בריל האדום. ובאמת נסתיים כן הדבר שנתעברו שתייהן בזמן אחד, וזמן לידתן היה גם כן בזמן אחד. אולם אשת בריל האדום אחזזה חבלי לידה קודם, ותלד בן. המיילדת אסתר'ל קראה להם מזל טוב מהולדת בת. וכפי הנראה היא כך חשבה שאף אם תלד גם אשת בריל השחור בן, גם כן תחליף את הבנים. יען כי בני בריל האדום הם בריאים וחזקים, ויותר קרובים לחיים מבני בריל השחור. ועל דבר שקראה מקודם בבית בריל האדום מזל טוב מהולדת בת, תתן אחר כך אמתלה לדבריה לאמר, כי יען שגם אשת בריל השחור שכנתה קרובה ללדת, והיא תצפה מאוד להולדת בן, על כן

³ כלומר, הצאצאים, הבנים.

⁴ כלומר, הכינו עצמן לתשמיש עם בעליהן באותו לילה.

יראה מעין הרע והוציאה קול שנולדה כאן בת עד אשר תראה איך יפול הדבר בלידת אשת בריל השחור. ביום השני הגיע עת לדתה של אשת בריל השחור, ואת אשר קיוותה ניתן לה כי ילדה גם היא בן. המיילדת קראה להם מזל טוב מהולדת בן, ובית בריל השחור נתמלא בגילה וצהלה. אחרי כן הודיעה המיילדת את האמת בבית בריל האדום, כי גם שם נולד בן, ותתן אמתלה לדבריה כאמור. כי לבעבור עין הרע וקנאה יראה לאמר האמת, עד אחרי לדת אשת בריל השחור. התירוץ הזה נתקבל בבית בריל האדום בתשואת חן. בלילה ההוא, כאשר ישנו כל אנשי בית בריל האדום ואנשי בית בריל השחור, החליפה המיילדת את הבנים בסוד, ולא הרגיש בדבר הזה כל איש. וכן גם המיילדת שמרה מאוד את הדבר הזה בסוד, ולא הודיעה מזה לכל איש. ואך בספר היומי שלה, אשר היתה דרכה לרשום בו המאורעות של כל יום ויום, רשמה גם את דבר החילוף: כי ביום של החודש והשנה ההיא נולדו שני בנים זכרים אצל השני בריל'ך, והיא החליפה אותם בסוד, והניחה בן בריל האדום במיטת אשת בריל השחור, ובן בריל השחור הניחה במיטת אשת בריל האדום, ושעשתה זאת מטעם הכמוס לה. אולם לא היה איש אשר יביט לפעמים בספר הזיכרונות שלה, ונשתקע הדבר בסוד כמשליך אבן במים אדירים.

שתי נשי הבריל'ך היניקו את הבנים, ולא עלתה על ליבן מחשבה כזאת, שהמה מיניקות בנים זרים. ויגדלו הנערים כל אחד אצל הוריו הזרים. והמיילדת אסתר'ל מתה מיתה פתאומית, ותירש אותה בתה שהיתה גם היא מיילדת. וגם ספר הזיכרונות של המיילדת אסתר'ל לקחה בתה אליה. אולם כאשר לא נצרכה אל ספר הזיכרונות להביט בו, הטמינה אותו במרתפה עם שאר דברים עתיקים שלה שאין לה כל צורך בהם. שני הבריל'ך התחילו להשיא את בניהם ועשו שידוכים גדולים. וכאשר לא נשארו לבריל השחור כי אם שתי בנות עם זה בן הזקונים המוחלף שהיה בן יחיד אצלו, ולבריל האדום היו ארבעה בנים ושתי בנות, מלבד בן הזקונים שלו המוחלף, על כן לא היתה שעת כושר שישתדכו השני בריל'ך זה עם זה. ורק

בשנים האחרונות הציעו הרבה אנשים שיתקשרו שני הבריל'ך השותפים האהובים גם בקשר שידוכין, דהיינו שהבן יחיד של בריל השחור ישא את הבת הצעירה של בריל האדום לאשה, כי היא לא היתה בכירה ממנו רק בשנה אחת. וכל משפחתם וידידיהם הסכימו על זה השידוך כי נכון הוא מאוד. בקיצור, השידוך נגמר וכתבו תנאים, ועשו סעודת אירוסין בכבוד גדול כדרך הגבירים הגדולים. כאשר הגיע זמן החתונה ביקשו שני המחותנים מאת המהר"ל שיבוא אל החופה להיות מסדר קידושין, כי כן נהגו הגבירים מהעיר פראג, שהיו משתדלים בכל היכולת שהמהר"ל בעצמו יהיה אצלם מסדר קידושין כאשר השיאו את בניהם, והיתה זאת להם לזכייה גדולה. ויבוא המהר"ל אל החופה. אמנם דבר נפלא מאוד קרה אז בשעת החופה. כי כאשר לקח המהר"ל את הכוס בידו לברך ברכת אירוסין נפלה הכוס מידו לארץ ונשפך היין. כולם חשבו שמפני הלחץ הגדול של המון האנשים הושלכה הכוס מיד המהר"ל בשגגה, ועל כן עשו האנשים ריווח מעט מסביב למקום המהר"ל ומזגו לו הכוס פעם שנית לברך עליו. אבל לא הועילו כלום בזה, כי כאשר אך התחיל המהר"ל לומר ברוך אתה, טרם שאמר השם, שוב נפלה הכוס ארצה. המהר"ל נתבהל מאוד, ונתלבנו פניו מחמת חלישת הדעת. וגם כל ההמון נבהלו והשתוממו על המראה הזה. בתוך כך הביט השמש הזקן ר' אברהם חיים בצלוחית היין, וירא כי לא יהיה עוד כוס יין בתוכו. וכאשר מנהגו של המהר"ל היה שלא השתמש בשום יין לברכה כי אם מן היין אשר היה לו במרתפו, על כן צעק ר' אברהם חיים אל השמש האילם יוסל'ה גולם, שירוץ מהר אל בית המהר"ל ויביא מן המרתף צלוחית יין אחר. ויעף יוסל'ה גולם אל בית המהר"ל אשר עמד לא הרחק מבית הכנסת הגדול אשר עמדה שם החופה. אולם כאשר קרב יוסל'ה גולם לפני פתח בית המהר"ל עמד פתאום על מקומו, והיה נראה מרחוק כאלו מדבר עם איזה איש ומתווכח עמו, אבל לא נראה כל איש שידבר עמו שם. הרבה אנשים מן ההמון של החופה צעקו אליו מרחוק שיביא את היין, אבל יוסל'ה גולם לא הלך עוד אל

המרתף כי אם אל חדר הבית דין, ויכתוב שם פיתקה קטנה עם אלה ארבע התיבות: "החתן והכלה אח ואחות". ותחת להביא יין, הביא יוסל'ה גולם אל החופה הפיתקה הזאת, וימסרה ביד המהר"ל. וייחר מאוד אף ההמון על יוסל'ה גולם וביקשו לקרעו כדג. אבל התיישבו תיכף שאין עם יוסל'ה גולם לעשות שום חכמות, וישתקו כולם לראות איך יפול הדבר. ויהי כראות המהר"ל את הפיתקה נתבהל עוד יותר והתאדמו פניו, ויצעק בקול בזה הלשון: אוי, אוי, אח ואחות! כל ההמון השתאה על המראה הנפלא הזה, והבינו כולם שאין זה דבר פשוט. בתוך כך נשמע לכל ההמון דברי המהר"ל אשר שאל ליוסל'ה גולם: מי אמר לך שהחתן והכלה הם אח ואחות? ויפסע יוסל'ה גולם מתוך ההמון הנלחץ וירמז אל המהר"ל שילך אחריו, ויורה באצבעו על חלון בית הכנסת לאמר, כי הלא שם עומד זה אשר גילה אליו רז זה ואשר פקד עליו להודיע הדבר גם אל המהר"ל. וילך אחריו המהר"ל ויעמוד אל מול פני החלון, וישא את עיניו למעלה ויבט בחלון כמה רגעים, וישב אל תוך ההמון. כאשר הביט המהר"ל אל פני החלון הביטו אחריו כל העומדים שם, אבל לא ראו מאומה. כאשר שב המהר"ל אל החופה אמר שהחתונה לא תוכל עוד להיות היום, כי נצרך לעשות מקודם חקירה ודרישה גדולה, ואת כל הסעודה ציווה המהר"ל לחלק לעניים.

בלילה ההוא אחרי חצות הלילה קרא המהר"ל אליו את יוסל'ה גולם בחדר לבדו, ודיבר אתו בסוד איזו פקודה ונתן לו את מקלו. וירץ יוסל'ה גולם משם אל מחוץ לעיר, ואחרי שעה שב אל המהר"ל והחזיר לו את המקל. כפי הנודע אחר כך, הלך בפקודת המהר"ל אל בית העולם, להזמין את המיילדת אסתר'ל המתה שתכין עצמה לעמוד לדין ביום המחרת לפני המהר"ל. ויהי בבוקר, ויצווה המהר"ל להכין מקום עבורו ועבור שני הדיינים שלו בבית הכנסת הגדול בקרן מזרחית צפונית כמה אמות רחוק מן הקרן, ולהעמיד לפני הקרן מחיצה קטנה של קרשים. אחרי כן ציווה המהר"ל להכריז כי כל האנשים אשר יבואו ביום ההוא להתפלל בבית הכנסת אל ילכו לביתם אחר

התפילה, רק יישארו בבית הכנסת ויעמדו כולם לצד מערבי מעבר השני של הבימה. אחר שהתפלל המהר"ל התיישב עם ב' הדיינים שלו מעוטפים בטלית ותפילין אצל השולחן שהוכן עבורם בבית הכנסת. אחר כך שלח המהר"ל את השמש הזקן ר' אברהם חיים שילך לקרוא את המחותנים, שני הבריל'ך עם נשיהם, וגם את החתן ואת הכלה. בבואם אל בית הכנסת נתן להם המהר"ל מקום לצד הדרומי של השולחן. וישאל את שני הבריל'ך ואת נשיהם שיספרו לו את כל התנהגותם מן כל העניינים במשך הזמן שאחרי חתונותם. ולא היה נראה כלל מדבריהם שהבנים נתחלפו מרצונם ומדעתם. אז קרא המהר"ל את יוסל'ה גולם ונתן לו את מקלו בידו, ויצוהו ויאמר לו בפני כל עם ועדה את הדברים האלה: לך נא יוסל'ה אל בית העולם והבא לפנינו את הנשמה של המיילדת אסתר'ל, למען תברר לפנינו הדבר כש'מלה.⁵ וגם מסר המהר"ל ביד יוסל'ה גולם איזו פיתקה קטנה, ויצא יוסל'ה מן בית הכנסת. כל האנשים שהיו בבית הכנסת התחילו להתיירא ולהתלחש זה עם זה. ויעמד המהר"ל ויקרא עליהם בקול: הנני מבקש מכם לבל תפחדו מאומה ותעמדו במנוחה, כי לא תאונה לכם כל רעה. ותחרש כל העדה ויעמדו במנוחה. כעבור חצי שעה שב יוסל'ה גולם ויקרב לפני המהר"ל ויחזיר לו את מקלו, וגם הראה בידו על המחיצה שהעמדה בקרן בית הכנסת וירמז כי מלא את השליחות, וכי היא נמצאת שם תחת המחיצה. אימת מוות נפלה על כל הנמצאים שם, וכמו התאבנה כל העדה, ויסגרו את עיניהם ולא נעו באיבריהם. אז נשמעו דברי המהר"ל אשר קרא בקול אל האשה המתה: אנחנו הבית דין שלמטה גוזרים עליך, האשה אסתר, שתספרי לפנינו באר היטב את כל המעשה איך נקרה הדבר שזה החתן וזאת הכלה הם אח ואחות. אסתר'ל המתה התחילה מיר לספר את כל המעשה מהחל ועד כלה איך שהחליפה את הילדים, ומפני מה החליפה אותם. וכי לא במרר⁶

⁵ בגלוי, באופן מוכח (על-פי דברים כב, יז).

⁶ במרירות, מתוך כוונה להרע.

ובמעל עשתה זאת, כי אם מחמת רחמנות ולמען השלום שבין שתי נשי הבריל'ך. הקהל אשר נמצא בבית הכנסת לא שמעו כי אם קול דברים, אבל הבית דין עם המחותנים והחתן והכלה שמעו היטב והבינו את כל דבריה. בסוף דבריה סיפרה האשה המתה, כי זה שתיים-עשרה שנה אחרי מותה ועוד אין מנוחה נכונה לנשמתה, עד אם תתקן את אשר קילקלה. ובזכות המהר"ל ניתן לה רשות לבלתי תת שהמהר"ל יסדר קידושין לאח ואחות על ידי החילוף שעשתה. כי לו נסתיימה החתונה, אז נקלעה נשמתה בשאול תחתית ולא היתה לה תקומה. וסיימה את דבריה בקול בכי, שהבית דין ירחמו על נשמתה ויתקנו הדבר לחזור ולהחליף את הבנים כראוי, ולבקש מאת המחותנים והחתן והכלה שימחלו לה במחילה גמורה, אז תיצרר נשמתה בצרור החיים. והוסיפה לומר עוד, כי באם לא תהיה נאמנה בזה על פי הדין תביא גם כן ראייה לדבריה, שיחפשו את הספר היומי שלה, שהוא ספר הזיכרונות מן הילדים שהיתה מיילדת שלהם, וימצאו שנרשם שם היום והחודש והשנה שנולדו בו הילדים, וגם נרשם שם שהחליפה את שני הילדים האלה מטעם הכמוס לה. ולולי היתה בשעת מותה בשכלה הצח, בוודאי היתה מתוודה מדבר הזה והיתה מזהירה לתקן הדבר, אבל יען כי מתה פתאום ונאבד שכלה פתאום, לא היה ביכולתה לתקן הדבר קודם מותה. ולא נשמע עוד ממנה קול דברים כי אם קול בכי. ותבך עמה גם כל העדה הנמצאת בבית הכנסת. וכאשר שמע המהר"ל כי הדבר הזה נרשם בספר הזיכרונות שלה, שלח תיכף את שני השמשים שלו לקרוא את בתה המיילדת שתבוא לפניו עם כל ספרי הזיכרונות של אמה המתה. ויתמהמהו שם שעה שלמה עד אשר מצאו את ספר הזיכרונות במרתף שהיה חציו כבר בלה ונתקלקל. ויביאו את ספר הזיכרונות לפני המהר"ל ויחפשו ומצאו הכל כדברי אסתר'ל המתה. המהר"ל עם שני הדיינים שלו התחילו לדבר ביניהם איך להוציא את פסק הדין, וראשית פסק הדין היה, שהמיילדת אסתר'ל המתה תבקש מחילה מאת החתן והכלה אשר נתביישו על ידה, ובאם ימחלו לה במחילה גמורה תצא

זכאית ותיפטר מכל עונש. תיכף נשמע מן האשה המתה שאמרה בקול בכי: 'אני האשה אסתר, אשר הייתי המיילדת שלכם, מבקשת מאתכם מחילה'. ויענו לה שהמה מוחלים לה במחילה גמורה. אחר כך עמד המהר"ל עם שני הדיינים ויאמרו בקול: אנחנו הבית דין שלמטה פוטרים אותך האשה אסתר המיילדת מכל עונש, וכן יפטרו אותה גם כן בית הדין שלמעלה. לכי בשלום, ותנוחי בשלום עד יבוא שלום. אחר כך ציווה המהר"ל לטלטל את המחיצה שהועמדה על הקרן ולהטותה הצדה, לאות כי האשה המתה איננה עוד שם. אחר כך קרא המהר"ל לפניו את כל הקהל הנמצא אז בבית הכנסת ויאמר אליהם כי נתברר הדבר באמת שנתחלפו שני הבנים הצעירים של שני הבריל'ך על ידי המיילדת אסתר'ל. ועל כן יחשבו זה החתן עם הכלה הזאת לאח ואחות מבני בריל האדום, ובן הצעיר אשר בבית בריל האדום הוא הבן יחיד האמיתי של בריל השחור. ולזאת הציע המהר"ל כי לפי דעתו, אם אך יתרצו בזה שני הבריל'ך ובניהם, הוא היושר שישארו מחותנים כמקודם. דהיינו שהבן יחיד של בריל השחור ישא לכלה את אותה הכלה שהיא בת הצעירה של בריל האדום, ושהחתונה תהיה תיכף בשבוע השני. שני הבריל'ך הסכימו תיכף להצעת המהר"ל, וישאלו את צאצאיהם וגם כן התרצו לזה. ויצווה המהר"ל שיכתבו תיכף תנאים חדשים בבית הכנסת בפני כל הקהל, וכן עשו. ויחלקו לכולם יין ומגדנות, ויברך אותם המהר"ל. אחר כך ציווה המהר"ל להביא לפניו את הפנקס הגדול של בית הכנסת, ויכתוב בו המהר"ל את כל המעשה בקיצור ויחתום בעצמו בפנקס, ויציווה גם לשני הדיינים שיחתמו בעצמם. ויברך עוד המהר"ל את החתן עם הכלה שזיווגם יהיה במזל טוב ובהצלחה. וישלח את כל הקהל לביתם. וגם ציווה המהר"ל לקחת קרש אחד מן המחיצה שהועמדה בקרן לפני האשה המתה, ולקבוע את הקרש בקרן עם מסמרות שיעמוד שם תמיד לזיכרון. ויעשו השמשים כן. בשבוע השני נעשתה החתונה בכבוד גדול. המהר"ל בעצמו סידר את הקידושין וגם היה בסעודה, וישמח מאוד על אשר נשמר מן השמים לבלתי יסדר

קידושין לאח ואחות. הזיווג הזה האריך ימים בעיר פראג, ועשו
תמיד צדקות גדולות, ויחיו חיי נעימים של עושר וכבוד.

ז. המעשה הנפלא מן ספר התורה שנפל לארץ ביום הכיפורים

בשנת ה'שמ"ז¹ קרה מקרה מעציב בעיר פראג, בבית הכנסת הגדול אשר התפלל בו המהר"ל. ביום הכיפורים אחרי הקריאה בספר תורה לתפילת מנחה, נתכבד איש אחד במצוות הגבהה ונפל מידו ספר התורה לארץ. למהר"ל היתה חלישת־דעת גדולה ממקרה הזה ונפל בעצבות. ראשית ציווה המהר"ל להכריז שכל האנשים אשר ראו בנפילת ספר התורה יתענו ביום שלפני ערב חג הסוכות. אמנם הבין המהר"ל שהוא איננו יוצא עוד² בזה התענית, כי לא בצומות יבחר צור ישראל כי אם לבער את הרע אשר לרגליו נתגלגל הדבר הזה. כי מקרה כזה בוודאי לא על חינוך בא. ויחקור המהר"ל וידרוש סיבת המקרה ולא נודעה אליו, ויפלו פניו. ביום התענית עשה המהר"ל שאלת חלום ויבקש שיודיעו אליו מן השמים סיבת המקרה. אמנם לא נענה בתשובה ברורה, כי אם ברמיזה, כחידה סתומה אשר לא הבין המהר"ל פתרונה. וזאת היתה התשובה הבאה אליו: 'לא תשא על לב פכש קמה'. ולא ידע המהר"ל לשית עצות בנפשו איך להבין הרמז. ויאמר המהר"ל להשתמש גם בעניין הזה עם יוסל'ה גולם, ונפל על עצה הזאת. הוא כתב את חמש־עשרה האותיות מן התשובה על ט"ו פתקאות, כל אות ואות על פתקה אחת ויערב את הפתקאות. אחר כך קרא אליו את יוסל'ה גולם, ויפקוד עליו שיסדר את אותן הפתקאות על השולחן בשורה

¹ היא שנת 1587.

² כלומר, איננו יוצא ידי חובתו.

אחת. רק שיהיה בסדר נכון באופן שיצטרפו האותיות אלו עם אלו, שיהיה אפשר לקרותן ולדעת על מה מרמזים. יוסל'ה גולם לא חקר ולא דרש ולא היה מעין בזה הרבה רק סידר את הפתקאות בסדר הזה: 'אאע לתש ללב פכ שקמה'. אז הבין תיכף המהר"ל שהתשובה הזאת מרמזת על הפסוק: 'אל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה. פסוק כ' של קריאת מנחה היום'.³ כי בקריאת המנחה של יום הכיפורים הפסוק הזה הוא פסוק כ' מן הפרשה. ועל פי זה הבין המהר"ל, שזה האיש אשר נתכבד במצוות הגבהה עם הספר תורה הזה, הוא חוטא עם אשת איש. וישלח המהר"ל את יוסל'ה גולם עם כתב הזמנה אל זה האיש הנחשד שיבוא תיכף אליו. וכאשר המהר"ל שלח את יוסל'ה גולם לקרוא לאיזה איש, אז היה יודע זה האיש שאסור לו לסרב כלל וכלל, אפילו רק להשמיט ולדחות את הדבר על זמן מה. כי לא פעם אחת קרה שיוסל'ה גולם חטף את המסרב על שכמו וישאהו אל בית המהר"ל ברחובות קריה, כמו שנושאים כבש אל בית המטבחים. וזה האיש הנחשד שהיה בעל הגבהה בא תיכף אל המהר"ל. ויקרא המהר"ל אותו אל חדר לבדו ונעל אחריו את הדלת ויבקש ממנו שיודה בטוב מה חטאו ומה פשעו אשר בידו, כי אך לבעבור חטאו נפל ספר התורה מידו לארץ ביום הכיפורים. וירא האיש שנתפס ביד המהר"ל כדג בחכה, ויבן שלא יוכל להכחיש הדבר בפני המהר"ל. על כן התוודה תיכף על חטאו, שזה זמן רב אשר הוא חוטא עם אשת שותפו. ויסדר המהר"ל לאיש הזה תשובה, וגם שלח אחרי האשה החוטאת ויתקן הדבר על פי הדין.

³ ויקרא יח, כ.

ח. עלילת הדם האחרונה בעיר פראג בזמן המהר"ל

הנה זה שלוש שנים עברו במנוחה אשר לא נשמעה בעיר פראג והמדינה הצרה של עלילת דם תודות למהר"ל. כי נבהלו שונאי ישראל ונפל עליהם פחד ואימה בשמעם נפלאות מהר"ל אשר יגלה כל תעלומה על ידי חכמתו הגדולה. אמנם בשנת ה'שמ"ט¹ שוב נתעוררה עלילת דם נוראה בעיר פראג. וכך היה המעשה: בעיר פראג היה דר גביר גדול בשם ר' אהרן גינז. הוא היה גם בר אוריין ובר אבהן² וזכה לשני שולחנות, תורה וגדולה במקום אחד. לו היו שלוש בנות נשואות, וחתניו שהיו בני תורה ניזונים על שולחנו וישבו על התורה בהתמדה. ומלבדם היו לו עוד שלושה בנים ובת יחידה לא נשואים. עסקו של זה ר' אהרן היה עיבוד עורות. הוא היה דר עם כל בני ביתו בתוך העיר בבית החומה שלו, ובורסקי³ של עיבוד עורות היה לו בפרבר העיר. עשרים פועלים עבדו בה תמיד, ובתוכם היו שנים־עשר יהודים ושמונה נוצרים. וכאשר הפועלים האלה עבדו שם ביחד כמה שנים, למדו הפועלים הנוצרים לדבר בלשון היהודים כמו יהודים. בין הפועלים הנוצרים היו שלושה אחים אשר מוצאם היה מאיזה כפר הרחוק מהעיר פראג ארבע פרסאות. לשלושת האחים כבר לא היה אב, ורק אם זקנה וענייה היתה להם, אשר ישבה בבית אדמה מתחת לכפר. שני האחים הגדולים מן שלושת פועלים האלה נקראו בשם: קארל קוזלובסקי והשני

¹ היא שנת 1590.

² בן תורה ובעל יחוס.

³ בית מלאכה לעיבוד עורות.

הינריך קוזלובסקי. השלישי שהיה צעיר מהם בכמה שנים, לא היה נודע שמו בבורסקי רק היה נקרא בשם קוזילק, יען כי בבואו לעבוד בבורסקי היה עוד נער, והיה בן שובב שאהב לרקוד ולפזז כמו שעיר.⁴ ושני אחיו הגדולים לא רצו להודיע את שמו האמיתי, כי היה להם בושה מזה, ולא הניחו לכתבו בספר התולדות על שם משפחת אביהם, יען כי אמו ילדתו בהיותה אלמנה שתי שנים ולא היתה נשואה לאיש. ולכן נכתב בספר התולדות כמו ממזר רק על שם אמו בלבד, ושמו האמיתי היה יוהן הנולד מן האשה יאדוויגה. לשני האחים הגדולים כבר היו נשים ובנים והיו דרים בעיר פראג. ובאשר אמם האלמנה היתה כובסת ענייה ולא היה ביכולתה לשום עין עליו, וגם היה כבד עליה לפרנסו, ביקשה מאוד מאת שני בניה הגדולים שיפעלו אצל בעל הבורסקי שגם אחיהם הצעיר יעבוד שם ויהיה תמיד תחת השגחתם. הם נעתרו לבקשתה, ויבקשו כמה פעמים על זה מאת ר' אהרן גינז, עד אשר התרצה לזה. כאשר בא קוזילק הזה לעבוד בבורסקי היה בן חמש-עשרה שנה ויעבוד שם שלוש שנים בחריצות, והתחיל לקבל שכירות כמו פועל שלם. בתוך כך קרה לו מקרה לרגלי פחזותו ושובבותו שהיה רגיל בה מנעוריו, שעל-ידי קפיצה ממקום למקום נפל לתוך בור המים הסרוחים שהיו שריים שם העורות הבלתי מעובדים, וימשכוהו משם כל עוד נשמתו בו, מוכה ופצוע. אחרי כן היה מוכרח לשכב על ערש דווי שני שבועות. וגם ניתוח עשו לו הרופאים ביד הימנית וחתכו ממנה שתי אצבעות. לאט לאט התחיל קוזילק להירפא, אבל לא היה מוכשר עוד למלאכתו הראשונה. כי מלבד זה שנעשה בעל מום בידו הימנית מחסרון שתי אצבעות, נעשה עוד רפה אונים וילך תמיד בלא כוח, והתחיל לפעמים לרקוק דם. ויבקש ר' אהרן גינז לפטר את קוזילק מן הבורסקי כי ראה שאינו ממלא עבודתו ולא רצה לשלם לו שכר בחינם. אולם שני האחים שלו התייצבו בעוז כנגד בעל הבית שלהם ולא נתנו להרע לו, וידרשו בחוזקה

⁴ קוזילק — בפולנית Kozlak: תיש צעיר, גדי.

שישאר קוזילק על מקומו, וגם שיקבל שכר כקודם. ואם ירצה בעל הבית דווקא להרחיקו מן הבורסקי לגמרי, אז דרשו ממנו שישלם לו סכום כסף גדול, יען כי נעשה בעל מום בבורסקי שלו. זה הסכסוך עורר כמה פעמים ריב גדול בין האחים ובעל הבית. והתפשרו ביניהם שיישאר קוזילק על מקומו, וישתמשו בו לשאת משאות ולנקות במטאטא את האשפות מן הבורסקי והחצר. ואודות שכר התפשרו שיקח רק חצי משכורת. מעת ההיא והלאה בערה בסתר בלב האחים חמת נקם על ר' אהרן גינז, ויחשבו תחבולות איך להינקם ממנו, כי על דעתם נחשבה ההתפשרות הזאת לעוולה גדולה. וגם כי חשבו עבודת קוזילק למלאכה בזויה ועבודת פרך, שהיה צריך לשאת כל סבל ולנקות כל אשפה. ומלבד עבודת הבורסקי נקרא גם העירה לבית ר' אהרן לנקות גם שם החצר, ולהחם התנורים ביום השבת. ויבך תמיד קוזילק לפני האחים על מר גורלו, כי אמרו לו הרופאים שמחלת השחפת תקנן בקרבו. והיה רוקק דם בכל פעם יותר ויותר. ויקץ קוזילק בחייו, ויאמר בלבו שאין לו עצה אחרת כי אם לעזוב העבודה הזאת ולהימלט משם כל עוד רוחו בקרבו, וכאשר יחיה חיי חופש אולי יירפא.

ביום הפורים לפנות ערב נערך השולחן בבית ר' אהרן גינז, ויישב לאכול סעודת פורים עם כל בני ביתו. וכאשר אוהבי עשיר רבים, באו אליו גם הרבה ידידים ואוהבים לשמוח עמו בשמחת פורים. כמובן לא היה חסר שם במה לבסומי בפוריא,⁵ והשתיה היתה כדת של פורים, יין טוב בכוסות כסף גדולים וגם מגדנות לרוב. וכמובן לא היה חסר שם גם קוזילק, כי היה נצרך בכל פעם לשרת את הקרואים. אחרי חצות הלילה הלכו הקרואים לביתם, ור' אהרן עם כל בני ביתו נשארו עייפים ויגעים ונפלה עליהם תרדמה ושנתם ערבה להם. במקרה הזה השתמש קוזילק עבור עצמו, ויתגנב בחדרים הפנימיים של מעון ר' אהרן, ויצרור עשר כוסות כסף גדולים, טוץ' כפות

⁵ להתבסמות של פורים.

⁶ טוץ' (יידיש) — תריסר.

ומזלגות של כסף, וגם את שעון הכסף של ר' אהרן גינז לקח בידו ויברח בלילה ההוא. לא ראה איש אותו עם הגנבה ההיא, ולא ידע כל איש אנה ברח. ויהיה בבוקר והנה צעקה נשמעה בבית ר' אהרן על הגנבה הזאת. וכאשר ראו כי קוזילק איננו, הבינו תיכף שהוא הוא הבעל מלאכה של אותה הגנבה. וישלח ר' אהרן לקרוא לשני אחי קוזילק ויספר להם מה שעשה לו אחיהם הצעיר. ובתוך הדיבור חשד בהם שהם פיתו אותו לגנוב, וכי הם טמנו אצלם הן הגנב והן הגנבה. ויריבו שני האחים עם אדונם על אשר יחשוד אותם בגנבה ויצעקו כי הם אינם יודעים מאומה וכי אין ביכולתם לדעת אנה נמלט אחיהם הגנב, יען כי אין לו אב ואם ולא כל משפחה. הם לא רצו לגלות כי עוד יש להם אם זקנה, כי הבינו שאחיהם נמלט רק אל האם הזקנה. ואם אך יתוודע לר' אהרן מן האם הזקנה, בטח ירוץ תיכף שמה עם שוטרי הפוליצייה לחפש אצלה, לכן העלימו ממנו זאת. ר' אהרן הודיע על הגנבה הזאת לשר השוטרים וישלח לעשות חיפוש אצל שני האחים, אבל לא מצאו כל דבר חשוד. ועל-ידי זה התחזקה השנאה בלב שני האחים עוד יותר על ר' אהרן. ואף כי עבדו עוד בבורסקי שלו והתפרנסו ממנו בערך עשר שנים, בכל זאת החליטו לקחת נקם ממנו.

ביום השישי לפנות ערב, כאשר אך נסגרו דלתות הבורסקי לשני ימים, שמו לדרך פעמיהם שני האחים להתוודע מה נשמע שם אצל אמם הענייה. ויהי בבואם שמה ויראו כי אחיהם קוזילק שוכב על ערש דווי, ולא יכול עוד לדבר כי היה גוסס. מחלת השחפת התגברה עליו מאוד לרגלי בריחתו מהעיר פראג בלילה, כי התחמם במרוצתו ברגל ואחר כך התקרר. וכאשר בא אל בית אמו התפרץ שפך דם רב מגרונו ויפול באין אונים, ושכב כן עד ליל שבת שבאו שמה שני האחים. לא ארכה השעה וימת קוזילק בלילה ההוא. שני האחים השתדלו שיקבר קוזילק ביום הראשון בבית קברות הנוצרים של הכפר ההוא. ויען כי לא היה בידם כסף לשלם לכומר של אותו הכפר בעד הקבורה

שתהיה בכבוד עם סמלי אמונתם כנהוג אצלם, על כן לקחו אתם את השעון של ר' אהרן גינז הנגנב על ידי קוזילק, ויבואו לפני כומר הכפר ויבקשו ממנו כי כאשר מת אצל אמם בנה השלישי, והיא אלמנה ענייה וזקנה שאין לה אף פרוטה אחת מלבד שעון-הכסף הזה אשר נשאר אצלה מן בעלה, וכי גם הם האחים עניים המה ומעט כסף שהיה בידם נתנו לשאר צורכי הקבורה, על כן ביקשו מאת הכומר שיקח מידם שעון-הכסף בעד תשלומי כסף הקבורה. ואמרו שאין מבקשים ממנו כל טרחה לקברו באיזה כבוד של סמל האמונה, כי אם רק שיתן רשות לקבורה, והם יקברו אותו בלאט בלי כל פרסום. הכומר התרצה להם ויקח מידם את שעון הכסף, ויתן להם רשות לקבור אותו בשדה קברות הנוצרים של אותו הכפר. ויכתוב בספר המתים שלו כי ביום פלוני נקבר המת יוהן בן האשה יאדוויגה. ביום הראשון בערב נקבר קוזילק בלאט בלי כל פרסום על-ידי אמו ושני אחיו והקברן הזקן. ומלבדם לא ידע איש מזה, כי היא יושבה מתחת לכפר לא הרחק מן שדה הקברות. כאשר חזרו מן הקבורה מכרו שם באותו הכפר את כל הגנבה ויתנו את הכסף ליד אמם, ויפרדו ממנה העירה פראג.

ביום השני למחרתו לא יכלו עוד שני האחים לבוא תיכף בבוקר אל העבודה בבורסקי, כי היו עייפים מן הדרך. ורק לעת צהריים באו שניהם אל הבורסקי. ויחר אף ר' אהרן בהם ויתחיל לריב אתם מדוע אחרו המועד ולא באו בבוקר אל העבודה. בתוך המריבה ביזה אותם גם כן על דבר הגנבה, ויאמר להם, כי בלי ספק הם השתכרו בעד כסף הגנבה שלו זה שני ימים ושלושה לילות. ותבער בם חמתם לזלזול הזה, ומרוב כעסם לא ענוהו מאומה ויקחו עצמם לעבודה. אבל החליטו בסתר כי כבר נתמלאה סאתו של בעל הבית, והגיעה העת להינקם בו. בלילה נועדו יחד שני האחים ויתיעצו איך להינקם מן אדונם והסכימו לעצה הזאת: כי כאשר אין איש יודע אנה נמלט אחיהם קוזילק, וגם כי אף בכפר ההוא שמת בו ונקבר שם גם כן אין איש יודע מזה, על כן יוכלו בנקל להשתמש במקרה הזה להכין עלילת דם נגד אדונם על-ידי גוויית קוזילק אחיהם.

עוד באותו שבוע בחרו להם לילה להפיק בו מזימתם הרעה. ויבואו שני האחים אל אותו הכפר שנקבר שם קוזילק אחיהם, ויפתחו בלילה את קברו ויגנבו מן הארון את גווייתו ואת הארון הריק הניחו בתוך הקבר כבראשונה שלא יהיה ניכר כלל מה נעשה שם. וגם את סמל האמונה שלהם הציגו על הקבר כמנהגם, ויחתכו בסכין את צוואר המת, שיהיה נראה כאילו נשחט. ויפשיטו ממנו את בגדיו ומנעליו שהיה רגיל ללכת בהם, כאשר היה בבית אדונו ר' אהרן, ויכרכו אותו בסדין לבן שהיה מלוכלך עם דם. אחרי כן נסעו עמו בלילה העירה פראג, ויעמדו עמו אצל בית-העולם של היהודים, באותו צד שעבר שם דרך מהעיר פראג אל הכפר הסמוך. כי בדרך ההיא היו שכיחים תמיד עוברים ושבים מן העיר אל הכפר ומן הכפר אל העיר. על יד גדר בית-העולם כרו קבר, וימתינו עד אשר תעבור עגלה עם נוסעים נוצרים. ואז התחילו להניח את גוויית המת בתוך הקבר, וידברו בזה דברי היתול בקול רם של הוללות, בשפה יהודית המדוברת, כי היו יכולים היטב לדבר יהודית. וכל זה עשו למען ימשכו עליהם עיני העוברים והשבים שישאלו להם מה מעשיהם כאן. וכן היה שעברה עגלה עם נוסעים נוצרים, וכאשר שמעו את קול ההיתול של הקברנים, עמדו עם העגלה ושאלו אותם מי המה ומה מעשיהם פה. ויענו בשפה יהודית כי קברנים יהודים הם, ויאמרו בשחוק, כי כאשר מת אצל היהודים נער שובב שקץ ומתועב, לא יהודי ולא נוצרי, על כן לא רצו היהודים לקברו בתוך בית-הקברות, רק מתחת לגדר. וגם יען כי בזיון לנו היהודים לקבור שקץ כזה ביום, על כן נמסר לנו זה המת לקברו בחשכת לילה. עוברי אורח הנוצרים קיבלו זה התירוץ, ויראו איך שהניחו את גוויית המת בקבר, ויסעו תיכף משם אל הכפר הסמוך. אחרי כן לקחו שני האחים את צרור הבגדים והמנעלים עם המצנפת של קוזילק, אשר היו ידועים וניכרים היטב לכל הפועלים של הבורסקי, ויכרכו הכל בשק ויסעו העירה. אז התגנבו בלילה אל המרתף של בית מעון ר' אהרן גינז, ויטמינו שם את צרור הבגדים בכרי של חול⁸ שהיה

⁸ בערימת חול.

מונח שם. ויצאו משם בעוד לילה, ולא נודע לכל איש מזימתם הרעה.

ליום המחרת הוציאו שני האחים קול בעיר פראג, באיזה מקומות שדרך להיות שם המון רב. באשר כי שמעו מן הנוצרים תושבי הכפר הסמוך לעיר פראג, שראו שלשום בלילה, איך שקברו שני יהודים איזה שקץ מתחת לגדר של בית-העולם, ואמרו קוברים כפרה. ואל השמועה הזאת נתנו שני האחים ביאורים והערות, שאין זה כי אם קרבן של נפש נוצרי אשר נפלה בידי היהודים למען יהיה להם דם נפש נוצרי לערבו בתוך המצות שלהם, כי כן דרכם לקרוא לקרבן כזה בשם כפרה. השמועה הזאת עפה מהר מן קצה העיר ועד קצה, וכמובן לא היו חסרים אז שונאי ישראל בעיר אשר שאפו זה כמה שנים לעשות עלילת דם ליהודים ולא עלה בידם. ועתה בשמעם הסיפור ההוא התחילו יום ביומו לפרסם הדבר יותר ויותר. וגם נמצאו בהם אשר התחילו ללכת לחקור ולדרוש בכל בתי הנוצרים אם לא נאבד מאיזה בית נפש נוצרי בעתים הללו. וגם שני האחים עזרו הרבה לרעה לפשט את הקול בעיר עד אשר הודיעו בחשאי שנודע הדבר ממקור נאמן, שזה הקרבן הנקבר על-ידי היהודים היא נפש נוצרי אשר עבד כמה שנים אצל היהודי בעל הבורסקי ר' אהרן גינז, הנקרא שם בשם קוזילק. וכאשר זה הפועל קוזילק נעשה בעל מום בבורסקי, וראה אדונו שלא יוצלח זה עוד למלאכה כי נחלש גם בכל גופו ולא היה ביכולתו להיפטר ממנו, על כן נפל אדונו על עצה הזאת למסרו לקרבן לחג הפסח. וכאשר היו בליל הפורים הרבה אנשים אצל אדונו ושתו הרבה יין, נתנו גם לנער קוזילק הרבה יין לשתות, וישכרו אותו עד כי נפלה עליו תרדמה, ויספחוהו אל המרתף ושם שחטו אותו. ולמען לא יפול כל חשד על אדוניו, הוציא קול למחרת יום הפורים שזה קוזילק עשה אצלו גנבה בלילה ויברח ממנו. הקול הזה שהוציאו האחים התפשט בעיר בכל פעם יותר ויותר, עד כי הגיעה השמועה הזאת לאנשי שר השוטרים. ויען כי באו הרבה שאלות ממקומות גבוהים אל שר השוטרים מדוע איננו עושה חקירה ודרישה על אודות הדבר

הזה, על כן היה מוכרח להתערב בדבר. ויסע שר השוטרים עם אנשיו אל אותו הכפר הסמוך לעיר פראג, ויחקרו וידרשו אצל הנוצרים שנסעו אז בלילה וראו את מעשה הקבורה. ויספרו לו את כל אשר ראו בעיניהם. וכאשר שב השר לעיר פראג, לקח עמו כמה כפריים שיראו לו באיזה צד היתה הקבורה. אחרי אשר בא השר לביתו שלח לקרוא אליו אחד אחד את המהר"ל, ואת שלושת הפרנסים הנקראים 'פרימוסן' וגם את שני הקברנים, ויחקור וידרוש אצל כל אחד מהם לבדו שיבררו לו הדבר, את מי ציוו לקבור תחת הגדר של שדה הקברות. אבל כל אחד מהם ענה בשווה שאין יודעים מזה כלום, ואמרו כי בטח לא היו הדברים מעולם וכי אך תואנה מבקשים שונאי ישראל בזה. אחרי כן נסע שר השוטרים בלוויית אנשיו אל מקום הקבורה, ולקח עמו גם כמה יהודים מן הקברנים ויחלו לחפש את הקבר וימצאו אותו. ויוציאו את גוויית המת מן הקבר, ויסירו מעליו את הסדין המלוכלך בכתמי דם, וישכיבו את המת על הארץ לפני כל האנשים הנאספים למען יכירו אותו מי הוא. בתוך כך התאסף המון רב לפני שדה הקברות, ובתוכם נמצאו גם שני האחים אשר ארגו בסתר את כל הצרה הזאת. ויהי כאשר נתגלתה גוויית המת לפני ההמון, והנה פרצו מתוך ההמון שני האחים האלה ויפלו על פניהם ארצה לפני גוויית המת ויצעקו בקול בכי ונהי ויללה לאמר: הוי אחי הוי! אחר כך היפנו עצמם אל פני ההמון ויצעקו אליהם: ראו נא ראו את אשר היהודים הארורים עשו לנו! גשו נא כולכם וראו איך שחט היהודי הארור אהרן בעל הבורסקי את אחינו הצעיר! ובתוך זה קראו את חבריהם הפועלים מן הבורסקי למען יכירו את פני המת, כי זה הוא הפועל קוזילק. ותיכף הכירו אותו. והסימן היותר מובהק היה אשר הראו לכל כי יחסרו לו שתי אצבעות מן ידו הימנית, אשר נחתכו על ידי הרופאים. כל ההמון אשר עמד שם נרגש מאוד ונתמלא חימה לקול צעקת ויללת שני האחים. ויבקש ההמון להתנפל על היהודים הנמצאים אז שמה ולקרוע אותם לגזרים. אולם שר השוטרים נתן צו לכל השוטרים והחיילים הנמצאים שם, אשר יימנעו בפני כל רציחה. אבל החל ההמון

לסקל באבנים ממרחק לכל יהודי אשר התראה לפניהם. ולא היה חסר הרבה שתפרוץ הצרה של שוד וחמס בכל מעונות היהודים, ורק על-ידי השתדלות המהר"ל נעצר ההמון. כי מיהר המהר"ל להתיצב לפני שר השוטרים ולבקש לפניו, אשר יאחז באמצעים קשים לעצור בפני ההמון לבל יגעו לרע במעונות היהודים וברכושם, עד אשר יובא הדבר לפני השופטים לברר היטב אם אמת הדבר או לא. והבטיח המהר"ל אותו כי סוף כל סוף תתגלה האמת אשר אך עלילה נכזבה היא זאת. וישמע אליו שר השוטרים וישמור את רובע מושב היהודים משוד וחמס. אבל שני האחים קוזלובסקי לא הסתפקו עוד בזה, ויבקשו מאת שר השוטרים שיעשה חיפוש גדול במרתף של בית מעון ר' אהרן גינז, באומרם כי יען אשר נודע על פי השמועה שאחיהם קוזילק נשחט שם באותו המרתף, על כן יכול להיות שימצא שם עוד גם את דמו או שאר דברים אשר יתברר על ידם כי אמת הדבר. שר השוטרים היה מוכרח לשמוע להצעתם, ויתנפל פתאום עם הרבה שוטרים וחיילים על בית מעון ר' אהרן גינז, ובתוכם נמצאו גם שני האחים עם עוד כמה מחבריהם הפועלים של הבורסקי, ויחפשו היטב עד כי חפרו גם באדמת קרקע המרתף ובכרי החול, וימצאו את צרור הבגדים של קוזילק שהיו ניכרים תיכף על ידי שני האחים ועל-ידי שאר הפועלים חבריהם. אחרי כן נאסרו בחבלים ר' אהרן גינז ושלושת חתניו, וגם את נשיהם עם שאר בני ביתו הובילו ביחד אל בית הכלא. בית מעונו של ר' אהרן גינז וגם הבורסקי שלו נסגרו במסגר, והונח עליהם חותם צר על-ידי שר השוטרים. ליום המחרת באו הרבה כמרים עם דגליהם בלוויית המון רב, וילבישו את גוויית המת עם הבגדים שלו אשר נמצאו במרתף. אחר כך ספדו אותו, וידרשו דרשות המלאות נאצות ובוז נגד היהודים, וישאוהו בכבוד גדול אל הקלויסטר. טרם שהוציאוהו משם לקבורה, שלחו הכמרים אל שר השוטרים שישלח את היהודי הרוצח אל הקלויסטר. כי חוק הוא להם לבקש מאת הרוצח שיתוודה על חטאו אצל הנרצח ויבקש ממנו מחילה. שר השוטרים לא היה בכוחו להתנגד לחוקי האמונה, וישלח את ר' אהרן סגור

בשלשלאות אל הקלויסטר תחת שמירה גדולה של הרבה שוטרים ואנשי צבא. כאשר בא ר' אהרן אל הקלויסטר והעמידו אותו לפני גוויית המת התבהל מאוד והתלבנו פניו כסיד. אז נגש אליו הכומר הגדול וידבר אליו כדברים האלה: ידיך שפכו את הדם הנקי הזה וחתכו את צוואר זה המת, ועתה עליך לתקן מעט את פשעך. בקש מחילה מן המת, וגם יתפרו ידיך את צוואר המת. ויענהו ר' אהרן: כאשר ידי לא חתכו את הצוואר הזה, כן לא יתפרו ידי את הצוואר הזה. כל ההמון הנמצא שמה נרגז מאוד על ר' אהרן, ויבקשו להתנפל עליו ולקרעו כדג על אשר יעז פניו נגד הכומר. אבל השוטרים ואנשי הצבא אשר הקיפוהו לא נתנו כל איש לגשת אליו. אחרי כן פנה עוד הפעם הכומר הגדול אל ר' אהרן עם הדברים האלה: הלא אתה רואה כי פשעך נתגלה ברור כיום, ובלי ספק כי השופטים יחרצו עליך משפט מוות. לכן דע כי אם תתוודה לפני המת וגם תתפור לו את הצוואר אשר חתכת, תעשה בזה טובה לנשמתך, ולא תבוא לשמים בפשע כבד כל כך, אם אך תודה על חטאך ותודיע גם מי האנשים אשר פיתו אותך לפשע הזה. על הדברים האלה ענה ר' אהרן: נשמתי איננה צריכה לטובתי, כי חפה היא מן הפשע הזה. כאשר ראו הכמרים שאין פועלים אצלו מאומה, פקדו להשיבו אל בית-הסוהר. אחרי כן הובל קוזילק אל שדה קברות הנוצרים בעיר פראג בכבוד היותר גדול. ועל היהודים מהעיר פראג נפלה אימה וחשכה, ויפחדו להתראות החוצה ברחובות של מושב הנוצרים. והעיר פראג נבוכה.

גם המהר"ל בעצמו נבהל מאוד מן עלילת הדם הזאת, וילך ברוח נכאה. כי גם בעיני הממשלה איבד המהר"ל את חינו, יען ראו כי תקוותו היא אך מפח נפש. אל שר השוטרים הבטיח כי בקרוב תתגלה האמת שזאת היא אך עלילת כזב, ועתה נתגלתה האמת להפך, כי לא נמצאה כל זכות ללמד על מה שנמצא צרור הבגדים של קוזילק שטמון היה בחול במרתפו של ר' אהרן גינז. ואף שהמהר"ל הבין היטב כי אך עלילה היא זאת, אבל כי ראה שנארגה העלילה היטב לא היה לו פה לדבר ולא מצח להרים ראש, וידום המהר"ל. אך ציווה להכריז שכל הקהל יעמוד בכל

אשמורת הבוקר לאמר תהילים בציבור, עד אחרי המשפט של עלילת הדם הזאת. ולגזור תענית לא רצה המהר"ל כי זאת היה בחודש ניסן. צרה הזאת עוררה עוד צרה אחרת, אשר הכמרים מהעיר פראג הוציאו כרוזים ואזהרות לנוצרים שישמרו עצמם מליכנס לבתי היהודים ואף לא לבתי מסחרם, כי כל נוצרי הנכנס לבית יהודי איננו בטוח בחייו והוא מתחייב בנפשו. וההמון נתן אוזן קשבת לאזהרות הכמרים ונפסקה פרנסת היהודים. ויהי כראות המהר"ל שהצרה הזאת היא צרה גדולה והיא מביאה בכנפיה עוד צרות רבות, ועוד לא ידע לשית עצות בנפשו איך ובמה להושיע. על כן עשה עבור זה שאלות חלום השמימה. ותבוא אליו תשובה ברורה שבע תיבות אלה: וחקרת ושאלת ודרשת היטב ושבנו בנים לגבולם. כאשר ראה המהר"ל התשובה הזאת התעודד וישמח לבו, וינחם גם את עדתו כי יש תקוה שתתגלה האמת.

יום המשפט קרב לבוא. זאת היה ביום ראש חודש סיון, וגם המהר"ל ישב בבית המשפט. אבל יותר היו מופתים חותכים להאשים את ר' אהרן מלזכותו. בקיצור שהשופטים חרצו משפטו של ר' אהרן גינזי ושלושת חתניו לחמש-עשרה שנה עבודת הפרך לכל אחד מהם. ארבע הנשים נענשו לשש שנים בבית הסוהר כל אחת מהן, ורק לשאר הבנים פטרו השופטים מכל עונש והוציאו אותם תיכף לחופשי. פסק הדין הזה העציב מאוד את לב כל היהודים תושבי פראג, וגם המהר"ל נפלו פניו. אמנם המהר"ל לא נח ולא שקט ושנתו נדדה מעיניו. הוא הבין היטב שזה קוזילק מת פתאום מחולי השחפת במקום שהוא שברח שמה, ושם נקבר. אחר כך גנבוהו משם אחיו והביאוהו לפראג. וכן גם את בגדיו הפשיטו האחים, והם התגנבו אל המרתף והטמינום שם. אבל היה קשה הדבר לברר זאת. כי ראשית לא נודע אנה ברח, אשר נוכל לחשוב כי שם מת. שנית, איך יהיה אפשר לברר זאת אם לא נודע שמו האמיתי אשר נכתב בספר התולדות ובספרן של המתים. כי השם קוזילק היה מובן לכל שאין זה שמו האמיתי כי אם כינוי בלבד. על כן התחיל המהר"ל ראשית לחקור ולדרוש והיוודע את המקום

אשר נוכל לחשוב כי ברח שמה. ויען כי השכל הישר היה מחייב שברח אל מקום הולדתו, על כן השתדל המהר"ל אצל הפועלים אשר עבדו אתו בבורסקי, להיוודע מהם אולי שמעו מפיו או מפי האחים קוזלובסקי איה מקום הולדתם. ואחרי עמל גדול עלה ביד המהר"ל להיוודע מהם כי האחים האלה מקום הולדתם הוא בכפר הרחוק ד' פרסאות מהעיר פראג. וישלח המהר"ל אנשים חכמים וזריזים אל הכפר ההוא, לחקור ולדרוש על אודות משפחת קוזלובסקי. הם התוודעו שם תולדות המשפחה הזאת, וגם נודע להם מקום אמם האלמנה, אבל לא יכלו להוציא מפיה דבר על אודות בנה הצעיר קוזילק. כי היא באחת אמרה, אשר מהעת ההיא ששלחה אותו אל שני אחיו הגדולים, עוד לא ראתה אותו, וכי לדעתה הוא נמצא בעיר פראג ועובד יחד עם שני אחיו בבורסקי. וישובו האנשים האלה אל המהר"ל באין אומר ודברים. אבל כאשר שמע המהר"ל שזה הכפר הוא באמת מקום הולדת האחים ההם, וכי גם בכפר ההוא יש שדה קברות הנוצרים, אז אמר המהר"ל שעתה נפתח לפניו הדרך לברר את האמת. אכן יהיה מוכרח להשתמש עם כוחות שהם למעלה מסדר הטבע. ויאמר עוד המהר"ל כי מן כל איש אשר ימות, בהכרח תמצא נפשו על קברו לא פחות מן י"ב חודש אחרי מותו. כי הנפש יש לה עוד בשנה הראשונה איזו התקשרות מועטת עם הגוף המת. אבל אם הגוף המת לא נמצא בקבר, אז לא נראה על הקבר מבחוץ נפש המת. ולראות אותן הנפשות לא יוכל כל אדם, כי אם בעלי מדרגות גבוהות, או בהמות חיות ועופות. ואמר שיוסל'ה גולם ביכולתו לראות נפשות כאלה, כמו שיוכלו לראותן בהמות חיות ועופות. ועל כן פנה המהר"ל אל הממשלה בבקשה שתינתן לו רשות לשלוח שני אנשים אשר יבדקו מבחוץ את כל הקברים מן שלושת החודשים האחרונים בשדה קברות הנוצרים אשר בכפר ההוא, כדי שעל-ידי זה יתברר לו אם נמצא שם קבר כזה אשר נגנב ממנו גוויית המת. ולמען יהיה לו הכוח להכריח את הקברנים שיראו לאנשיו את הקברים ההם, ביקש מאת שר השוטרים שיתן לו פקודתו בכתב, וגם שישלח אליו שני שוטרים אשר

יסעו שמה עם השלוחים שלו לבדוק את הקברים. שר השוטרים מילא את בקשת המהר"ל, וישלח אליו שני שוטרים עם פקודתו אל הקברנים אשר בכפר ההוא שהם מחויבים תיכף להראות להם את כל הקברים החדשים מן שלושה חודשים האחרונים. ויקרא המהר"ל אליו את יוסל'ה גולם, ויצווהו את אשר עליו לעשות, וגם מסר לו עוד איש אחד חכם וזריז ויורם איך יעשו. ויקבלו עליהם למלאות הכל בכל אשר פקד עליהם המהר"ל. ויסעו שני שלוחי המהר"ל בלוויית שני השוטרים אל הכפר ההוא, וישלחו לקרוא את הקברנים. וילכו כולם לשדה קברות הנוצרים, והביקורת החלה. והנה כאשר חשב המהר"ל בחכמתו הנפלאה כן היה. כי יוסל'ה גולם עמד אצל קבר אחד ויודיע שזה הקבר הוא ריק, ואין בו גוויית מת. וירץ אחד מן השוטרים העירה פראג, ויודיע זאת לשר השוטרים. ונשלחה תיכף גם למהר"ל הידיעה הזאת. ויסע תיכף שר השוטרים בלוויית שוטרים רבים אל הכפר ההוא. וגם המהר"ל עם כמה אנשים נכבדים נסעו שמה. הקבר נפתח לפניהם, ויוציאו את הארון ויפתחו אותו ויראו כי ריק הוא. וישלח תיכף שר השוטרים אל הכומר של הכפר ההוא שיבוא אליו עם ספרי תולדות החיים והמתים, ויבוא הכומר וידרוש שר השוטרים ממנו שיברר לו מי נקבר בקבר הזה. ויחפש וימצא כי כמה ימים אחרי הפורים, נקבר בקבר הזה נער אחד בשם יוהן הנולד מן האשה יאדוויגה. וזאת נודע להם עוד מקודם על-ידי השלוחים הראשונים, כי האם של האחים קוזלובסקי שמה יאדוויגה. אז הבין גם שר השוטרים שאמת ונכון הדבר שזה קוזילק ברח אל אמו אל הכפר הזה, וימת אצלה ויקברו אותו בקבר הזה. ואחר כך גנבו אחיו את גווייתו מן הקבר לעשות עלילת דם להינקם מאדונו. ויחל שר השוטרים לחקור ולדרוש היטב את הכומר שיזכור מי היה אצלו לבקש ממנו את הרשיון לקבור את המת הזה. הכומר נזכר שהיו אצלו שני אחי המת וכי לא היה להם כסף לשלם לו בעד הרשיון, ויבקשו ממנו שיקבל בעד הרשיון שעון-כסף. ויוציא הכומר מצלחתו את שעון-הכסף ויראהו אל שר השוטרים. וכאשר היה נודע, שבין החפצים הגנובים מאת ר'

אהרן היה גם כן שעון־הכסף שלו. לכן לקח שר השוטרים את שעון־הכסף הזה, וישלח רכב־רץ העירה פראג עם שעון־הכסף להראותו אל ר' אהרן גינז שיכיר את השעון על־ידי סימן מובהק אם שלו הוא או לא. ר' אהרן הכיר תיכף את שעונו עוד מרחוק, וגם נתן בו סימן מובהק וגם פנימי שלא היה נראה כלל הסימן הזה מבחוץ. וירץ הרכב אל הכפר ההוא, ויספר לפני שר השוטרים כי האסיר הכיר תיכף את שעונו ויראהו את הסימן המובהק והנסתר אשר אמר. אז ראה שר השוטרים שאין עוד שום ספק כי אך עלילת דם נכזבה נארגה בסתר על ר' אהרן. וילך שר השוטרים משם בלוויית כל האנשים ויתנפל על מעונה של האלמנה יאדוויגה, וישאל אותה בקול: איה בנך הצעיר הנקרא יוהן? ותבקש לכחש ולהסתיר הדבר גם בפני שר השוטרים ותענה ותאמר כבראשונה, כי מעת אשר שלחה אותו העירה פראג אל אחיו לעבוד בבורסקי עוד לא ראתה אותו. אבל כאשר כיבד אותה שר השוטרים בשתי מתנות יד שלו בפניה, אז נפלה לפני רגליו, ותבך ותתחנן לו כי ירף ממנה, ותאמר לו את כל האמת. והעמידו אותה השוטרים לפניו ותתוודה על האמת מהחל ועד כלה, איך שבא אליה בנה הצעיר עם הגנבה, ויחלש וימת במעונה, והאחים באו אליו לבקרו, והם קברו אותו. וגם סיפרה איה מכרו האחים את הגנבה בכפר ההוא. וישלח תיכף שר השוטרים לעשות חיפוש בבית ההוא שנמכרה שם הגנבה, וימצאו שם את כל החפצים הגנובים. ועל השאלה מי מכר לו את החפצים האלה השיב הקונה כי שני האחים קוזלובסקי מכרום לו. ויצווה שר השוטרים לאסור את האלמנה יאדוויגה וגם את האיש אשר קנה את הגנבה, וישלחם העירה פראג אל בית הכלא להעמיד אותם בפלילים. כאשר בא שר השוטרים לפראג לא נסע אל ביתו, אך התנפל עם כל אנשיו על מעונות האחים קוזלובסקי לתפשם ולאסרם. אבל הם לא נמצאו עוד בביתם, כי בטח הגיעה לאזנם השמועה שהאמת עתידה להתגלות בקרוב, ונמלטו בהחבא מעיר פראג ולא נודע אנה ברחו. אז ראתה הממשלה כי הם אך ארגו בסתר את עלילת דם

הזאת. ר' אהרן גינז עם שאר בני ביתו נשלחו תיכף לחופשי, והעיר פראג צהלה ושמחה.

אחרי המעשה הזה נתפרסם מאוד המהר"ל בעולם, ושמעו הלך בכל המדינות, ואימה ופחד נפלה על כל שונאי ישראל. וגם בשאר המדינות שקעה האש של עלילת הדם. אז כתב המהר"ל פרטיכל מכל המעשה מהחל ועד כלה כמו שנרשם כאן. וישלח את המכתב אל המלך רודולף, וגם ערך בו בקשה שהמלך יתן לו רשות להתייצב לפניו כי יש לו דבר נחוץ לדבר עמו פנים אל פנים. המלך נעתר לבקשת המהר"ל, ואחרי כמה ימים נשלחה עגלת צב מפוארה מאוד עם שני שרים גדולים להביא את המהר"ל אל היכל המלך. בבוא המהר"ל לפני המלך נפל על פניו לפני רגליו, ויבך ויתחנן לו להעביר את רעת שונאי ישראל אשר ישאפו תמיד לשפוך בוז וקלון על היהודים על-ידי עלילת הדם הנכזבה. ויבקש מאת המלך כי יתן צו לכל בתי המשפט אשר בארצו לבטל כל משפט של עלילת דם אשר יבוא לפניהם. כי זה העוון להעניש ולענות נפשות נקיים חפים מפשע נופל על כל הממלכה. המלך נתפעל מאוד מזה שנפל המהר"ל לפני רגליו בבכי ותחנונים. והמלך בעצמו תפשהו בזרועו ויבקשהו שיעמוד מן הארץ, ויכבדהו לשבת לפניו על הכסא אשר הוכן עבורו. שעה שלמה דיבר עמו המלך על כמה עניינים, ולא רצה המהר"ל לספר לנו מה דובר ביניהם.⁹ אחרי המדובר נשלח המהר"ל אל ביתו גם כן בכבוד גדול. ובשבוע השני הוציא המלך פקודתו לכל בתי המשפט אשר בארצו לבל יובא עוד לפניהם כל משפט של עלילת דם, ותשקוט הארץ.

⁹ פגישה אמיתית בין המהר"ל לבין רודולף ה-II מלך בוהמיה התקיימה ביום 16 לפברואר 1592. אין ידועים פרטים על שהתרחש בפגישה זו, ולכך רומז כאן רוזנברג.

תפארת מהרא"ל משפולה

ט. מעשה נפלא הפלא ופלא מה שפעל
הסבא קדישא * אצל הארנדר¹ שעשה השגת
גבול לרעהו

זאת גלוי וידוע שהסבא קדישא משפולה אף שהיה בעל לב טוב מאוד ורחמן גדול ותמיד המליץ מליצות טובות על כל איש ישראל, אף על אלה שהיו במדרגה שפלה מאוד. אבל בעניין חטא השגת גבול היה מתמלא חימה ונקם על המשיג גבול וענש אותו בכל מה דאפשר, עד שהיה מוכרח לעשות תשובה ולשמוע בקול הסבא קדישא לקבל עליו כל הפסק שלו. בכפר אחד שהיה שייך אל האדון הגרף רדזיווילוב היה דר כמה שנים היהודי הנקרא עזריאל בריסקר. והיה מחזיק ריחיים של מים אשר ממנה התפרנס בכבוד עם בניו וחתניו. והגם שזה האיש עזריאל היה איש כפרי ובעל־בית פשוט, מכל מקום היה איש טוב ונתן צדקה ועסק גם במצוות הכנסת אורחים. לא הרחק מהכפר הזה היה כפר שהיה שייך לזה האדון הנזכר לעיל. ושם ישב גם כן כמה שנים יהודי אחד בשם יעקב רייף שהיה מחזיק שם ארנדה² של האדון. שני השכנים האלה חיו בשלום כמה שנים. היהודים הדרים בכפרים מסביב הלכו להתפלל

* הסבא הקדוש ('דער שפאלער זיידע'), כינויו של ר' אריה ליב משפולה (1725–1812). הצדיק החסידי ויריבו הידוע של ר' נחמן מברסלב.

¹ ארענדאר (יידיש) — חוכר.

² ארענדה — חכירה.

בשבת קודש בביתו של עזריאל בריסקר שהקצה עבור זה חדר מיוחד עם ארון קודש. גם עשה לו שם על המים שאצל הריחיים אוהל, בתוכו היתה תיבה עם רצפה של נסרים מנוקבת בהכשר למקווה כדת של תורה. בימי הקיץ היו טובלים שם. ברוב השנים נתקלקלה הידידות שבין שני השכנים עזריאל בריסקר ויעקב רייף לרגלי עניין שידוכין. כי לעזריאל היה בן וליעקב היתה בת. ורצה יעקב להתחתן עם עזריאל לתת את בנו לחתן. ועזריאל לא הסכים על זה כי משפחת יעקב היתה נמוכה בייחוסה ממשפחת עזריאל. וגם האיש יעקב בעצמו לא היה מתנהג עצמו ביהדות בתמימות כראוי והיה מן המשכילים והמתחכמים. על כן מיאן עזריאל להתחתן עמו ונולד מזה רוגז בין השכנים האלה. והרוגז נתגדל בכל פעם יותר ויותר עד כי החליט יעקב להתנקם מן עזריאל ויתחיל לפתות את האדון שישכיר לו את הריחיים אשר עזריאל מחזיק. והגם שהאדון לא רצה להסכים על זה בתחילה, אבל זה יעקב היתה לו לשון חלקלקות והלשין על עזריאל שעושה הרבה גנבות וגורם כמה וכמה קלקולים בריחיים. וגם הבטיח לו הוספה גדולה לשלם לו כמעט פי שניים ממה ששילם לו עזריאל. ועל כן נתפתה האדון והשכיר לו את הריחיים, ונתן לו קונטראקט³ כנהוג. אחר כך נשלח מן הגרף כתב-מודעה לעזריאל שיידע אשר בשנה החדשה עליו לעקור דירתו משם כי הריחיים הושכרו לאחר. כאשר נשמעה הבשורה הרעה הזאת בבית עזריאל נעשתה שם יללה גדולה, כי מהעת ההיא עד תום השנה היה רק זמן קצר של ב' חודשים. ועסק אחר כזה לשכור מובן שאין זאת דבר קל. וינסה עזריאל ללכת בעצמו אל האדון הגדול לבקש על נפשו, אבל לא נתנוהו לבוא לפניו. רק אמרו לו שילך אל המושל המנהל את עסקי האדון. וילך עזריאל אל המושל ויבך לפניו בדמעות שליש. אבל זה המושל אמר לו שאין אחר המעשה כלום, כיוון שהאדון כבר חתם את הקונטראקט ונמסר לידי

³ חוזה.

שכנו יעקב. ואצל אדונים כאלה אין שייך להתחרט.⁴ רק זה המושל, כאשר נכמרו רחמיו על עזריאל אמר לו שיש רק עצה אחת. דהיינו שיפעל אצל שכנו יעקב שיתחרט מן העסק ויחזיר את הקונטראקט, באופן שעל ידי זה יפסיד את הקולסיה⁵ ג' מאות רובל כסף שנתן, ואז ישתדל הוא עבורו אצל האדון שיישאר להבא בעסק, רק שיצטרך ליתן גם איזושהי הוספה. הגם שעזריאל הרגיש והבין שזה יעקב הוא עתה שונא גדול שלו וגם שהוא איש אכזרי, מכל מקום חשב שיבך לפניו ויתחנן היטב ואולי יפעל אצלו שיחזיר את הקונטראקט ואת הג' מאות רובל כסף יפסיד עזריאל. וילך עזריאל עם אשתו אל בית יעקב ויתחננו אליו בדמעות שליש על אשר קיפח את פרנסתם. אבל לא הועילו כלום, כי יעקב ואשתו פייגה הסתגרו בחדר לפנים מחדר ולא אבו שמוע כלל את בכייתם. ויאמר עזריאל אל אשתו: אם אטמה אוזן יעקב ואשתו משמוע לבכייתנו, מוטב לנו לבכות ולהתחנן לפני זה אשר שומע קול בכיית עמו ישראל ברחמים. כי שערי דמעות לא ננעלו, והוא בוודאי ירחם עלינו ויושיענו. וילכו לביתם בפחי נפש. וכאשר יצא אז שם הסבא קדישא משפולה לבעל מופת גדול, החליטו לנסוע לשפולה ולשפוך לפניו מררת נפשם.

ויסעו עזריאל עם אשתו לשפולה קודם חג השבועות, והיו מוכרחים להישאר שם לחג השבועות כי לא היה באפשרותם לדבר עם הסבא קדישא קודם חג השבועות מעניין של עסק ארוך. והגם שנתן עזריאל קוויטל⁶ בשעת לקיחת שלום וכתב בו בקשה שלא יוכל אדם אחר לקפח את פרנסתו. אבל הסבא קדישא לא שאל אותו כלל אודות זה העניין ולא ענה לו מאומה, רק אמר לו שמסתמא אתם תשארו בכאן לחג השבועות, ועוד יהיה עת לדבר מזה. ועל כן היה מוכרח עזריאל להישאר שם לחג השבועות. ומובן שכל החג התהלך עזריאל בעוגמת נפש

⁴ כלומר, לא בא בחשבון, לא יעלה על הדעת.

⁵ דמי ערבות.

⁶ קוויטל — פתק.

גדול ולא נראה שחוק על פניו, ויתפלל בדמעות כמו ביום הכיפורים.

ויהי באמצע הסעודה של יום ראשון דחג השבועות כאשר חילקו לחסידים יין, נתנו יין גם לעזריאל. וכאשר שתה לחיים לא יכול להתאפק וזלגו עיניו דמעות ולא יכול לדבר כלל. ויצעק עליו הסבא קדישא: שוטה מה אתה בוכה? הלא חג השבועות היום. ולמה באת אלי להעליב אותי ביום הקדוש הזה שנקרא יום חתונתו ויום שמחת לבו, ובאת להשבית לי שמחת החתונה? ולמה לא שברת את ידיך ואת רגליך קודם שהצגת את כפות רגליך על מפתן ביתי? ולחסידים של הסבא קדישא כבר היה נודע דרכו בקודש: כי מי שביקש להושיע לו ולחלצו מצרה היה דרכו לבזות את האיש הזה וגם לקלל אותו. ועל-ידי זה המתיק את כל הדינין מן זה האיש. אבל זה עזריאל לא ידע מזה, וכאשר שמע עזריאל דברים קשים האלה אשר יצאו מפי הסבא קדישא נתבהל מאוד וכמעט שנתעלף. אז התחיל הסבא קדישא לדבר עמו רכות ויאמר לו: האתה זוכר מלפני שש שנים שדפק על פתח ביתך עני באמצע ליל החורף ואתה פתחת לו וראית שהוא עני גדול שנתקרר מאוד וריחמת עליו ועשית לו חמין לשתות והחיית אותו, וליום המחרת אמר זה העני שיגמול לך טובה בזה שיבדוק את המזוזות שלך ומצא שעל ב' פתחים לא היה כלל מזוזות כי אם נייר ריקן, ואמרת שאין זה רק שהנכרי הידוע לך גנב את המזוזות מתוך הנייר? ויענה עזריאל: אמת הדבר, הן זוכר אנוכי היטב זאת. ויאמר הסבא קדישא: הלא אנוכי הייתי זה העני. ועתה אל תירא כלל כי בלי ספק יעזור לך השם יתברך שיתהפך הכל לטובה. ויצווה עליו שישתה את היין לחיים ויאמר לו עוד: הנה שמך עזריאל בן דבורה. והיום אמרנו באקדמות: "עדב יקר אחסנתיה חביבין דבקבעתה".⁷ עד"ב הוא ראשי תיבות של עזריאל בן דבורה. ובזכות מצוות הכנסת

⁷ מתוך הפיוט הארמי לשבועות 'אקדמות מילין' ותרגומו: גורל כבוד נחלתו חביבין אשר בקביעתו.

אורחים יתקיים בכ שתהיה נקרא יקר אחסנתיה ותיחשב בין החביבין למען תהיה דבקבעתה. היינו שתישאר בקביעות על כנך ומקום פרנסתך כל ימי חיך ולא יוכל איש להזיז אותך ממקום קביעתך. אז נהפך זה האיש עזריאל לאיש אחר והלך בלב שמח.

אחר החג סיפר עזריאל לפני הסבא קדישא כל העסק: שזה יעקב שכנו השיג את גבולו והאדון נתן לו קונטראקט והזמן קצר. ויבכו מאוד עזריאל ואשתו לפני הסבא קדישא. ויקח הסבא קדישא חתיכת נייר ויכתוב עליו את הדברים האלה:

אתה יעקב, שמעתי עליך שאתה רוצה להשיג את גבול שכנך עזריאל. על כן אני מזהירך שאסור לך לעשות כן. ואם יש לך איזו תביעה עליו תלך עמו לדין תורה. ובאם לא תשמע לדברי תתחרט. ואין עונשין אלא אם מזהירין תחילה. ואם תאבה ותשמע תתברך.

הק' ליבוש משפולה

ויאמר הסבא קדישא אל עזריאל: כאשר תבוא לביתך תלך תכף אל שכנך יעקב ותמסור בידו פתקה הזאת, ותאמר לו שהיית אצלי ואנכי הבטחתיך שתישאר על מקומך. והיה אם ישמע לדברי הרי טוב, ובאם לאו, תשכור לך באותו הכפר או בכפר הסמוך איזו דירה, ותעקור את דירתך מן הריחיים לזמן קצר. כי בקרוב הוא עצמו יתחנן שייתן לך את הקונטראקט של הריחיים והוא ילך משם בפחי נפש.

ויסעו עזריאל עם אשתו לביתם ויעשו כדברי הסבא קדישא. אמנם זה האיש יעקב לא שת ליבו לדברי עזריאל ויזרוק לו בחזרה את הפתקה וישחוק ממנו, ויאמר לו בדרך עזות: זה הרבי אשר היית אצלו הוא מושל בעירו, וכאן בכפר הזה הלא האדון שלנו הוא המושל. וילך עזריאל לביתו בפחי נפש, וישכור לו דירה בכפר הסמוך. כאשר הגיע היום המוגבל עקר עזריאל דירתו מן הריחיים אל הדירה אשר שכר, ויעקב שכנו קבע דירתו באותו הבית עם הריחיים.

לא ארכו הימים ונצרכה אשת יעקב אשר שמה פייגה ללכת

לטבילה. וכאשר היה שם אצל הריחיים אוהל עם מקום על המים, לא רצתה לנסוע לעיר כי אם הלכה לטבול במיקווה הזו, כי גם עוד מקודם לזה היה כך דרכן של הנשים השכנות לטבול שם בזמן הקיץ. וכאשר הלכה פייגה אל הטבילה לקחה עמה את בתה הגדולה לשומר, וכאשר היה אז זמן הקיץ והחום היה גדול, ישבה לה בת פייגה על מפתן האוהל תחת העצים שעמדו שם מסביב ואמה היתה בפנים האוהל ועשתה כדרכה תמיד. אבל עתה קרה לה מקרה נורא: שכאשר ירדה לטבול נפתחו מתחתיה המורדות עם ניסרי ריצפת המיקווה ונפלה לעומק המים ולא הספיקה לצעוק אף צעקה אחת, ומחמת הבהלה נתעלפה גם כן ולא ידעה עוד מה שנעשה עימה. ובתה אשר ישבה על מפתן האוהל לא ידעה כלל מה שנעשה עם אמה.

* * *

הנה תחת האשה פייגה יצאה מן המים אשה אחרת שהיתה מן השדים אשר משכנם בנהרות וביותר בתי ריחיים המים. וזאת השדית שיצאה מן המים היתה באותה הקומה של האשה פייגה. ובת פייגה שישבה על מפתן האוהל החזירה בכל פעם את פניה לאחוריה וראתה שאמה כבר עלתה מן המים והיא מתלבשת כדרכה, ושתייהן לא דיברו מאומה. רק אחר שנתלבשה עם כל המלבושים יצאה מן האוהל ותלך אחריה הבת ויבואו אל בית דירת יעקב. והנה הבת לא חלם לה מאומה⁸ מכל אסון ותלך לדרכה ולמלאכתה לשוח בחוץ. וכן יעקב לא היה אז בבית והיה טרוד עוד במלאכת הריחיים. רק כמה ילדים מן הצעירים היו אז בבית וחשבו כולם שזאת היא אמם. אבל כאשר סבבו אותה הילדים כדרכם תמיד לסבב את אמם בבקשות שונות, היא לא ענתה להם מאומה רק הרחיקה אותם מפניה בדחיפות. אחר כך הלכה השדית ולקחה את הקדרות עם התבשילין שהיו מוכנים לסעודת הלילה והתחילה לאכול מן הקדרות. אז התחילו הילדים לסבב אותה והתחילו לצעוק כדרכם תמיד אצל

⁸ כלומר, אף לא העלתה בדמיונה.

אָמם לתת להם אוכל וחלקים גדולים. אבל היא לא ענתה אף לאחד מהם רק דחפה את כולם מפניה. והתחילו לבכות ולצעוק. בתוך כך שמעה בתה הגדולה שהיתה בחוץ את הצעקות והבכיות של הילדים ותרץ הביתה ונתבהלה מאוד בראותה דברים זרים כאלה מן אִמָּה, שעמדה אצל התנור מכוסה פניה ומעוטפה עוד עם אותן המלבושין שבאה בהן מן הטבילה, ואוכלת מן הקדרות בלי הפסק שלא כדרך מין אנושי. וכאשר קראה לה הבת: אִמִּי, אִמִּי, מה לך? שבי במקומך ואתן לך אוכל, הלא זה סעודת הלילה אשר הוכנה לכולנו! היא עשתה את שלה ולא שמעה כלל לדברי הבת. ותיגש אליה להביט בפניה ולדבר עמה ובקשה לקחת מעליה את המעטפה אשר על ראשה. אז דחפה השדית אותה ותיפול ארצה. והתחילה גם היא לצעוק ולבכות, וכל הילדים צעקו ובכו מאוד עוד יותר, עד כי אחד מהם התחזק וירץ החוצה אל הריחיים ויצעק: אבי, אבי, בוא מהר! וירץ יעקב אל הילד וישאל אותו מה זאת. אבל הילד בכה והיה מבוהל מאוד ולא ידע מה לענות רק ענה בקיצור: אִמִּי היכתה את כולנו ואכלה את כל סעודת הלילה. וירץ יעקב אל ביתו ונתבהל גם הוא מאוד בראותו את כל הילדים בוכים וגם בתו הגדולה עוד שכבה על הארץ, צועקת על ראשה. וביותר נשתומם בראותו את אשתו עומדת מעוטפת אצל הכירה ובידה קדירה אשר הריקה מן המאכל. ולא ידע יעקב מה לעשות ראשונה. פייגלה, פייגלה, מה לך? מה עשית? אבל כיון שראה בתו שוכבת ארצה ובוכה וצועקת הוי ראשי! הוי ראשי! רץ אליה וירימה ויחבוש את ראשה עם מים קרים. אחר כך רץ אל אשתו והתחיל לדבר עמה: אשתי פייגלה, מה לך? וינסה גם הוא לקחת מעל ראשה המעטפה ולהביט בפניה. אבל היא דחפה גם אותו בדחיפה חזקה, ונפל גם הוא ארצה ונתבהל מאוד. אבל תיכף עמד על רגליו ולא ידע מה לעשות. ויגש אליה עוד הפעם והתחיל להתחנן אליה שתענה על דבריו ותאמר מה לה. אז נתפרץ מפיה שחוק איום בקול משונה כקול איזה בהמה וחייה, ונבהלו כולם מן הקול האיום הזה. אחר כך ניגשה אל הדלת ופתחה אותה ויצאה אל הפרוזדור אשר לפני הפתח. ושם

נמצאו מעלות המובילות לעליית הבית ועלתה על העלייה שם היה תבן וחציר ושכבה שם לישון על החציר.

כאשר נתיישרה מעט דעתם של יעקב ובתו החליטו לעלות אחריה אל העלייה. ויעלו שניהם עם פנס המאיר, ויראו אותה שוכבת על החציר מעוטפת כבראשונה. ויחלו לגשת לאט לאט אליה ולהביט בפניה. ויבקשו אותה שתירד עמהם ותשכב במיטתה. אבל כאשר נתקרבו אצלה ישבה לה וחתפה את הפנס מיד יעקב והשליכה אותו מן העלייה לארץ, ושוב נתפרץ מפיה שחוק נורא בקול משונה כבראשונה עד שנתבהלו מפניה. וירדו יעקב ובתו מן העלייה, ויאמרו יעקב ובתו: אין זה כי אם שנתבהלה מאיזה דבר באוהל הטבילה ונטרפה דעתה ונשתגעה. ויאמרו: נחכה עד הבוקר ונראה מה מעשיה ביום המחרת ונדע לחשוב איזו עצה. וילכו לישון, אבל שנתם, כמובן, נדדה כל הלילה. ויהי בבוקר השכם ויעל יעקב אל העלייה וירא כי שוכבת היא וישנה על החציר, לא רצה להקיצה כי חשב אולי אחר השינה תתישב דעתה עליה. וירד יעקב בלאט מן העלייה וילך להביט באוהל של המקווה. וירא כי כמה נסרים מן רצפת המקווה צפים ממעל על המים. ויתפלא מאוד ויקח מקל ארוך וינסה עם המקל, וירא שנתקלקלה ריצפת המקווה. ויאמר יעקב: אכן נודע הדבר, כי סיבת טירוף דעתה היא שכאשר ירדה למים נפתחו מתחתיה ניסרי הריצפה. ואף שעלה בידיה להינצל ולעלות מן המים, אבל על ידי זה נתבהלה מאוד ונטרפה בדעתה. ויבוא יעקב אל ביתו ויספר אל בתו שנודע לו כי סיבת המחלה היא אך הבהלה שנתבהלה במקווה. כי כמעט שלא נפלה ונטבעה בעומק המים מחמת שנפתחו מתחתיה הנסרים של ריצפת המקום שהיו בוודאי ישנים ובלתי חזקים. וינחמו זה את זה כי בוודאי הרופאים ימצאו מזור ותרופה עבורה.

ויהי בבוקר, אחרי אשר כבר הקיצו הילדים וכל בני הבית ויחלו להכין סעודת שחרית כבכל יום. ואחרי אשר כבר הוכנה הסעודה, ירדה פתאום השדית מן העלייה מעוטפת כמו אתמול, ולקחה את כל הלחם גם קדירות התבשיל של סעודת שחרית,

ויצאה עם כל זה ועלתה אל העלייה ואכלה את הכל, והקדירות הריקניות זרקה מן העלייה אל הפרוזדור. אחר כך שוב שכבה על החציר לישון. וכאשר עד עתה כולם הוכו ונדחפו ממנה, יראו לעלות לעלייה אליה שלא תשליך ותדחוף את מי מהם מן העלייה על הארץ. רק שעמדו על המעלות של העלייה והסתכלו מה מעשיה. ואחרי אשר הכינו בבית סעודת הצהריים, ירדה שוב השדית כמו בסעודת שחרית, ולקחה את כל המאכלים ועלתה עמהם אל העלייה ואכלה הכל כאשר לכל, ואחר כך זרקה על הארץ את הכלים הריקנים ושכבה על החציר לישון. עברו כן ג' ימים והשדית עשתה כן בכל הסעודות. והיו מוכרחים לבשל כל הסעודות שתי פעמים. ונתפרסם בכל הכפר שפייגלה אשת יעקב נשתגעה. ביום הרביעי אמרה בת יעקב אל אביה: אבי יקירי! מה תהיה התכלית שלנו? הלא אתה רואה כי בצרה גדולה אנחנו נמצאים. אולי בא לנו העונש הזה לבעבור שכרתנו אוכל מפי כמה משפחות שישבו כאן מקודם? הלא המה עזריאל ובניו וחתניו. ובכן עליך לנסוע אליו ולהחזיר את הריחיים אל עזריאל, ואולי בזכות זה תתרפא אמי היקרה. ופרצה בבכייה גדולה באמרה את הדברים האלה. אבל אביה יעקב היה איש קשה עורף, חוקר ומשכיל. ויאמר אל בתו: אל תוסיפי לדבר עוד דברי שטות כאלה. כי הלא אם היה באה המשוגעת⁹ אליה בלי שום סיבה ומטרה שעל פי המדע, אזי אולי היה מקום לדברך אלה. אבל הלא אנו יודעים בברור שסיבת המחלה היא מה שנתבהלה מסתירת ריצפת המיקווה ועל ידי זה נתקלקל מוחה ונשתגעה. ואם כן מה עניין זה לעסק הריחיים? הלא מקרים כאלה מעשים בכל יום בהרבה עיירות שאנשים משתגעים מחמת סיבות שונות אף על פי שלא עשו שום השגת גבול לכל אדם. ועתה, את רוצה שבשביל זה נפסיד גם את הפרנסה בשביל ספק הקל שבקלים? הלא גם את תדברי כאחת המשוגעות. ואם אין את מאמנת לדברי, אנכי אסע העירה ואביא לפה דוקטור גדול, ונשמע מה יאמר לזה.

⁹ השיגעון.

ויעש יעקב כן ויסע העירה ויביא דוקטור גדול, ויספר אל הדוקטור כל התנהגותה, ויחשבו תחבולות איך שיוכל הדוקטור לראותה ולבודקה. וישאר אצלם להמתין עד אשר תרד מעצמה אל הבית לקחת אוכל, ואז יתפסו אותה בחזקה כמה אנשים גיבורים ויוכל הדוקטור לבודקה ולעמוד על מחלתה. וכי יעקב עבור זה ארבעה ערלים גיבורים וימתינו לה. וכך הווה, שירדה הביתה לעת אוכל סעודת הצהריים והלכה ישר אל התנור כדרכה מעוטפת על ראשה במעטפה. וכאשר ביקשה לקחת את הקדרות, קפץ אליה אחד מן הערלים הגיבורים ויתפוס אותה ביד אחת. אבל היא פצרה פיה בשחוק איום עם קול משונה מאוד, וחטפה תיכף את הקדרה בידה השנייה ושפכה עליו את התבשיל הרותח ונכווה בפניו. זה הגיבור התחיל לצעוק, ותיכף קפצו עליה גם שאר שלושה הערלים. אבל היא החלה לסבב את עצמה עם קדרת הברזל הריקנית, והיכתה ופצעה את כולם עד אשר החל הדם ליזוב מן פניהם, ויצעקו כולם על מכאוביהם ונעשה רעש ויללה בכל הבית. וירוצו כל האנשים החוצה בצעקה והדוקטור קפץ דרך החלון, ונשארה השדית לבדה. אז לקחה קדרה שנייה, כל האוכל וכל הלחם אשר מצאה בבית ותלך ותעל אל העלייה, ואכלה הכל וזרקה הכלים הריקנים ארצה כמו שעשתה עד עתה. כאשר ראו יעקב והדוקטור ושאר האנשים שלקחה את המאכלים והלכה למקומה, אז באו כולם הביתה ויחלו לחשוב עצות ותחבולות מה לעשות. ויספר יעקב אל הדוקטור סיבת מחלתה, והסכים גם הדוקטור לדברי יעקב שבוודאי הבהלה היתה סיבת מחלתה, שנחלשו על ידי זה עצבי-המוח. והדוקטור אמר שכן דרך כל המשוגעים כאלה אשר בשבועות הראשונים הם גיבורים וחזקים מאוד ואוכלים כמו סוס. אז אמר יעקב לבתו: ראי ושמעי שגם הדוקטור הסכים לדברי, שזאת המשוגעת הוא מקרה טבעי. ויבקש יעקב מאת הדוקטור שיתן להם עצה מה לעשות. והדוקטור כיוון שכבר בא היה מוכרח לתת איזו עצה, ולא יסע לביתו בידיים ריקניות. ויאמר הדוקטור אל יעקב ואל בתו: הלא תדעו שאם אתם תכינו עבודה סעודות כאלה, היא

תתגבר בכל פעם יותר ויותר. על כן עצתי שלא תכינו עבודה כל אוכל, רק אתם תבשלו לכם אוכל בבית אחר, וגם תאכלו שם בבית האחר שהמשוגעת לא תדע כלל מזה. וכאן תבשלו עבודה רק מים עם כמה עצמות גדולות של בשר, ועוד קדירה אחת מים עם כמה תפוחי אדמה רק להחיות את נפשה. ועל ידי זה נחליש כוחה מעט מעט עד שתחלה ותשכב ולא תוכל ללכת. ואז תקחו אותה מן העלייה ותרצו אותה ותשכיבו אותה במטה ותשלחו אחרי, ואז אוכל לרפאות אותה. וכדי להחיש חלישות כוחה כתב הדוקטור רצפט¹⁰ לקחת באפטייק¹¹ ולשים מזה בכל יום ויום בתוך הקדירות אשר יכינו עבודה. העצה הזאת נראתה מאוד בעיני יעקב, ויודה לדוקטור עבור עצתו המחוכמת וישלם לו ממיטב כספו בעד טרחתו, וישלח את הדוקטור לביתו.

ויהי ממחרת ויעשו כאשר ציווה הדוקטור. כל בני הבית הלכו אל בית השכן לבשל להם אוכל ויאכלו שם, וכאן הכינו עבודה קדירות מים בלי אוכל. והנה כאשר רוב אנשי הבית לא היו בבית יעקב רק אצל השכן, אז באה השדית הביתה ותחל לחפש לחם ושאר מאכלים ולא מצאה. ותקח את הקדירות מן התנור אבל הכירה תיכף שמרמים אותה גם בקדירות. אז החלה להכות את כל אנשי הבית ולדחוף אותם החוצה. אחר כך לקחה סכין וחתכה את כל הכרים והכסתות ותזרוק את הנוצות לחוץ דרך החלון. ומלבד זה שברה את כל הכלים של האוכל, הקדירות והקערות, ועשתה נזק גדול בבית. ויקבצו אנשים הרבה מסביב לבית יעקב אבל פחדו כולם ליכנס פנימה. ואחר כך עלתה אל העלייה ושכבה על מקומה. ויהי כאשר באו יעקב ובני ביתו אל תוך הבית, ויראו את החורבן הגדול אשר נעשה בביתם, אז הבינו כי עצת הדוקטור טעות גדולה היתה. ויפחדו שלא תעשה ככה גם לעת סעודת הצהריים, וגם שלא תבוא לבית השכן או אל תוך הריחיים לעשות חורבן כזה. ויאמרו

¹⁰ מירשם, תרופה.

¹¹ אפטייק, אפותקה — בית מרקחת.

שאיין חכמה ואין עצה כי אם להכין עבודה בכל פעם די אוכל כאשר הכינו עבודה עד עתה, ועל ידי זה על כל פנים לא תעשה נזק וחורבן בכלי הבית. וימהרו להכין עבודה ב' קדירות אוכל וגם לחם לעת סעודת הצהריים. וכך הווה, שבאה אז הביתה ויברחו כולם מפניה. והיא לקחה לה שתי הקדירות עם התבשיל וגם הלחם ועלתה אל העלייה ולא עשתה כל נזק. אז הבינו שאין להם עצה אחרת כי אם להכין עבודה בכל יום ויום ב' פעמים שתי קדירות תבשיל עם לחם, ועל ידי זה תיתן להם מנוח. ואז יוכלו לבקש ולחשוב תחבולות איך לרפאות אותה על ידי זה שיערבו רפואות בתוך המאכלים שלה.

עתה נניח אותם בעבודתם להכין מדי יום ביומו עבור השדית אוכל הרבה עם כמה מיני רפואות, ונסורה ונראה מה שנעשה עם פייגה אשת יעקב האמיתית.

* * *

זה הנהר שעמדו עליו הריחיים ששכר יעקב, וגם המקום שנטבעה שם פייגה אשת יעקב, היה רחוק בערך חצי פרסה מן הנהר הגדול שנקרא דנייפר אשר בו יעברו הרבה אוניות מסחר. וזה הנהר של הריחיים היה שוטף ועובר עד נפלו בנהר הגדול דנייפר. אצל חופי נהר דנייפר נמצאים הרבה כפרים מזה ומזה, וגם יש הרבה מקומות של כמה פרסאות שלא נמצא שם שום כפר רק יערות או שדות גדולים עם עשבים הגבוהים יותר מן תבן־הדגן, וזאת נקרא סֶטְפִּיס.¹² ויש גם הרבה פרסאות אצל נהר דנייפר שהם מדבר שמם וארץ מלחה. והנה כאשר נפלה ונטבעה במים האשה פייגה נתעלפה, ונעשה לה נס שהמים שהלכו שם בזרם חזק סחפו אותה הלאה מתחת המקום ותיכף צפה ממעל ושטה על פני המים עם זרם המים עד שנסחפה אל הנהר הגדול דנייפר. וכאשר שם שוטפים המים תמיד בזרם גדול שטה כן כמה פרסאות עד שנזרקה על החוף במקום שמם ומדבר, ושכבה כך עד הבוקר שהתחיל לזרוח ולזרוק עליה קרני

¹² סֶטְפִּיס — ערבה מכוסה עשבים גבוהים.

אורו החמות. ועל ידי זה הקיצה מן העילפון ונשתוממה מאוד בראותה כי היא שוכבת עירומה תחת השמים על שפת נהר גדול כמו ים. ולא זכרה כלל מי היא ומה נעשה עמה ומאין באה לכאן, כי היתה עוד מטורפת מעט בדעתה ולא חשבה שום דבר, רק חיפשה מקום אנה לברוח ולהסתתר. ותשא את עיניה ותרא כי לא הרחק ממקומה נמצא מקום קיבוץ של הרבה עלים על שפת הנהר והעלים משתרעים גם אל תוך הנהר וזאת נקרא קמפה.¹³ ותרוץ שמה מהר והסתתרה שם על הקמפה בין העלים ותשב לנוח. אז התחילה לחקור ולעיין היטב בדבר ולהיזכר איך באה לכאן ולאט לאט שב אליה כוח הזיכרון והשכל ונזכרה מי היא, וגם נזכרה הסיבה איך נפלה למים ונטבעה, והבינה שנעשה לה נס שלא נטבעה, רק שצפה על פני המים ונסחפה בתוך הנהר הגדול. והתחילה לדאוג מאוד, מי יודע כמה מאות פרסאות היא צפה כך על פני המים, ומי יודע באיזו ארץ היא נמצאת, ומי יודע אם תוכל עוד לשוב בחיים אל ביתה וילדיה. והתחילה לבכות מאוד. אחר כך התחילה להרגיש רעב ונזכרה שצריכה לדאוג תיכף ממה תחיה ותיזון במקום מדבר שממה. בתחילה עלה על דעתה לעלות על איזה עץ שעומד על שפת הנהר ואולי תראה ספינה ממרחק ותצעק בכל כוחה שתבוא הספינה לעזור לה. אבל התיישבה תיכף, שאין זאת עצה טובה, כי אז בימים ההם היה נודע לכל שיש שודדי ימים, ומי שנופל בידם מוכרים אותו לעבד או לשפחה. ופחדה מזה אולי הספינה תהיה של שודדים ויתעללו בה ואחר כך ימכרו אותה לשפחה. ומוטב לה למות ברעב מלנפול בידי שודדים. וכאשר התחיל הרעב לענות אותה היטב התחילה לחפש על הארץ וגם על העלים, אולי תמצא איזה דבר הראוי לאכילה. ולאשרה ראתה כי על הקמפה הזאת גדלים הרבה יאגדס¹⁴ אדומות כחול הים, וגם מצאה הרבה עצים של אגוזים טובים. ותשמח בליבה כי ראתה ישועה ראשונה שלא תמות ברעב. ולקחה הרבה יאגדס

¹³ קמפה, קמפון — מגרש, קרחת יער.

¹⁴ יאגדס, יאגאדע (מרוסית) — גרעינים, גרגרים.

אדומות ואכלה ותחי את נפשה בזה. וגם מן האגוזים לקחה ואכלה ותחי רוחה. כל יום הראשון לא עשתה מאומה. רק הסתתרה בעבי היער בין שבכי העלים, כי יראה אולי באים למקום ההוא אנשים רעים. רק כמה פעמים ביום היתה מטפסת ועולה על עץ לראות אם שטות אוניות בנהר הזה או בים הזה, כי לא ידעה אם זה הוא נהר גדול או שהוא ים, כי במקום הזה היה הדנייפר רחב מאוד. וגם על צד היבשה היתה מבטת היטב לראות מה נמצא שם, אבל לא ראתה כל איש מלבד כמה מיני עופות השמים אשר קיננו שם על הקמפה ההיא. וגם הפריעו את מנוחתה בכל פעם ארנבת אחרת אשר נמצאו שם הרבה. לעת ערב התחילה לתלוש עלים הרבה וענפים רכים ועשתה לה מהם מצע לשכב בין העצים, וגם קשרה וארגה ענפים דקים וארוכים זה לזה ועשתה מהם כמו מכסה לכסות מערומיה. וגם תלשה הרבה יאגדס אדומות עם אגוזים ואכלה לשובעה ושכבה לישון. ביום השני קמה ממשכבה בבוקר השכם והתחילה ללכת ממקומה הלאה על הקמפה ומצאה עץ יותר גבוה והתחילה לעלות ולטפס על העץ ההוא לראות מה נמצא מסביב למקום ההוא, ולא ראתה כל מקום יישוב. רק ראתה אשר מעבר אחד של אותה הקמפה משתרע עמק רחב, וגדלים שם עשבים גבוהים במרחק רב הנקרא סֶטְפִּיס. והלכה שמה לאותו הצד של העמק ותלשה הרבה עשבים שהיו גבוהים בערך שתי אמות, ועשתה לה מהם מספר אלומות כאשר אך יכולה שאת, וחזרה עם האלומות אל מקומה הראשון. וכאשר העשבים האלה היו ארוכים וגם היו דקים ורכים, על כן ניסתה לעשות לה מזה מלבוש, וארגה את תבן העשבים כמו שאורגים מחצלת. ועשתה לה מהן ב' מחצלות גדולות וגם עשתה לה מן העשבים חגורה ארוכה ורחבה. במחצלת אחת כיסתה את בשרה, ותחגור על המחצלת את החגורה. ומחצלת השנית היתה לה למעטפה אשר עטפה את עצמה על ראשה ועל גופה. שלושה ימים עמלה בעבודה הזאת של שתי מחצלות האלה. אחר כך התחילה לחשוב תחבולות לעשות לה מנעלים על רגליה, כי נפצעו רגליה היחפות. ועבור זה חיפשה על שפת הנהר ומצאה מקום

אחד של טיט וחומר. ולקחה חומר ועירבה עם חול וגבלה מזה כמין דפוס של עקב הרגל. והניחה את הדפוס במקום שזורח השמש כל היום. והדפוס נתייבש ונתקשה היטב. וארגה עם אותן העשבים על הדפוס שני מנעלים של תבן. ובכן היו לה גם מנעלים על רגליה. וגם היו נמצאות שם על שפת הנהר הרבה קליפות של תולעי הנהר הנקראים צ'ורפוחס,¹⁵ וביררה לה מהן הקליפות החדות כמו סכין וחתכה בזה מה שנצרך לה לחתוך. בעבודה הזאת עמלה בערך שבוע שלם עד שהכינה מן הענפים הדקים ומן אותן העשבים הארוכים מצע לשכב עליו ומכסה לכסות בו, ושתי מחצלות עם חגורה להתלבש בהן וגם מנעלים על רגליה. מלבד זה הביאה לה עוד אלומות מן אותן העשבים וקשרה ענפים משני עלים העומדים סמוכים אלו עם אלה והניחה עליהם ממעל אלומות תבן מן אותן העשבים ועשתה בזה כמו גג שיהיה לה למחסה ולמסתור מזרם וממטר.

בשבוע השני התחילה לדאוג מה יהיה תכליתה במקום הזה, וחשבה תחבולות איך להודיע למקום יישוב שהיא נמצאת פה. ועלה על דעתה עצה הזאת: כאשר היא היתה מנעוריה מלומדת במלאכת האריגה, וגם היתה מלומדת בכתב ולשון, על כן ארגה בכל יום סלים קטנים מן תבן העשבים ומן ענפים דקים וגם עשתה מכסה לאותן הסלים ומלאה בכל יום ב' סלים קטנים עם יאגדס אדומות ועם אגוזים. ושברה שני ענפי עץ עבים, ובעזרת הקליפות החדות של תולעי צ'ורפוחס חקקה על הקליפות של הענפים. על ענף אחד בכתב יהודית ועל ענף השני בכתב רוסייה כדברים האלה: להודיע ליעקב רייף שאנכי פייגה אשתו נמצאת ביער שאצל החוף. וקשרה את שני הסלים זה עם זה, ואת שני הענפים קשרה אל הסלים והשליכה בכל יום אל תוך הנהר ב' ענפים כאלה עם ב' סלים. וכאשר מימי הדנייפר רצים ושוטפים בזרם גדול, על כן נעלמו תיכף הענפים ממקום ההוא וצפו במרוצה על פני המים במרחק רב עד שהגיעו למקום שנמצאות

¹⁵ צ'ורפוחס — טשערעפאכע הוא בידיש צב המים, אך הכוונה כאן היא אולי לצדפות וקונכיות למיניהן.

הרבה אוניות מסחר. מלחי האוניות בראותם את הסלים היפים אשר נקשרים אל ענפי העץ וצפים ביחד על המים, התפלאו על זה ותפסו את הענפים עם הסלים. וכאשר ראו את הפירות הנמצאים בתוך הסל אז נתנו עין היטב גם על הענף, וראו גם את הכתב. אז הראו את הענפים אל המושל שלהם. וכאשר קרא את הכתב הבין שאין זה דבר פשוט, ושפט בדעתו שאין זאת כי אם שאותה האשה נלקחה בשבייה על ידי שודדים והיא מודיעה באופן הזה כי עודנה חיה היא למען יחפשו אותה ויצילו אותה מן השודדים המסתתרים באיזה יער. ולזאת מצא המושל מחוייב את עצמו להודיע הדבר לשרי הממשלה שהם יעינו בזה העניין ויבקשו עצה מה לעשות. ויקח המושל את הענפים עם הסלים וישלחם אל שר העיר. המה מצאו לנכון שנצרך ראשית לפרסם הדבר בעתונים, ואולי על ידי זה תבוא איזו ידיעה בעתונים מי הוא זה האיש יעקב רייף ומה קרה בביתו, ואז תדע הממשלה מה לעשות. ויעשו כן וידפיסו בעתונים כל העניין. ועל ידי זה נתפרסם הדבר היטב בעולם. והנה האשה פייגה היא לא נחה ולא שקטה. כי לא היתה לה עבודה אחרת מה לעשות אך לארוג סלים קטנים יפים כאלה. ותעש כן בכל יום ויום, שהשליכה למים ב' ענפים עבים עם כתובת שלה, וקשרה לענפים סלים יפים מרהיבים את העין במלאכתם וממולאים עם יאגדס אדומות ועם אגוזים. ועל ידי העתונים היה מפורסם הדבר לכל החובלים המובילים את האוניות. ויתנו עין בכל יום לראות אם לא צפים על פני המים ענפים עם סלים. וממילא, כיוון שהיו מחפשים זאת, מובן שכל הענפים עם הסלים היו נמצאים בכל יום במקומות שונים. והדבר נתפרסם עוד יותר ויותר בכל העתונים אשר במדינה ואשר בחוץ לארץ. ועל ידי זה נעשה הדבר לעניין נעלם ונפלא לענות בו בני האדם. עתה נחזור ונראה מה נשמע בבית יעקב רייף.

* * *

הנה נסתיים הדבר שזה המושל והמנהל את עסקי האדון רדזיווילוב, שהיה דר באותו הכפר ביחד עם יעקב רייף קרא גם

הוא בעתון שלו זאת הידיעה הנפלאה. והיה כמדומה לו שזה השם אינו מוזר לו, אבל לא זכר מי הוא. אמנם כאשר קרא עוד ידיעה הנפלאה הזאת גם בשאר העתונים מדי יום ביום, התחיל גם הוא לעיין בדבר, ונזכר שהלא בעל הריחיים שלו יעקב רייף שמו, אבל לא ידע בברור אם אשתו שמה פייגה. והגם כי ידע שאשתו נשתגעה והיא נמצאת בבית בעלה, מכל מקום הבין המושל שנצרך לו לשאול את פי יעקב רייף ולהודיע לו דברי העתונים, כי אולי יודע הוא שנמצא באיזה מקום עוד איש אחר ממשפחתו ששמו גם כן יעקב רייף. וישלח המושל הזה לקרוא את יעקב רייף אצלו, ויודיע לו מה שנמצא בכל יום בכל העתונים. ונתבהל מאוד מזה יעקב רייף ויאמר הלא אשתי פייגה שמה, ונפל במבוכה גדולה. ויספר לפני זה המושל את כל תהלוכת האשה המשוגעת הנמצאת אצלו, ויתפלא מאוד המושל הזה על דבר המשוגעת הזאת, ויאמר כי הלא גם הוא יש לו ידיעה גדולה בחכמת הרפואה, וזאת היא דבר נפלא וזר מאוד שאשה שנשתגעה תהיה לה גבורה גדולה כזאת ושתאכל בכל יום ויום הרבה אוכל מה שהיה די לעשרה אנשים לאכול. וגם שלא יהיה נשמע מפיה שום דיבור קל, זאת לא תוכל להיות בשום אופן. ויאמר המושל כי הוא בעצמו יבוא ביום מחר להתחקות על דבר זר זה. והנה בכפר הזה נמצא רועה צאן של אדון הכפר שהיה נודע למכשף. וישלח זה המושל לקרוא לרועה הצאן ויספר לו כל העניין. ויתפלא גם הוא על זה ויאמר שאין זה דבר פשוט. ויתרצה הרועה להשאר ביום מחר בביתו ולשלח את הצאן לרעות על ידי איש אחר.

ויהי ביום מחר ויבוא המושל ביחד עם הרועה אל בית יעקב רייף, וימתינו עד אשר תכנס המשוגעת לקחת האוכל. ויצווה הרועה להטמין את הלחם שלא יהיה מוכן עבודה בנקל, למען יהיה נצרך לה לחפש את הלחם ויוכל אז להתחקות עליה. ויעשו כן. כאשר הגיעה שעת האוכל נפתחה הדלת ונכנסה השדית ותלך ישר אל מקום הלחם. כאשר לא מצאה את הלחם מונח לפניו ניגשה אל התנור לראות אם יש תבשיל בקדירות. וכאשר ראתה שיש תבשיל אז התחילה לחפש את הלחם בארון

האוכל, וכאשר מצאה את הלחם וביקשה ללכת אל התנור לקחת גם את שתי הקדירות, אז קפץ הרועה ממקומו ויטייצב לנגדה לעכב אותה מלכת ישר והביט היטב בפניה המעוטף במעטפה. ותפס בידו את המעטפה ורצה להסירה מעל ראשה. אז רצתה השדית לדחוף אותו מפניה ולהכותו, אבל הרועה תפס אותה בידה ויוציא מן המנעל שלו סכין מכושף ארוך ויצעק עליה בקול גדול: עמדי שדית ארורה ואל תעשי מאומה, כי אם לאו אשחוט אותך בסכין הזה! אז פרצה השדית מפיה שחוק איום בקול נורא ומשונה מאוד עד כי נבהל גם הרועה, ויסוג אחור ממנה. והיא לקחה את שתי קדירות האוכל ויצאה ועלתה על העלייה למקומה.

אחרי יציאת השדית מן הבית אמר הרועה אל המושל ואל יעקב רייף: אכן נודע הדבר שאין זאת אשתך פייגה, רק שהיא מן רוח רעה שדית מן השדים. ואם היתה ממין השדים של היבשה הייתי יכול למשול עליה ולגרשה מכאן, אבל כיוון שהיא ממין השדים של הימים והנהרות, אין לי ולא לשום מכשף שליטה על מין שדים האלה. ויבקשו יעקב רייף וכן גם המושל לחלוט, ¹⁶ שאין זה כי אם שהיהודי עזריאל שישב כאן לקח נקם ממנו ועשה לו כישוף שהחליף את אשתו בשדית המים, ושילח את אשתו לאיזה יער והביא במקומה את השדית הזאת. אבל הרועה שחק לדבריהם וביטל את דעתם. באמרו שאי אפשר בשום אופן שבעולם שהדבר הזה נעשה על ידי כישוף, כי אין שום כישוף שבעולם שולט על שדי המים. ודבר ברור שהדבר הזה נעשה על ידי כוח יותר עליון ויותר אדיר מכוח הכישוף. ויאמר עוד הרועה אל יעקב רייף שיזכור להיות נזהר מאוד להכין האוכל כרצון השדית. כי אם לאו, הרי היא בכוחה לחרוב את כל הבית וגם לעקור את הריחיים ממקומו. וישאל יעקב את הרועה: ועד מתי יכול להיות כן? ויאמר הרועה: אין שיעור ואין קץ לדבר, עד אשר זה ששילחה לכאן הוא בעצמו יקח אותה מכאן. אז אמר יעקב לפניהם: אם כן הנני

¹⁶ כלומר, לפסוק, להחליט.

מוכרח להודות שזאת הוא מעשה ידי הצדיק אשר עזריאל היה אצלו בתלונה עלי שהשגתי את גבולו בשכירת הריחיים, והביא לי ממנו התראה שלא אעשה כן, ואם לאו יהיה חרטה גדולה. ויאמרו אליו: לפי דבריך אין לך עצה אחרת כי אם להתרפס ולהיכנע לפני עזריאל שתעשה לו כל מבוקשו, למען יסע אתך אל זה הצדיק שיחלץ אותך מן הצרה הזאת. ויפרדו המושל עם הרועה מבית יעקב, ויזהירו אותו לבל יאחר הדבר כי מי יודע מה ביכולתה לעשות עוד.

תיכף באותו היום הלך יעקב בחרפה ובבושה ובהכנעה גדולה אל בית עזריאל. ויבך לפניו באמרו: חטאתי לה' אלוהי ישראל וחטאתי לזה הצדיק שהבאת לי ממנו ההתראה, וביותר חטאתי לך ולכל בני ביתך שקיפחתי את פרנסתכם. ועתה הנני רוצה לעשות תשובה ואחזיר לך את הריחיים ואתה תחזיר לי את אשתי. ויאמר אליו עזריאל: אנכי לא עשיתי לך כל רעה ואינני יודע איך לעשות לך טובה, כי אם הכל תלוי ברצון הצדיק משפולה שהייתי אצלו בחג השבועות והבאתי לך ממנו ההתראה. על כן אין עצה אחרת כי אם שנסע שנינו אליו, ובוודאי בידו לתקן הכל. ויעשו כן ויסעו שניהם לשפולה ויבואו אל בית הסבא קדישא. אבל הסבא קדישא לא הניח יעקב לבוא לפניו, יען כי עבר על החרם של הגאון מהר"ם מרוטנברג בדבר השגת גבול. ויצווה הסבא קדישא שמתחילה יקבל נזיפה בפני עשרה, ויבטיח לחזור בתשובה ולציית לפסק שיתן הסבא קדישא, ואחר כך יראה פניו. ויעש יעקב ככל אשר פקדו עליו ויבוא לפני הסבא קדישא, ויבך לפניו שיעזור לו ויחזיר לו את אשתו ויקח ממנו את הזרה אשר בביתו. ויאמר אליו הסבא קדישא: הלא תדע שאשה נקראת ריחיים על צוואר בעלה. ואתה לקחת מזה האיש עזריאל את הריחיים שלו, ועל כן מידה כנגד מידה נענשת וניטלו מעמך הריחיים שלך. ויאמר יעקב: אבל הלא אין דבר שיעמוד בפני תשובה, ואני מוכן לחזור בתשובה ולקיים ככל אשר הרבי הקדוש יפקוד עלי. ויאמר הסבא קדישא טוב הדבר. ובוודאי אם תעשה תשובה יתוקן הכל בעזרת השם יתברך.

ויפסוק הסבא קדישא שיעקב רייף יפסיד את כל הוצאותיו וגם הקולסיה,¹⁷ וימסור תיכף ליד עזריאל בריסקר את הקונטראקט וגם את הקוויטל של הקולסיה. ויתן כתוב וחתום שזאת הכל שייך לעזריאל בריסקר. ועוד אמר להם: כאשר תבואו לביתכם תשכרו שניכם עגלות ותעמיסו את כליכם על העגלות בלילה. ובבוקר בשעה שישיית יסע עזריאל עם העגלות שלו אל ביתו הראשון ואל הריחיים, ובאותה השעה יתחיל גם יעקב ליסע עם העגלות שלו לקבוע דירתו במקום הזה שעתה דר בו עזריאל, ותיפגשו באמצע הדרך. שם תתנו זה לזה את הידיים, ותבקשו מחילה זה מזה, ותהיו מעתה ידידים נאמנים זה לזה. וגם תתחתנו זה בזה, כי זה זיווג מן השמים. והיה אם תשמעו לדברי ותעשו ככה, הנני מבטיח לכם פרנסה בריווח. והשם יתברך יזמין בקרוב עסק אחר ליעקב רייף שיהיה לו פרנסה בריווח. וגם הנני מבטיח לו שבקרוב תבוא אשתו פייגה לביתו בשלום בלי שום פגע, ואותה הזרה אשר בביתו תתעלם. ויפרדו שניהם מן הסבא קדישא ויסעו לביתם. כאשר באו לביתם הלכו שניהם עזריאל ויעקב אל המושל, ויספרו לו את הפסק שעשה הרבי משפולה. ויאמר המושל: טוב הדבר. אנכי אראה שהפסק הזה יתקיים, וגם אפעל אצל הגראף שהקולסיה תהיה מוחזרת לידי יעקב רייף, וגם שעזריאל לא יתן קולסיה אחרת וגם לא שום הוספה, רק שישלם כמו ששילם עד עתה. אבל אחת אני מבקש מכם שלא יסור יעקב רייף ממקומו עד אשר אנכי אבוא שמה לראות הסוף של הטייוול¹⁸ אשר בעלייה. ויבטיחו לו לעשות כן ולהמתין לו ביום מחר בבוקר.

בלילה ההוא העמיסו עזריאל ויעקב את כליהם על העגלות אשר שכרו ויכיננו הכל עד הבוקר. ויהיה בבוקר ויבוא המושל בלוויית רועה הצאן המכשף וישאלו את יעקב מה נשמע מן הטייוול. ויאמר להם יעקב: עוד לא נשמע מאומה, ואינני יודע מה יהיה סופה. ויקרא יעקב אל בעלי העגלות שיסעו. ברגע הזה

¹⁷ שטר, רישום הערבות.

¹⁸ טייוול — שד.

כאשר החלו העגלות לנסוע, ויעקב עוד עמד וישוחח עם המושל והרועה, ויראו פתאום והנה השדית יצאה מפתח הבית מלובשת ומעוטפת כאשר נגלתה עד עתה. והיא הולכת לאט לאט אחרי העגלה האחרונה. שלושה אלה נבהלו כאשר נגלתה לפניהם, ויצעקו המושל עם הרועה אל יעקב: מה רע ומר גורלך, הלא הנה היא הולכת אליך אל הדירה החדשה, ומה הועיל הראב"ן¹⁹ שלך? אז אחזו חיל ורעדה בידיו ורגליו של יעקב ולא יכול לדבר ולא לנוע ממקומו מרוב יגונו וצרתו. אבל לא ארכה הצרה הזאת, כי כאשר עצרה העגלה לפני המקום הזה שעמד שם על הנהר אוהל המקווה, אז נטתה הצדה ונכנסה באותו האוהל ושם נעלמה. והנה יעקב וכן גם האדון יראו להיכנס אחריה ולראות מה שנעשה עמה בתוך האוהל. אבל הרועה המכשף לא נתיירא, ויאמר כי ילך אחריה לראות מה היא עושה שם. וילך לשם הרועה ויפתח בלאט את דלת האוהל. אכן מה נשתומם הרועה בראותו כי הטייוול איננו, ורק המלבושים שלה מונחים בתוך האוהל. וירץ הרועה אל יעקב ואל המושל ויאמר להם כי נעלמה מן העולם, ומאין שבאה לשם היא שבה. וילכו כולם אל האוהל לראות הנפלאות האלה ויתפלאו מאוד, ולב יעקב צהלה ושמחה. ויאמין כי בלי ספק יתקיימו גם שאר ההבטחות של הסבא קדישא, שבקרוב תחזור אשתו וגם כי תזדמן לו פרנסה טובה. ויאמר הרועה וכן הסכים המושל שנצרך לשרוף במקומו את זה האוהל עם המלבושים, ולא יישאר שום רושם מן הטייוול כי אנשים יפחדו ללכת במקום הזה. ויעשו כן, וייפרד יעקב מהם. אז ביקשו המושל עם הרועה שכאשר תבוא אשתו פייגה לביתו ישלח אחריהם ויבואו אליו לשמוע הנפלאות אשר תספר. ויבטיח להם יעקב למלא את בקשתם, וילך ויסע לדרכו.

בדרך נשא יעקב ידיו ועיניו אל השמים ויודה לשם יתברך בדמעות על לחיו עבור החסד שעשה עמו שנתפטר מן הצרה והפגע רע אשר סבל ממנה שני שבועות. ויבקש מאת השם

¹⁹ הרב.

יתברך שכאשר התחיל לעשות עמו חסד כן יגמור בעדו לטובה ויסלח לו על פשעיו. באמצע הדרך נפגשו עזריאל עם יעקב ויפלו על צוואריהם וישקו איש את אחיו וימחלו זה לזה במחילה גמורה, ויכרתו ברית שיהיו אוהבים זה לזה כל ימי חייהם. וגם נשאר אצלם שכאשר יעזור השם יתברך שתבוא אשת יעקב אל ביתה בשלום, אז יתחתנו זה עם זה וישמחו ביחד על סעודת התנאים בשמחה גדולה. ויפרדו איש מעל אחיו ויבכו שניהם, ויברכו זה את זה שיתקיים אצלם מה שכתוב הזורעים בדמעה ברינה יקצורו.

* * *

פייגה אשת יעקב ישבה שם על הקמפה שהיה רחוק מביתה בערך עשר פרסאות. וכאשר על חופי דנייפר היו משתרעים הרבה קמפס כאלה עם יערות גדולים, וביניהם מרחק רב של עמקים ושדות או של חול שהיו מדבר שמם או של העשבים הגבוהים שהיו נקראים סטפים ולכן אף שהיו נדפסים בכל יום ויום מודעות בעתונים שנמצאת אשה פייגה רייף באיזה יער, מכל מקום לא עלה על דעת איש לחפשנה, כי איש לא ידע איה מקומו של זה היער. היא עשתה את שלה ששלחה בכל יום ידיעות כאלה על המים על ידי הענפים עם הסלים, ותקוותה היתה חזקה כי לא יימלט שעל ידי זה יתפרסם הדבר לאנשים רבים, וממילא תצמח לה ישועה. והנה כאשר השם יתברך רוצה לשים קץ לחושך ולהוציא ממסגר אסיר, אין חסר לו סיבות. וכאשר בא העת שהשם יתברך נתמלא רחמים על האשה האומללה הזאת להשיב אם הבנים אל ביתה, סיבב השם יתברך ששלושה אדונים בעלי כפרים התחברו לרכוב אל תוך הסטפים ואל הקמפה לצוד ציד של ארנבות או של שועלים, שהיה דרכם להימצא במקומות כאלה. ודרך הציידים לקחת עמהם כלבים גדולים המלומדים בצייד, ואשר יש להם חוש הריח גדול וחזק. ויקר מקריהם לרכוב בתוך הסטפים המשתרעות אצל הקמפה הזאת שהסתתרה שם פייגה אשת יעקב. וירדפו הציידים אחרי שני שועלים אשר הסתתרו בין העשבים הגבוהים של הסטפים,

והכלבים נבחו ורדפו אחריהם. ויברחו השועלים על הקמפה להסתתר שם בעבי היער, והכלבים רדפו אחריהם לגרשם משם על כר נרחב של חול, כדי שהציידים יוכלו לירות עליהם ממרחק. כאשר הגיע קול נביחת הכלבים באזני פייגה נתיירה מאוד ולבה היה נוקף מאוד כמתנבא עליה לאמר הנה בא הקץ. אבל לא ידעה עוד מה יהיה זה הקץ, אם לרעה או לטובה. וכאשר שמעה שקול נביחת הכלבים מתקרב למקומה, והבינה שהכלבים כבר נמצאים בין עצי הקמפה. נתיירה גם כן שהכלבים לא ינשכו אותה, ועל כן התחזקה בכל כוחותיה לטפס ולעלות על איזה עץ, למען לא יוכלו הכלבים לקפוץ ולהתנפל עליה בנקל. וגם מקל ארוך תפסה בידה לגרש ממנה את הכלבים. אבל כל זה לא הועיל מאומה. כי כאשר באו הכלבים בין עצי הקמפה, הרגישו בחוש הריח שלהם שנמצא כאן בן־אדם, ותיכף רצו אל מקומה. אבל כאשר ראו נבהלו גם הכלבים ממנה. כי מעולם לא ראו בן אדם כזה במלבושים של תבן כאלה. ויתחילו הכלבים לנבוח עליה בקול יותר גדול וחזק, וגם התקרבו לאט לאט אל זה העץ אשר פייגה עמדה עליו, ויבקשו הכלבים לסחוף אותה משם. והיא נבהלה מאוד מן הכלבים והתחילה לצעוק בקול גדול על הכלבים ולאיים עליהם במקל אשר בידה כדרך שמגרשים את הכלבים. אבל הכלבים לא פחדו ממנה, ועוד נתמלאו חימה וכעס עבור המקל אשר בידה. ויקפצו וינבחו מסביב זה העץ. בתוך כך נתקרבו גם הציידים רוכבי הסוסים אל הקמפה. ונבהלו מאוד בשמעם קול בן־אדם צועק מר מאימת הכלבים, כי ידעו שבמקום שםם כזה לא נמצא מעולם איש ואשה זולתי לפעמים בעתים רחוקות שבאים שמה ציידים רוכבי סוסים. ויתקעו הציידים בחצוצרות אשר בידם, לאות שהכלבים לא ינשכו. רק שיעמדו על מקומם וינבחו עד אשר יגיעו הציידים אליהם. כי כלבי הציידים הם מלומדים להבין רצון בעליהם הציידים על פי קול תקיעת החצוצרות של הציידים, ובאופן זה הבינו הציידים לבוא אל מקום הכלבים.

ויהי בשמעם את קול האשה הצועקת, ובראותם את תואר

האשה מעוטפת עם המחצלות נבהלו מאוד, כי לא הבינו אם זאת היא ממין בני האדם או שהיא איזה רוח רעה. ויריבו בנפשם לשאול אותה מרחוק מי היא ומה שמה. ותענה אותם בלשונם, שהיא האשה פייגה רייף. וכאשר גם הציידים האלה היו מקוראי העתונים, נזכרו תיכף מן ידיעות העתונים והבינו כי בלי ספק ידובר רק על אודות האשה הזאת, והבינו שאין זה רוח רע. ויקראו את הכלבים שיסורו ממנה, ויקרבו אליה וידברו עמה וישאלו אותה איך באה לכאן. ותאמר שאינה יודעת כלום כי אם זאת שהלכה לרחוץ בנהר שאצל ביתה, נטבעה במים ונתעלפה. ובבוקר הקיצה ומצאה עצמה מונחת על החוף הזה, והסתתרה על הקמפה הזאת והתכסתה במחצלות האלה אשר ארגה מן הענפים, ותספר להם גם כן מאיזה כפר היא. והציידים ידעו את שם הכפר הזה, ויחמלו עליה וינחמו אותה וידברו על לבה להודיע לה שהם אדונים בעלי כפרים, ולא יאונה לה כל רע והם יובילו אותה אל ביתה. וישלחו צייד אחד מהם שירכוב מהרה אל ביתו ויביא עגלה עם סוסים טובים וגם מלבושים עבודה. ושני האדונים נשארו עמה, ויתפלאו מאוד על הניסים שנעשו לה ועל חכמתה שעשתה עם הענפים והסלים לשלוח ידיעה באופן זה לאנשים שבעולם אודותיה. וישמחו האדונים הציידים מאוד על אשר אנה לידם להציל אשה ממוות. וישחקו ויאמרו: הנה רכבנו לצוד ציד ארנבת או שועל, ועתה עלה בידינו לצוד ציד אשה.

לפנות ערב באה העגלה עם מלבושים נאים עבור האשה פייגה אל המקום ההוא. וילכו האדונים משם ויתנו לה מקום ללבוש את המלבושים, ואחר כך ישבה האשה בעגלה לבדה, ואדונים הציידים רכבו אחרי העגלה. ותסע העגלה אל חצר אחת שהיתה שייכת לאחד מהאדונים האלה, ויתנו לה לחם וחמין ופירות טובים וביצים להשיב את נפשה, וגם נתנו לה חדר מיוחד ללון. ויהי בבוקר והנה נקבצו יחד אותם ג' האדונים, ויאמרו לרכוב אחריה עד מקומה ולהתוודע כל דבר שורש של המעשה הנפלא הזה. וירתמו עגלה כבודה עבורה ויסעו עמה עד הכפר שלה, והמה רכבו אחריה.

ויהי כבואה אל ביתה נעשה רעש גדול בכפר ההוא. והאשה פייגה נשתוממה מאוד בראותה שבעלה והילדים שלה לא נמצאים שם, כי אם עזריאל ובני ביתו שהיו שונאים גדולים לה. ועתה נפלו כולם על צווארה והתחילו לנשק אותה בדמעות של אהבה. ויספרו לה בקיצור שנעשה אהבה גדולה ביניהם, ובעלה החזיר את הריחיים ועתה הוא דר בכפר הסמוך. בתוך זה נתנו ידיעה גם אל המושל של אדון הכפר, ויבואו תיכף אל מקום ההוא. וישמח גם הוא מאוד על הנפלאות אשר ראו עיניו. ותבקש האשה פייגה שיסעו עמה מהר אל הכפר שדר בו בעלה וילדיה כי יש לה געגועים גדולים עליהם שלא ראתה אותם יותר משלושה שבועות. ויקח מושל הכפר שתי מרכבות כבודות, אחת עבורו ואחת עבור כל בני ביתו של עזריאל. והאשה פייגה יושבה על המרכבה של האדונים אשר באו עמה. ויסעו כולם ביחד עם האשה פייגה אל הכפר ההוא של בית יעקב. וישלחו מקודם רכב אחד לבשר הבשורה כדי שלא תהיה סכנה אם תבוא פתאום. אחר כך באה כל הכבודה לפני בית יעקב. ומי יוכל לשער השמחה הגדולה שנעשה שם. והיו נייעורים כולם, כל הלילה היתה צהלה ושמחה, ויכתבו ארבעת האדונים בלשונם וגם עזריאל ויעקב בלשון יהודית את כל המעשה הזה מהחל ועד כלה, להודיע לעולם נפלאות השם יתברך, ונפלאות הצדיק הסבא קדישא משפולה. ואחר כך נסעו האדונים לביתם.

ביום המחרת התחתנו עזריאל עם יעקב וכתבו תנאים ועשו סעודה גדולה. אחר כך נסעו המחותנים עם נשיהם ועם החתן והכלה לשפולה, ויספרו לפני הסבא קדישא את כל המעשה הזה. וישמח הצדיק עמהם מאוד, ויברך אותם. אחר כך נסעו אל ביתם בשמחה רבה, ובקרוב עשה יעקב רייף עסק טוב אצל הגראף פוטוצקי והעשיר ממנו. וגם מאז והלאה נהפך יעקב לאיש אחר, והיה לו אמונת צדיקים, ונעשה מכניס אורח גדול. שני המחותנים היו עשירים גדולים כל ימי חייהם, ויכלו בטוב ובנעימים כל ימיהם.

י. מעשה פלא משני המנדל'ך שהיו עוזרים
הנקראים בְּהַלְפָּרס בתלמוד תורה דעיר
שפולה

כאשר בא הסבא קדישא¹ להתיישב בעיר שפולה ומצא את העיר הפקר ביהדות כעיר פרוצה בלי חומה, כי היתה קהילת שפולה שפלה וחשוכה מאוד במצב היהדות, היה התיקון הראשון של הסבא קדישא לייסד שם תלמוד תורה, להאיר על כל פנים את הדור החדש באור תורה. והושיב שם מלמדים מעיירות אחרות, והיה מוסר להם ב' בחורים שיהיו עוזרים אל המלמדים הנקראים בְּהַלְפָּרס. בעת ההיא היו במדינת רומניה מלחמות רבות ונתדלדלו קהילות ישראל, והלכו משם הרבה יהודים להתיישב במדינות אחרות. והיו בעיר יאסי שני בחורים חרוצים ממשפחה אחת שהיו בני שתי אחיות, ושם שניהם היה מנדל. והיו אוהבים זה את זה מאוד. ואמרו איש אל רעהו: מה אנחנו יושבים פה בלי שום תכלית? נעבור את הגבול של ארץ רוסיה, ושם נמצא עבודה עבורנו. ונתנו את כפם זה לזה לבל יעזוב איש את רעהו, רק שיעזרו איש לרעהו עד שיבואו לאיזה תכלית. ויסעו ויבואו עד עיר שפולה. ושם שמעו שנצרך שני בחורים שיהיו עוזרים בתלמוד תורה. וילכו אל הסבא קדישא וישכירו את עצמם לעוזרים. וימצאו הבחורים חן בעיני הסבא קדישא וגם בעיני כל העיר, כי שמרו את עבודתם בשלמות. ויען כי היו לשניהם שמות שווים וגם קומתם שווה, היו נקראים כל אחד בשם לוויה,² ונקרא הבכור בשם מנדל א' והצעיר בשם מנדל ב'.

¹ הסבא הקדוש.

² כינוי.

ויגדלו הנערים בעיר שפולה ולא חסר להם מאומה. וישבו שם שלוש שנים עד שנעשו בני שמונה-עשרה שנים, ולא רצה הסבא קדישא להחזיקם יותר בתלמוד תורה. ויצווה להם שיישאו נשים, כדאיתא במשנה: בן שמונה-עשרה לחופה.³ וכאשר לא רצו להשתדך בעיר שפולה, היו מוכרחים לחזור אל ארץ אבותיהם. ויברך אותם הסבא קדישא וייפרדו ממנו ויסעו אל העיר יאסי. הגם שהיתה עוד שם עת מלחמה, אבל שקטה המדינה מעט כי לא היו המלחמות תקיפות כל כך. ויחליטו שני המנדל'ך להישאר בעיר יאסי. ויען כי כבר היה להם כסף, וגם היו בקיאים במלאכת המלמדות, שכרו להם בעיר יאסי חדר בשותפות ונעשו שניהם מלמדים. וינהלו את החדר בסדר טוב ולא חסר להם תלמידים. וכאשר ראו שיש להם מבוא על פרנסה,⁴ עשו שידוכים טובים ונשאו שני המנדל'ך שתי אחיות לנשים, והובילו את החדר בשותפות והיו אוהבים נאמנים זה לזה. וגם פרנסה בריווח היתה להם.

לא הרחק מן הבית הזה שדרו בו שני המנדל'ך עם החדר שלהם, היה ארמון ישן נושן שהיה מורכב מן כמה בתים וחצרים. ומלפנים היה דר שם מלך, והיה כעין מבצר קטן. ובעת המלחמות נחרב הארמון ונשרפו כל הגגות. וברבות הימים כאשר נתחדשו המלחמות, בא לעיר יאסי גנרל ממדינת שוודיה ועמד שם עם קורפוס⁵ אנשי צבא. וכאשר לא היו להם דירות לחורף, עמדו ותיקנו חצי מן זה הארמון ועשו שם קזארמס⁶ עבור אנשי צבא ובית אחד תיקנו להיות לדירה עבור הגנרל. וחצי מן הארמון נשאר חרוב. בתחילה התרגלו רבים מעיר יאסי שלא היו להם בתי כסאות בביתם, נכנסו להיפנות לשם בתוך החורבה. אבל כאשר התקינו חצי ארמון ועמדו שם אנשי צבא עם הגנרל, היתה סכנה להיפנות לשם, כי אנשי הצבא היכו

³ משנה אבות ה, כא.

⁴ כלומר, ראשית, תחילת פרנסה.

⁵ גֵּיס (ארמיה).

⁶ קסרקטין.

ופצעו בעבור זה. ונמנעו אנשי העיר מלהיפנות לשם, רק לפעמים בלילה בסתר עוד נקרה לפעמים מעט מן המעט כמה אנשים לשם.

באמצע הקיץ בחודש תמוז חלה מנדל א' בשילשול, והיה נצרך להיפנות באמצע הלילה. וכיוון שראה שחשכת הלילה הלך והבוקר התחיל מעט להאיר, אמר: הלא בוודאי כל אנשי הצבא ישנים עתה. ועל כן נפנה אל תוך החורבה. ויען כי היה נחלה במחלת חולי מעיים היה צריך להתמהמה מעט. ויהי כאשר ישב שם שמע קול צעדי איש הולך לפני החורבה, ונתיירא מאוד. כי אולי הולך ובא לשם אחד מאנשי הצבא. ועל כן קפץ ממקומו בלאט, והטמין עצמו בקרן זווית במקום שהיה מונח סמוך לשם גל אבנים ולבנים ישנות מן החורבה באופן שלא יהיה נראה וניכר שיושב שם איש. וכעבור רגע אחד נכנס לשם איש צבא אחד, וירא כי אין איש נמצא שם, ויוצא איש הצבא מתחת צלחתו⁷ ארגז קטן, יפה מאוד, ויטמין את הארגז הזה מתחת לרצפה ויכסה בעפר ובחתיכות לבנים. כל זה עשה בחיפזון ובבהלה, וירץ איש הצבא תיכף משם. מנדל א' המתין כמה רגעים וירא כי הלך משם איש הצבא וגם נתרחק מן הארמון, אז הלך ויחפור במקום ההוא, ויקח משם את הארגז, וירגיש שמונח בתוכו משא כבד. ויכסה את המקום שלא יהיה ניכר, וירץ עם הארגז אל ביתו, ולא סיפר כלל בביתו רק הטמין את הארגז בקרקעית המרתף אשר לו וישכב לישון. בשעת ההטמנה ירא עוד לפתוח את הארגז, כי היה נצרך לזה כלי ברזל או קרדום יען כי לא היה לו המפתח מן הארגז. וגם נתיירא כי אולי יש שם דבר מסוכן. ועל כן הטמין הארגז כמו שהוא בלי פתיחה עד אשר יתפרסם בעיר מן האבידה או הגניבה הזאת מה היה, ואז יידע מה לעשות.

באותו היום בבוקר נעשה פתאום רעש גדול בתוך הארמון על ידי חצוצרות התרועה, שיתקבצו אנשי הצבא פתאום בחיפזון אל מקום אחד כמו בשעת מלחמה. אחר כך הלך הגנרל

בלוויית עוד שרים אל כל הקזארמס ועשו שם חיפוש גדול בכל כלי אנשי הצבא, אבל לא מצאו מאומה. אז הוציא הגנרל כרוז אל כל אנשי הצבא, באשר שנגנב מחדרו בלילה ארגז קטן עם עשרת אלפים מטבעות זהב, אשר במדינתנו היו נקראים מלפנים רנדליך. ובכן מי אשר יגלה לו מן הגניבה יינתן לו במתנה. ואם לא יגלו ויחזירו בטוב את הגניבה, רק שהגניבה תמצא על ידי חיפוש, הנה לא ימתין לדין ומשפט, רק הוא בעצמו ימית את הגנב על ידי ירייה. ויחפשו כל היום אצל כל אחד ואחד מאנשי הצבא ולא נמצאה הגנבה. בתוך כך נתפרסמה בעיר הגנבה שנעשתה בלילה הזה אצל הגנרל, והגיעה השמועה עד אוזני מנדל א'. אז הבין וידע כי זה הוא הארגז אשר נטמן, וישמח בלבו מאוד. ויתאפק בכל כוחו לבלתי יהיה ניכר בו כלל, וישמור את הדבר בלבו בסוד.

הגנרל הזה לא היו לו אשה ולא בנים, רק עבדים ושפחות אשר שירתו אותו. וכאשר עברו ימים והגנרל ראה שאין גולה את אזנו מן הגניבה, הבין הגנרל כי רק איש הצבא משרתו אשם בדבר הגניבה. ויצווה לייסר אותו בשבטים עד אשר יודה על האמת. והנה הגנרל קלע אל השערה ולא החטיא, כי המשרת ההוא היה באמת זה הגנב של הארגז. וכאשר לא יכול עוד לסבול ייסורי המכות, התחיל לצעוק שיניחו אותו והוא יודה הכל, רק באופן שהגנרל יבטיח לו שלא ימית אותו. ויפול המשרת לרגלי הגנרל ויבקש מאתו סליחה בבכייה. ויחמול עליו הגנרל ויבטיח לו שלא ימית אותו אם יחזיר את הארגז בשלמות. ויאמר המשרת שהוא גנב את הארגז והטמינו בתוך החורבה, וילך אתו הגנרל עם עוד איזה שרים ואנשי צבא ויבואו אל תוך החורבה. ויגש המשרת אל המקום אשר טמן שם את הארגז ויתחיל לחפור, אבל מה נשתומם מאוד בראותו שהארגז איננו. ויתחיל לצעוק שהארגז נגנב מן החורבה. אז חרה מאוד אפו של הגנרל על זה המשרת, ויצעק עליו בחרי-אף ויאמר: העוד הבאת אותנו לכאן אתה, כלב הארור, לצחק בנו? וישלוף את חרבו ויתיז את ראש המשרת בתוך החורבה, וילך אל ביתו בחרי-אף. לא ארכו הימים והיה מוכרח הגנרל ללכת

מהעיר יאסי עם כל קורפוס אנשי הצבא למלחמה. והסוף היה שזה הגנרל נהרג במלחמה ולא חזר עוד לעיר יאסי.

עברה חצי שנה מהעת ההיא שהטמין מנדל א' את הארגז במרתפו. עד עתה עוד נתיירא לפתוח את הארגז. אך כאשר שמע שהגנרל נהרג במלחמה, ודבר הגניבה נשתקע ולא דיברו עוד אנשים מזה כלל, אז פתח מנדל א' בסוד את הארגז וימצא בו עשרה ציבורין של רנדליך. כאשר מנה ציבור אחד ראה שנמצא בו אלף רנדליך. אז הבין שנמצאים בו עשרת אלפים רנדליך בשלמות. ויוציא את הזהב מן הארגז ויניחם בתוך קדירת ברזל. את הארגז שרף באש ויטמין גם את הקדירה בקרקעית המרתף. אחר כך התחיל לחשוב מחשבות מה לעשות. הנה הדבר היה נצרך להיות עוד בסוד, כי שם במדינת רומניה היה אז המשפט שכל מיני מציאות שלא נודע בעליהן, ובפרט מה שנשאר מחיל הצבא של ממלכה אחרת בשעת מלחמה, זאת הכל היה שיך לממשלת המדינה. וכאשר לא ידע מנדל א' לשות עצות בנפשו מה לעשות עם העשירות הזאת, אמר בלבו: הלא מנדל ב' כרע וכאח לי ובעבותות האהבה נקשרנו, ועל כן החליט לגלות את הסוד לאוהבו הנאמן. ושניהם כאחד יחליטו מה לעשות. ויהי לפנות ערב אחרי אשר התלמידים ברחו מבית הספר כדרכם, אמר מנדל א' אל מנדל ב': אבקש אותך ידידי שתלך עמדי היום לשוח בשדה לשאוף אוויר צח. מנדל ב' הסכים לדבריו וילכו שניהם יחדיו. ויהי בהיותם בשדה לקח מנדל א' מן מנדל ב' תקיעת כף שלא יגלה זה הסוד לשום בן אדם. אחר כך סיפר לו את הצלחתו, ויבטיח למנדל ב' לתת לו עוד בלילה ההוא, מעשר, אלף רנדליך במתנה, שלא יצטרך גם הוא להיות עוד מלמד. ורק העיקר ביקש מאתו שיחשבו עצה עבור שניהם מה לעשות ואיך להתנהג שלא יפול עליהם איזה חשד אם יראו אנשים שנתעשרו פתאום. כאשר שמע מנדל ב' בשורה הזאת נפל על צוואר מנדל א' וישקהו. וישקו זה את זה, וישמחו מאוד על התשועה הגדולה הזאת. ואחרי מחשבות רבות החליטו כי מנדל א' יעקור דירתו מהעיר יאסי ויקבע מושבו בארץ רוסיה הרחבה בעיר

קשינוב, ומנדל ב' יישאר במקומו. ואחרי ככלות הזמן הזה⁸ לא יקח עוד תלמידים להיות מלמד רק שיתחיל לעסוק במסחר כזה אשר יהיה ביכולת לומר עליו שהצליח במסחרו. ועלה יעלה הלוח וגדול בכל פעם יותר ויותר, עד שיוכל לעשות מסחר עם כל אלף הנדליך. ויברור לו לסחור עם עצים, דהיינו שבהתחלה יקנה כמה עצים ואחר כך יותר ואז יוציא קול שהרוויח היטב. עד שאחר איזה זמן יוכל לסחור יער שלם ולא יפול עליו שום חשד. וילכו לביתם בלב שמח ובאהבה רבה. ועוד בלילה ההוא נתן מנדל א' אל מנדל ב' אלף נדליך במתנה, וישמחו יחדיו ויברכו זה את זה בהצלחה.

כמה שבועות אחרי כן יצא קול בעיר יאסי ששני המנדל'ך מריבים זה עם זה, ואינם יכולים להתפשר בעסק החדר, ובכן נשאר אצלם שמנדל ב' לבדו יחזיק את החדר. ועל פי הקול הזה היה לו תירוץ טוב למנדל א' מדוע הוא עוקר את דירתו מהעיר יאסי, ולא היה נפלא הדבר בעיני כל איש. ויעקור משם מנדל א' את דירתו ויקבע מושבו בעיר קשינוב. ושם לא היה איש מכיר אותו מה שהיה מקודם רק שהוחזק בעיר תיכף לאיש עשיר וסוחר גדול. ויקנה לו שם בית חומה גדול, ויעש מסחרים טובים והצליח בכל מסחר ועלה מעלה מעלה. בקיצור שההצלחה האירה אליו פניה בכל דרכיו. ומנדל ב' החזיק את החדר בעיר יאסי עד כלות הזמן, ויוציא קול שיש לו כאב לב ואינו יכול עוד להיות מלמד. ויקח עצמו למסחר ויתחיל לקנות כמה עצים ואחר כך יותר ויותר. והקול היה הולך שהוא מרוויח הרבה ושהוא סוחר חרוץ. אבל האמת היתה שזאת הכל היה רק לפנים, ובסתר פנתה ההצלחה אליו עורף ולא עשה מסחרים טובים. שתי שנים עברו מעת התפרדות שני המנדל'ך זה מזה, ובמשך העת ההיא כתבו זה לזה מכתבי ידידות באהבה גדולה. וכאשר כתב מנדל ב' שאין מצבו איתן, כי אינו מצליח במסחרו, ניחם אותו מנדל א' וחיזק אותו בדברים טובים, ויבטיח כי לא

⁸ תקופת הלימודים.

יניח אותו ליפול, רק יקיים עזוב תעזוב.⁹ וכאשר יהיה נצרך לו כסף לגמור איזה עסק, ילוונו על גמילת חסד. וכך הווה כמה פעמים, שהיה נחוץ לו כסף למנדל ב' ויסע לקישינוב. ומנדל א' הלווה לו בכל פעם כמה מאות רובל כסף. אבל הסוף היה שמנדל ב' נהפך לאיש אחר, ובגד ברעו ואהובו וניתק את עבותות האהבה, כי בערה בו אש הקנאה על מנדל א'. ויכתוב איגרת אל מנדל א' לאמר: כי נלאה נשוא לבקש בכל פעם הלוואה של כמה מאות רובל כסף, וכי אינו יכול לבוא בדרך זו לשום תכלית. ובכן החליט לבקש ממנו שיתן לו החצי מן המציאה. וכאשר לקח כבר אלף רנדליך, על כן מגיע לו עוד ד' אלפים רנדליך. וכתב את האיגרת בלשון חדה, דהיינו שהיתרה בו שאם ימאן לדברים האלה יהיה לו חרטה גדולה. ונתן לו זמן חודש ימים להכין עבורו הכסף, וגם כתב לו שאם לא ישלח לו את הכסף יבוא אליו בעצמו ליום המוגבל לקחת הכסף. ויהי כאשר השיג מנדל א' את המכתב הזה חרה אפו מאוד על מנדל ב' וירא כי נפל בפח, וכי לא טוב עשה במה שגילה את סודו למנדל ב' והחזיק אותו לאוהב נאמן, ועתה נהפך הדבר, שמפחיד אותו במסירות.¹⁰ ולא ידע מנדל א' לשית עצות בנפשו, והיה מלא כעס ויגון על אשר הוא עצמו הביא עליו את הצרה הזאת. וכאשר ידוע מה דאמרי אינשי:¹¹ 'כאשר הצרה לנגדי, הנני פונה אל היהודי', ובכן, נזכר מנדל א' שהלא הסבא קדישא משפולה מפורסם בכל ארץ רוסיה לבעל מופת גדול. וכאשר היה עוזר בתלמוד תורה שלו היה אוהב אותו, כי היה עוסק באמונה. וגם שמע שזה הצדיק הוא נוקם ונוטר כנחש מזה האיש אשר עושה רעה ליהודי אחיו. ולזאת החליט לנסוע תיכף לשפולה לבקש ממנו עצה וישועה. ולא ענה כלל למנדל ב' על מכתבו רק נסע לשפולה.

כאשר ראה הסבא קדישא את מנדל א' בין שאר האנשים

⁹ שמות נג, ה: 'כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו... עזב תעזב עמו'.

¹⁰ כלומר, בהלשנה.

¹¹ כמו שאומרים האנשים. בדרך כלל פתיחה שגורה לפתגם עממי.

שהיו נמצאים אז בבית המדרש שלו הכירו תיכף, ויקרא אותו אליו ונתן לו שלום וישמח עמו ויאמר: אבל יש זאב הרוצה להתנפל על התיש ולטורפו. ויאמר הסבא קדישא זאת לא אשמע מפיו קודם התפילה, כי קודם תפילת שחרית אינני מקבל שום סקורגס¹² ותלונה על איזה יהודי שבעולם. ביום ההוא בא מנדל א' לפני הסבא קדישא ויספר לו את כל אשר עבר עליו מעת נסעו משפולה לעיר יאסי, ועתה קם עליו רעהו ורוצה לבלעו חינם. ויאמר אליו הסבא קדישא: הנה הסכלת בזה אשר גילית לו את הסוד, כי הוא ירדוף אותך. אבל אל תירא כי בעזרת השם יתברך אראה שלא יעשה לך כל רע. אך תתן לי כסף שאני צריך להשיא חתן וכלה ששניהם יתומים. ועל זה נצרך לי חמש מאות רובל כסף. ויתן לו מנדל את הכסף המבוקש ממנו. ויאמר לו הסבא קדישא לבל יענה מאומה למנדל ב'. וכאשר יבוא אליך ביום המוגבל לקחת את הכסף תטעון עמו ראשית בטוב, מה הוא רוצה מעמך ותאמר לו שיסע עמך אלי. ובאם יענה אותך קשות בעזות מצח, תצווה לעבדיך שישליכו אותו החוצה. אחר כך שאל אותו הסבא קדישא אם הוא כבר נעשה בן ארץ רוסיה, דהיינו אם נכתב בפנקסאות שקיבל עליו עול ממלכת רוסיה כאיש הנולד בארץ רוסיה. ויאמר לו מנדל א' שזאת פעל תיכף בשנה הראשונה שיהיה לו כל המשפטים והזכויות של ארץ רוסיה. אמר לו הסבא קדישא: כיוון שכן, תזכור היטב שבאם תהיה עליך מסירה בממשלת רומניה, ויבקשו מאת ממשלת רוסיה שתשלח אותך לשם על משפט, אל תתרצה בזה. רק תפעל אצל ממשלת רוסיה שיכתבו לשם שאתה יש לך המשפט של בן-רוסיה. ובכן אתה צריך להישפט בבתי המשפט של ארץ רוסיה, וכל מה שיצמח מזה תכתוב לי תיכף ואודיעך מה לעשות. ויברך אותו הסבא קדישא ויסע אל ביתו. כאשר הגיע יום המוגבל, בא מנדל ב' אל מנדל א' בעזות מצח, ויגש אותו שיתן לו ד' האלפים רנדליך שמגיע לו. ויתחיל

¹² סקארגעס — בפולנית skarga: תלונה.

מנדל א' לטעון עמו בטוב; היתכן, אדרבא, מה נעשה ממך, ואיך נהפכת לשונא לי בעבור כל אותן הטובות אשר גמלתי לך עד הנה. ומה אשם אנוכי בזה שאין אתה איש מצליח? ויפער מנדל ב' את פיו בשחוק גדול וידבר אליו בעזות: הלא אנכי גמלתי עמך חסד יותר גדול עד עתה. כי אם אך רציתי לגלות הסוד לפני ממשלת רומניה, הלא אז כבר היית תושב בבית האסורים. ועתה תדע שבאם לא תענה את מבוקשי אדע מה לעשות לך, ואחר כך תתחרט. אבל לא תוכל אז לתקן הדבר. וינסה עוד מנדל א' לדבר אתו רכות ותחנונים, ויאמר לו: שמע נא ידידי, הן הסבא קדישא משפולה מכיר אותנו היטב מכבר והוא בירך אותנו. ניסע עתה שנינו אליו, וכאשר יפסוק הסבא קדישא כן אעשה. ויענה לו מנדל ב' בשחוק: האם אנכי גם היום בְּהַלְפָּרִי¹³ שלו שאהיה מוכרח לציית לדבריו? אז ראה מנדל א' שלא יפעל מאומה אצלו בטוב, וירמוז אל עבדיו ויקחוהו וישליכו אותו החוצה. ויסע מנדל ב' משם בחרפה ובכעס גדול. כאשר אך בא מנדל ב' לביתו, פנה אל שר העיר במסירה גדולה על מנדל א', באשר שהוא גנב מתחת רצפת החורבה את עשרת אלפים הרנדליך של הגנרל, ועל ידו נהרג משרת הגנרל. וכאשר ידע שעל פי ממשלת רומניה שייך כסף כזה אל הממשלה, על כן ברח אל מדינת רוסיה לעיר קישינוב. ויכתבו בתוך המסירה שהוא רוצה להיות עד בדבר זה ולהישבע על זה שזה מנדל א' בעצמו גילה לו את הסוד, ויספר לו את כל המאורע, ונתן לו כסף והשביע אותו שלא יגלה לעולם את הדבר הזה. אבל מאז ועד עתה אין לו מנוחה על לבו, בעבור שהוא כמו שותף בדבר הרע הזה יען כי הוא מחפה על המרמה הזאת שנעשתה לממשלת מדינתו. ובכן הוא מוכרח לעבור על דבריו ולגלות את הסוד.

ממשלת רומניה קיבלה את המסירה הזאת בשתי ידיה, ושלחה תיכף פקודה לממשלת רוסיה אשר בעיר קישינוב

¹³ עוזר למלמד תינוקות.

שתשלח לה את מנדל א' אסור באזיקים לעיר יאסי, באשר שהוא עשה שם גנבה מאוצר הממשלה עשרת אלפים רנדליך, והוא יליד מדינת רומניה. אבל הוא הראה את התעודות שלו לפני ממשלת רוסיה, שהוא כבר נעשה בן רוסיה ויש לו כל המשפטים וכל הזכויות של כל בני ארץ רוסיה, ובכן לא תוכל ממשלת רומניה לגזור שישפטו אותו בבתי משפט של מדינת רומניה כי אם בבית המשפט של מדינת רוסיה. ויפעל מנדל א' אצל ממשלת רוסיה שיכתבו לעיר יאסי כדבריו. וגם כתבו שבאם ממשלת רומניה יש לה איזו תביעה אליו, צריכה לתבוע אותו לדין בבית המשפט אשר בעיר קישינוב. אבל תוכל לשלוח לכאן ליום המשפט קטיגור שלה, וגם את העדים השייכים אל המשפט.

עוד באותו היום נסע מנדל א' אל הסבא קדישא לעיר שפולה ויספר לו את כל העסק. ויאמר לו הסבא קדישא: אל תירא מן המשפט, רק תפעל בבית המשפט דעיר קישינוב שהמשפט יהיה ביום הפורים.¹⁴ ואל תשכור שום מליץ¹⁵ ליום המשפט, כי אנכי אשלח לך מליץ טוב. וישאל מנדל א' כמה כסף יהיה צריך ליתן לזה המליץ. ויאמר הסבא קדישא שיש לו עוד כלה יתומה להשיא אותה ונצרך לו על זה ג' מאות רובל כסף ועל כן תתן ג' מאות רובל כסף, ואני אשלח לך את המליץ על חשבוני. וישאל עוד מנדל א' ויאמר: הלא אם כל הכסף ילך על ההוצאות של הכלה היתומה לא ישאר מאומה כדי לשלם למליץ. ויענה אותו הסבא קדישא: אל תדאג לזה. יש לי מליץ טוב שאין נחוץ לו כסף. ויאמר לו עוד הסבא קדישא, שיכין ליום המשפט כתב-הרשאה שצריך הנתבע למסור ליד המליץ שלו. וכאשר תהיה בבית המשפט יבוא אליך המליץ. והסימן שלו שילך בכובע לבן עם בתי-ידים¹⁶ אדומים. ותיגש אליו ותמסור לו את כתב-ההרשאה, וגם תמסור בידו את השטרות שקיבלת מאת מנדל ב'

¹⁴ בו נעשתה תשועה ליהודים, ולכן נחשב ליום הטוב ביותר לעמוד לדין בבתי משפט של גויים.

¹⁵ סניגור, עורך דין.

¹⁶ כפפות.

שהלווית לו גמילת חסד. וגם תעמיד עדים שראו איך שהשליכו אותו מביתך, בעבור שביקש לקחת ממך עוד כסף, ואז יידע מה להמליץ עבורך. מנדל א' נתן את שלוש מאות הרובל, ויברך אותו הסבא קדישא ויסע לביתו.

כעבור שבוע אחד באה בקשה מאת ממשלת רומניה שבאם אין ברצון ממשלת רוסיה לשלוח לשם את הנתבע, אבל על כל פנים, זאת מחוייבת לעשות; להושיב את זה האיש במאסר עד יום המשפט, או שיניח עירבון דהיינו קולסיה בסך עשרת אלפים רנדליך הנתבעים ממנו, למען לא יברח. ממשלת רוסיה לא יכלה למאן לבקשה הזאת ושלחה למנדל א' שיניח הקולסיה הנדרשת, ובאם לאו יהיה נתפס במאסר עד יום המשפט. מנדל א' הניח את הקולסיה בבית המשפט דעיר קישינוב. ויפעל בבית המשפט שישמעו את המשפט ביום הפורים. ויתהלך חופשי עד יום המשפט.

ארבעה שבועות קודם יום הפורים השיג מנדל א' מבית המשפט דעיר קישינוב כתב-האשמה עם כתב-הזמנה שיעמוד לדין על יום הפורים. וגם ממשלת רומניה השיגה פקודה שתשלח קטיגור שלה עם עדות לעיר קישינוב על יום הפורים. וישלח מנדל א' איש אחד מאנשיו עם קוויטל¹⁷ ופדיון לעיר שפולה שיהיה שם ביום הפורים. ומלבד זה שלח בידו מנות וגם מתנות לאביונים למסור הכל ביד הסבא קדישא לחלק לעניים. והנה דרכו של הסבא קדישא היה שכאשר היה צריך לפעול דבר גדול, שהיה תלוי הדבר באיזה ממשלה שהיא, היה עושה ביום הפורים — בהתחפשות — הנקראים פרשטלטרס,¹⁸ והיה מברר על זה אנשים חרוצים מאנשי שלומו, והעניין המבוקש הובא לפניהם. והמה חרצו את המשפט בטעם ובסברא כרצון הסבא קדישא. ועשה לפעמים 'פורים רב' ולפעמים עשה 'פורים מלך' עם שופטים ושרים,¹⁹ והיה לו בזה סודות גדולים. כי פלאי

¹⁷ פתק, בדרך כלל — הכולל פנייה ובקשה מן הצדיק.

¹⁸ כלומר, מחופשים.

¹⁹ כלומר, אנשים שנתמנו והתחפשו לרב או מלך של פורים.

פלאים נעשו על ידי זה וכמה מיני ישועות פעל בזה עבור ישראל הן בפרט והן בכלל. והרבה פעמים היה גם הסבא קדישא אחד מן המתחפשים.

ביום הפורים ההוא ציווה הסבא קדישא להכין מתחפשים שיתחפשו להיות שופטים כמו השופטים אשר בבית המשפט של ערכאות, כדי לערוך בביתו את המשפט של מנדל א'. ויעשה את הרב של העיר לשופט היותר גדול, ויושיב בצדו עוד שני אנשים שהיו במקום, עוד שני שופטים. ויקחו איש אחד וישחירו את פניו בפחם של התנור שיהיה במקום הקטיגור של ממשלת רומניה, אשר שם האנשים שחורים, והיו משחקים ומלעיגים מן הקטיגור הזה. ומכל דיבור ודיבור שהוציא מפיו נעשה שחוק גדול ועשו ממנו ליצנות. והסבא קדישא בעצמו התחפש להיות המליץ, וכיסה את השטריימל שלו במעטפה²⁰ לבנה של משי, ולבש על ידיו בתי ידים אדומים. ועוד שני אנשים התחפשו. אחד היה במקום המוסר מנדל ב', ואחד היה במקום הנשפט מנדל א'. ועוד שני אנשים היו מתחפשים שיהיו במקום העדים של מנדל א', שראו איך השליכו את המוסר החוצה. וגם את המשולח של מנדל א' הניחו לכנוס אל החדר הזה, ונתנו לו תואר של כותב. בסך הכל היו עשרה אנשים בחדר הזה, ויותר לא הניחו לכנוס שמה. והתחילו לערוך את המשפט, הכל כמו בערכאות. היושב ראש קרא את כתב־האשמה, אחר כך טען הקטיגור בשם ממשלת רומניה. אבל לא יכלו להתאפק ונעשה בכל פעם שחוק גדול מדברי הקטיגור. אחר כך העיד המוסר את עדותו ואחר כך העידו שני עדים של מנדל א' שזה המוסר בא בכל פעם ללוות כסף מאת מנדל א' והוא הלווה לו על גמילת חסד, ולקח ממנו שטרות על הכסף. וכאשר זה המוסר בא בעזות מצח למנדל א' שילווה לו עוד סכום גדול, אמר לו הלא אף חוב אחד עוד לא שלמת לי ואיך תוכל לבקש ממני היום הלוואה גדולה כזאת? ויתחיל המוסר לדבר קשות אל

²⁰ מטפחת, סודר.

מנדל א'. אז רמז למשרתיו ותיכף השליכו אותו החוצה כמו כלב. ושמענו שצעק שיידע איך להתנקם בו. אחר כך שאלו השופטים את המליץ מה יש לו למליץ לומר על הנאשם. אז התחיל הסבא קדישא לסדר את מליצתו לפני השופטים בנאום יפה ונעים. והסביר להם שזה המוסר, אך מחמת קנאה ומחמת נקמה בדה מלבו עלילת שווא על רעהו. וגם הסביר שאין יסוד חזק גם לעיקר העניין מה שאמר משרת הגנרל שהטמין בחורבה את הגניבה, כי לא ידע איך להינצל מן הייסורים של השבטים שהכו אותו, על כן בדה שקר כזה, ובחר שימות בפעם אחת מלסבול הייסורים של המכות. וגם הסביר שזה דבר זר להאמין, שבאמצע הלילה כאשר טמן שם הגנב את הגניבה, היה נמצא שם באותה החורבה זה האיש מנדל א'. כי הייתכן להאמין דבר זר כזה על יהודי שהוא מאמין בשדים ומזיקים שביותר נמצאים בחורבות, ואיך יסתכן איש כזה בעצמו ליכנס בחורבה בלילה ללא צורך? ועל כן הדבר בולט שכל זה הוא אך עלילת-שווא, ואך אש הנקמה והקנאה אשר בערה בלב המוסר הזה הביאו לבדות עלילה זו. כי סתם יהודי בטבעו חרוץ, ואם אך תבער בקרבו אש הנקמה הנה לא ינוח ולא ישקוט ויעשה בערמה ומזימה, מה שלא יעשה על הדעת, כדי לקחת נקם מן השונא שלו. ואנכי אספר לכם מעשה על זה, ותבינו מה שיכול יהודי לעשות, איך לקחת נקם מן השונא שלו. הנה בטח שמעתם, אם לא ידעתם, את טבעי השלאכטס²¹ הפולני, שכאשר היטיבו את לבם ביין היו אוהבים להתלוצץ ולהלעיג על איזה יהודי אשר אך מצאה ידם להשתרר עליו, והיה זאת לתענוג גדול בעיניהם. ולפעמים עשו גם ייסורים גדולים ליהודים שהיו תחת ידיהם, והמה קיבלו נחת גדול מזה. ויקר מקרה באדון כזה שהיה נקרא לאדון אחר על משתה ושמחה. וכאשר נסע לביתו עוד לא פג יינו ממנו, ויהי בדרך וירא שיהודי אחד היה מנהיג עגל בחבל מן יום השוק לביתו,

²¹ בני האצולה.

ועלה על דעתו להתלוצץ מן היהודי. ויצווה לעגלון שיעמיד את המרכבה. וכאשר עבר היהודי עם העגל לפני מרכבת האדון קרא האדון ליהודי שיגש אליו. וישאל אותו מה אתה מנהיג? וישתחוה היהודי לפניו ויאמר לו. אדוני הגדול והמכובד. עגל אני מנהיג לביתי אשר קניתי ליום השוק לשוחטו, אולי ארוויח מספר זהובים. ויתחיל האדון לצעוק על היהודי ויאמר לו בלשון פולנית ('אבא טא ציעלע? אדיטש טא פיעס'!) האם זה עגל? הלא זה כלב! וישתחוה עוד הפעם היהודי לפני האדון ויאמר לו: יסלח לי אדוני הגדול הטוב והנכבד ('אבא טא פיעס? אדיטש טא ציעלע'!). האם זה כלב? הלא זה עגל! ויחרוק האדון בשיניו על היהודי, ויצעק עליו: אתה יהודי ארור, יהודי מצורע! איך נועזת לעשות אותי לשקרן? ויפקוד האדון על עגלוננו ועל המשרת שלו שישליכו את היהודי על הארץ. וישבו עליו מזה אחד ומזה אחד. והאדון הוציא מן הסנדל שלו רצועה עבה וארוכה ויקפוץ מעל מרכבתו, ויתחיל להכות את היהודי מכות אכזריות. ובכל מכה ומכה צעק עליו בקול: האם זה עגל? הלא זה כלב! ויכהו הכה ופצוע עד שפוך דמו עליו ולא יכול לזוז ממקומו. אחר כך הפשיטו מעל היהודי בגדו העליון וילבישו את העגל עם זה הבגד, דהיינו שהכניסו את שני רגלי עגל הראשונים בתוך הבתי-ידיים. וירכסו על גב העגל את הבגד. אחר כך כרתו את שתי הפאות של זה היהודי, וגם את חוטי הציצית כרתו אצלו, ויקשר את שתי הפאות על ידי חוטי הציצית בשתי אוזני העגל, בעבר זה פאה אחת, ובעבר השני פאה השנייה. וגם את הכובע של זה היהודי הלבישו על ראש העגל ויקשרו שם את הכובע שלא יפול מן ראש העגל. ויקרא האדון את שם העגל מושקו.²² ויאמר אל משרתיו: קחו את מושקו הזה עמנו. ויעמידו את העגל הזה על מרכבת האדון ויסעו לביתם בשמחה גדולה. ואת היהודי הנפצע השאירו על הארץ באין אונים. וכאשר גם זה האדון עשה בשבוע השני

²² מושקו (משה) היה כינוי גנאי ליהודים בפי הפולנים.

משתה גדול, העמיד לפני הקרואים את העגל הזה לצחוק. ויקראו את העגל הזה בשם מושקו ויתלוצצו מן זה המושקו בלעג וקלס על כל היהודים.

זה היהודי המוכה היה מכיר את האדון מי הוא. אבל האדון לא היה מכיר את היהודי. והיה מונח כך בייסורים גדולים זה היהודי כמה שעות על יד הדרך עד שנסעה דרך שם עגלה. ויחמלו האנשים על היהודי ויקחוהו ויניחוהו על העגלה, ויסעו אל העיר שלו וישכיבוהו בביתו על מיטתו. ושם נעשה רעש גדול, ויספר היהודי את כל אשר קרהו. וירחצו אותו מן הדם ויחבשו את פצעיו. חודש שלם היה מוכרח היהודי לשכב במיטתו, ועוד חודש שני היה צריך להיות אסיר בביתו עד שנתרפא בשלמות. והנה ליהודי הזה היו שני בנים וגם שני חתנים לוקחי בנותיו שלא היו בטלנים רק אנשים חרוצים וחזקים. ויחשבו כל העת איך לקחת נקם מן האדון הזה.

כך היתה הנקמה הראשונה

בן אחד מבניו התחיל לבוא אל האדון, ויקרא עצמו בשם סרסור של סוחרי עצים. ולאדון הזה היה יער גדול שמכר ממנו בכל שנה מאה עצים גדולים הנקראים בודילץ.²³ ויאמר זה הסרסור שיש לו סוחר טוב על מאה העצים. ויצווה האדון שיבוא עם הסוחר. ודרך ממכר העצים כך היה, שכאשר בא הסוחר אל האדון, נסע האדון אל היער עם הסוחר ועם הסרסור, והמרכבה של האדון עם העגלון היו עומדים לפני היער. והאדון עם הסוחר ועם הסרסור היו הולכים בעומק היער ורושמים את העצים הנבררים בחותם של האדון למען יהיו ניכרים העצים הנמכרים לכרות אותם. וזאת היא עבודה על כמה שעות. ויתחפש היהודי המוכה בבגדים נאים ובקופלוש²⁴ על ראשו

²³ בודילץ — בפולנית budulec, עצי בניין.

²⁴ כובע.

כדרך הסוחרים הגדולים. ולא היה ניכר בשום אופן שזה הוא היהודי המוכה. ויבואו זה הסוחר עם בנו הסרסור אל האדון, ויתפשרו על המיקח. אחר כך נסע האדון אתם אל היער, וילכו בתוך היער לברור העצים ולחתום אותם. וכאשר נתרחקו בעומק היער, התנפלו האב ובנו על האדון ויקשרו את פיו בסמרטוט ויקשרו אותו בחבל אל עץ. ויפשיטו ממנו את בגדיו העליונים והאב הסוחר הוציא מן הסנדל שלו רצועה עבה וארוכה ויתחיל להכות את האדון. ויצעק עליו בכל מכה ומכה כאשר צעק אז האדון על היהודי, רק שהיהודי צעק להיפך: האם זה כלב? הלא זה עגל! ויכהו ויפצעהו עד שפוך דמו עליו. אחר כך ברחו האב ובנו מן היער בצד השני של היער, ושם באו על דרך המלך המוביל לעירם. ויסעו העירה ויבואו אל ביתם. העגלון של האדון אשר עמד כך לפני היער עם המרכבה שכב על העשבים תחת צל האילנות לישון. ויישן היטב עד בין הערביים ויקץ העגלון וירא שהוא קרוב ללילה, ויתפלא מאוד מדוע עוד לא בא אדונו. ולא ידע מה לעשות. אם להיכנס אל היער בעומק היער, היה מתיירא שלא יגנבו את הסוסים. ויתחיל לצעוק אל תוך היער אבל לא שמע קול אחר כי אם הבת קול של קולו. וימהר העגלון ויסע אל חצר האדון ויודיע שנאבד האדון עם הסוחרים. ונעשה רעש בחצר האדון ותיכף לקחו כמה רוכבי סוסים מזוינים שירכבו אל תוך היער לחפש את האדון קודם חשכת הלילה. וכאשר שמעו בעומק היער קול אנחה, רכבו אל מקום הקול וימצאו את האדון ברעה גדולה. ויתירו אותו מן העץ וישאוהו ויניחווהו על סוס. כי לא היה יכול ללכת על רגליו. ויסעו עמו אל ביתו וירחצו אותו מן הדם ויחבשו את פצעיו וישיבו את רוחו. ועד היום השני נתחזקו מעט כוחותיו עד שהיה יכול לדבר מעט, ויספר את כל אשר קרהו. ויבן שאין זה כי אם שזה היהודי הארור המצורע לקח נקם ממנו. אבל מה היה לו לעשות, כי לא היה לו שום עצה על זה, והיה מוכרח לשתוק. וכמעט בכל יום שלח אחר דוקטורים אחרים לרפא אותו מפצעיו.

הנקמה השנייה

עברו כך חודשים אחדים והאדון התחיל להירפא והתחיל להתהלך בחוץ על משענתו. אבל עוד היה בלי כוח ולא היה יכול לישון, כי מרוב כעסו על זה היהודי נחלה במחלת העצבים. במשך זה הזמן גם היהודי בעל העגל לא נח ולא שקט. ויאמר בלבו אף אמנם כי לקחתי נקם מן האדון על דבר המכות והפצעים; אבל איה העגל שלי אשר קניתי ביום השוק בעד כסף מלא? ומדוע לא ישלם לי זה האדון כפל כפליים בעד העגל? וישלח זה היהודי בכל פעם בסתר מרגלים אל הכפר של האדון להיוודע מה נשמע אצלו. וכאשר נודע לו כל דבר שורש, הכין לו כל הכלים והרפואות הנצרכים לו להפיק מזימתו, כי חתנו אחד היה פֶּלְדֶּשֶׁר.²⁵ וישכרו להם מרכבה כבודה, ויתחפש היהודי בעל העגל במלבושים של דוקטור גדול. את זקנו הלבן צבע בצבע שחור, בקיצור, שאי אפשר היה בשום אופן להכירו שזה הוא היהודי בעל העגל. ולקח עמו חתנו שהיה פֶּלְדֶּשֶׁר והלביש אותו במלבושים של פֶּלְדֶּשֶׁר נכרי, ובן אחד לקח עמו בתור בעל העגלה. ויסעו ויבואו אל הכפר ההוא של האדון המוכה סמוך ללילה. ויעמדו לנוח ולהאכיל את הסוסים אצל האכסניה שהיתה שם. ויקחו להם חדר מיוחד לנוח, ויעשו רעש באשר שכאן נוסע הדוקטור הפרופסור הגדול מהעיר ריגה, שנקרא לבוא לבקר האדון החולה שהוא עשיר גדול, בעל איזה כפר של הגליל ההוא. והנסיעה לשם היה דרך הכפר הזה, וברצונם לנוח כאן כמה שעות. בעל האכסניה היה נוכרי והיה אוהב לאדון שלו. וכאשר נודע לו שנוסע כאן זה הפרופסור הגדול שמח על המציאה הזאת, ונתן תיכף ידיעה אל האדון שלו מזה הפרופסור. וישלח תיכף האדון לקרוא את הפרופסור על ידי משרתו. והפרופסור עשה עצמו כמסרב ולא רצה ללכת אל האדון של הכפר הזה עם זה המשרת. ותמהר ותבוא

²⁵ מרפא, חובש, אומן.

האדונית בעצמה עם עוד ב' משרתים ותבך לפניו שירחם עליה ויבוא לבקר את בעלה. ויצווה שיתנו לו חמישים רובל כסף בעד זה הדרך, אז ילך. בקשתו נתמלאה תיכף. ויצווה לרתום את הסוסים ויסעו אל חצר האדון.

הפרופסור עם הפלדשר נכנסו אל האדון החולה וגם את ארגז הכלים עם הרפואות לקחו עמהם. הפרופסור מישש את דופק החולה ויבדוק את כל אבריו כמו דוקטור גדול, ויבטיח לאדונית שלא יסע מכאן עד אשר יישן האדון. ויאמר כי נצרך לו להעמיד לאדון ביינקס²⁶ הרבה עם עוד דברים כאלה שיוצרך לשכב ערום בערך חצי שעה. ועל כן ציווה הפרופסור שיצאו כולם מן החדר הזה. ויקח בקבוק אחד מן הארגז שהיה מעורב בתוכו סם המטיל שינה, ויתן לחולה תיכף כף אחת. ויאמר כי את הבקבוק הזה יניח אצל החולה, שיקח ממנו בכל שעה כף אחת. ואחר שלקח האדון התרופה הזאת נפלה עליו תרדמה גדולה ויישן. והמה העמידו על כל גבו הרבה ביינקס, ועל החזה מלפניו לא העמידו ביינקס. רק היה עמהם דיו חזק מאוד שהצבע שלו עומד זמן רב, ויכתבו על החזה בלשון פולני את צעקת היהודי בעל העגל בעת אשר הוכה: האם זה כלב? הלא זה עגל! וישבו שם בערך שעה שלמה. אחר כך כיסו את האדון שלא יהי נראה כלל שעומדים עוד עליו הביינקס, רק שהיה נראה כאילו ישן היטב. ויקחו את כליהם ויצאו אל חדר החיצון אשר שם ישבה האדונית עם המשרתים. וייצאו בחשאי ובלאט והראו לאדונית איך שהיתה לו לאדון תיכף רפואה כי הוא ישן היטב, ולא יהיה עוד חולה. רק הזהיר הפרופסור שלא יפתחו את הדלת ולא ייכנס כל איש אל חדר החולה עד הבוקר. וימסור אל יד האדונית את הבקבוק ויאמר לה שהחולה יקח מזה למחר בכל שעה כף אחת. ויצווה עליה שתשלם לו בעד התרופה של הבקבוק שלושה רובל כסף, ולפלדשר בעד עבודתו גם כן שלושה רובל כסף. וייפרדו משם ויצאו מן החצר כאשר היה חושך. וישבו על המרכבה וינוסו משם ויסבבו את דרכם לצד

²⁶ כוסות רוח.

אחר, כי יראו אולי ירדפו אחריהם. ויסעו ויבואו אל ביתם בהשקט ובטח.

עוד טרם האיר השחר התחיל האדון להקיץ מעט מעט. והרגיש בכל פעם יותר ויותר את המכאוב על גבו מן הביינקס שעמדו עוד עליו בערך חמש שעות. ומלבד זה היה עוד החולה גם כן מבולבל מעט מן התרופה של סם השינה שלקח, ולא הבין ולא זכר מה שנעשה עמו, רק התחיל לצעוק צעקה גדולה. וגם התחיל להקיא. ונבהלו מאוד כל בני החצר ויבואו כולם בחיפזון לראות מה נעשה שם. והמה נשתוממו מאוד בראותם החורבן שעשה הפרופסור ולא היה באפשרות להסיר בנקל הביינקס. כי הבשר אשר בתוך הביינקס נעשה נפוח וגם הוציאו ממנו דם, והיו מוכרחים לשבור הביינקס בצבת. ועוד לא ידעו ולא הבינו סוד הדבר, אבל כאשר ראו את הכתובת אשר על החזה, אז הבינו את המרמה שלא היה כלל פרופסור, רק אין זאת כי אם יד היהודי הארור היהודי המצורע בעל העגל. אבל מה היה להם לעשות, כי לא היה להם שום עצה לזה. והיו מוכרחים לשתוק. והאדון נחלה מחדש, ויסעו אליו עוד חודשים בכל יום רופאים אחרים לרפא אותו, עד אשר שב כוחו אליו והתחיל להתהלך בחוץ על משענתו.

הנקמה השלישית

כאשר שמע היהודי בעל העגל שהאדון הזה נרפא ושב כוחו אליו, שוב בערה בו חמת הנקמה, ויאמר: הן אמנם כי לקחתי נקם ממנו בעד המכות והפצעים וגם בעד העגל שילם לי במיטב אבל איה המה הפיאות הארוכות שלי, וחוטי הציצית והבגד העליון שלי, וגם הכובע שלי. האם על כל אלה אתאפק ואחשה? ויאסוף אליו עוד את בניו וחתניו להכין נקמה שלישית. ולא אבו עוד בניו וחתניו לקחת חבל בנקמה השלישית. ויכעס עליהם הזקן ויאמר: מה אתם חושבים כי בלעדיכם לא אוכל לעשות מאומה? לא כן הדבר. עתה תראו כי אך לבב ארנבת לכם, ואנוכי גם בלעדיכם אעשה לי עצה. זה

היהודי הכין לו בסתר מלבושים בלואים וסרוחים כמו שלובשים הבְּטָלָרס²⁷ הערלים ההולכים על הפתחים. את ראשו כיסה בשערות ארוכות ולבנות הנקרא פוריק²⁸ ואת זקנו התקין שיהיה ארוך ולבן עם קולטנס²⁹ והכין לו שני מקלות משענות הנקראים קולס³⁰ כדרך שנושאים החיגרים. וגם שק ישן הכין לו עם חתיכות לחם. בקיצור, שהיה נראה כאחד הבְּטָלָרס. וגם הכין לו כתב תעודה מאיזה אדון חשוב המבקש לכל שירחמו על זה הבְּטָלָר, ונסע אל הכפר של האדון ההוא. וטרם שנכנס אל הכפר הלביש עצמו על מלבושיו בבגדים של הבְּטָלָרס, ועשה ברגליו שיהיה נראה כאלו באמת רגל אחת קצרה מן השנית, ושהוא הולך רק על רגל אחת. וכאשר ראה שהוא נראה באמת כמו בְּטָלָר התחיל להיכנס אל תוך הכפר והיה מחזר על הפתחים אצל האיכרים, ושאל לכל אחד בסוד אם אינו נצרך לאיזה כישוף, כי התפאר שהוא מכשף גדול. וכאשר על פי רוב אם עומדים הרבה סוסים באורווה אחת יש מהם שמפחדים ומזיעים בלילה, ורוקדים על מקומם כל הלילה והמכשפים יש להם סגולות לזה, ובכן שאל זה הבְּטָלָר גם כן לאיכרים שיש להם איזה סוסים אם לא נצרכים לכישוף כזה לגרש הרוחות הרוכבים בלילה על הסוסים ומענים אותם. ועוד שאל שאלות כאלה והתמהמה שם כמה ימים, עד שיצא הקול בכל הכפר שזה הבְּטָלָר החיגר הוא מכשף גדול. כסף לא רצה לקחת מן האיכרים, רק לחם גבינה וחלב כדי שלא יחשבוהו לגנב. ולאט לאט התקרב גם אל החצר של האדון, והיה מחזיר גם על הפתחים של עבדי האדון, ושאל אותם גם כן שאלות כאלה, ונכנס עמהם בדברים אודות האדון שלהם. ויספרו לו מן הצרות והייסורין שהאדון שלהם סבל ב' פעמים מן איזה יהודי מצורע שלא נודע מקומו. וישחק הבְּטָלָר המכשף לדבריהם ויאמר זאת

²⁷ קבצנים.

²⁸ פיאה נוכרית.

²⁹ תלתלים.

³⁰ קביים.

אצלי דבר הקל שבקלים. תאמרו לאדון שאוכל לעשות לזה היהודי כישוף שיהיה מזהיר לדורי דורות שלא יעשו עוד רעה לשום אדון שבעולם. בקיצור, שהדבר הגיע לאוזני האדון, ויצווה האדון להביא לפניו את זה הבטלר.

כאשר בא הבטלר אל תוך חצר האדון אמר שאינו יכול להיכנס אל בית האדון, כי היה נצרך לעלות על איזה מעלות ואמר שהוא חигר כזה שאינו יכול בשום אופן לעלות על דבר גבוה. ויצא האדון אליו, וישב הבטלר על הארץ, כי אמר שהוא חигר כזה שאפילו על ספסל אינו יכול לישוב ומכל שכן לעמוד, ורק מוכרח או ללכת או לשבת על הארץ. וישאל אותו האדון אם יכול לעשות כישוף לשונא שלו היהודי הארור, היהודי המצורע, אשר עשה לו צרות גדולות זה ב' פעמים. ויאמר הבטלר אל האדון: הנה מעניינים כאלה אין לדבר שישמע עוד איש אחר כי אולי אחר זמן יעיד איזה איש מהם עלי בבית המשפט שאני מכשף ושאני הזקתי לזה היהודי, כי באמת כך צריך להיות. ויצווה האדון לכל העומדים שילכו משם לדרכם. אז שאל הבטלר את האדון אולי יש באפשרות שיוכל להשיג איזה דבר מזה היהודי. ויאמר האדון: הן נמצא אצלי הפיאות עם הכובע. אז פער הבטלר את פיו בשחוק גדול ויאמר: אם השערות שלו כאן, הנה הוא בידי כחומר ביד היוצר. ויקח הבטלר מן האדון את שתי הפיאות ויאמר אליו בשחוק: מעתה יוכל האדון להיות בטוח אשר כל רע לא יאונה עוד מן היהודי הארור, היהודי המצורע. אבל יען כי ביכולתי להתראות עם השדים שלי רק בלילה מן השעה האחת-עשרה עד השתיים-עשרה, על כן יינתן לי בחצר הזה חדר מיוחד ללון בו לבדי, ואקרא אלי בלילה את השדים שלי ואתייעץ עמהם מה לעשות. וישמח האדון מאוד על דבריו, ויצו ליתן לו חדר מיוחד ללון. והבטלר ביקש מאת האדון שכל העסק יהיה בסוד גדול, ואל יודע לכל איש מה שהוא רוצה לעשות. כי אם לא יהיה הדבר בסוד, יתקלקל הכל. ויבטיחהו האדון על זה וילך מאתו. ויהי בבוקר ויבוא האדון אל הבטלר לשמוע עצתו. ויאמר אליו הבטלר: הנה לפנינו שתי דרכים. או שאשלח אליו את

השדים שלי ויכבדו אותו שם במין חולי שיהיה מוכרח לשכב במיטתו עד יום מותו, או שהשדים יביאו אותו חי לפנינו ונוכל לצוד אותו ולהביאו בסוד אל החצר הזאת ולהניחו באיזה מקום סתר, ולקחת נקם ממנו בכל יום ויום בייסורים קשים. וישמח האדון ויאמר: דרך השני יפה יותר. ויתחיל לחרוק בשיניו מרוב כעסו, ויאמר: הנה עתה אדע איך להתנהג עם זה היהודי הארור, היהודי המצורע. בכל יום אחתוך ממנו חתיכת בשר ואתן את בשרו למאכל אל הכלב שלי שיאכל את בשרו לפני. ויאמר הַבְּטֵלָר טוב הדבר! אבל בדרך השני תהיה לנו מעט עבודה, כי השדים שלי יש בכוחם לעשות רע כאשר אני אפקוד עליהם רק במקום של עשר פרסאות שלהם, והגבול של העשר פרסאות שלהם מסתיים תחת גשר מאוד גבוה הרחוק מכאן בערך פרסה אחת. ולזאת אם אני אהיה בלילה תחת הגשר הם יוכלו להביאו חי רק עד תחת הגשר ורק בשעה האחרונה של קודם חצות הלילה. כי כאשר תהיה קריאת תרנגול בחצות הלילה, אז נתבטל כוחם במקום הזה ובורחים למדבריות, אבל כאשר אנוכי בעל מום ואין בכוחי לזוז רק לאט לאט על שני המקלות שלי, ובכן אנוכי בעצמי לא אוכל לתת לי עצה עמו להביאו חי משם אל החצר הזה. וגם לקחת עמדי איזה איש לא אוכל, כי לא טוב שיידע עוד איש מזה. על כן אין עצה כי אם שהאדון בעצמו יקח עגלה ויסע עמדי בסוד בלילה הזה אל המקום ההוא. אבל גם בזה יש עוד חסרון אחד. כי אם השדים יראו שיש עמדי עוד איש זר לא ירצו לעשות מאומה עד אשר גם האיש השני ימכור להם את נשמתו כמו שאנוכי מכרתי להם את נשמתו. ועל כן יהיה צריך האדון להיסתר שם באופן שלא יתראה כלל ולא יהיה נשמע קולו כלל עד אחרי קריאת התרנגול. ועוד על דבר אחד צריך לדאוג, כי אולי לא יוכל האדון לבדו לתת עצה כנגד היהודי בכל הדרך, והוא יצעק ויילחם עם האדון בכל כוחו ויכול הדבר להתגלות, ואז לא טוב יהיה הדבר לפנינו. ועל כן עצתי ככה היא: שנקח עמנו בעגלה ארון ארוך כמידת איש כמו ארון של מת. והארון יהיה מנוקב עם כמה נקבים וגם שיהיה עם מנעול חזק שנוכל לסגור אותו עם המנעול בנקל. ואנחנו שנינו

עם זה הארון ניסע לשם בלילה בסוד, בערך שתי שעות קודם חצות הלילה, עד סמוך לאותו הגשר. את הארון יציג האדון על הארץ ושם נמצא מקום שהאדון יטמין עצמו, ונקח עמנו גם כן חבל טוב. ואחר שהאדון יטמין עצמו אלך אנוכי אל תחת הגשר ואגזור על השדים שלי שיחטפו את היהודי מן מטתו ויביאו אותו לפני. ואז יהיה היהודי עוד מבוהל, ומגודל הפחד לא יוכל עוד לצעוק. וכאשר השדים יציגו אותו לפני יעזרו לי שאוכל לקשור את ידיו ורגליו עם החבל ויהיה מונח כך תחת הגשר עד אשר תהיה קריאת התרנגול ויברחו השדים. אז אצא מתחת הגשר ואצעק אל האדון, ואז יקח האדון את היהודי הנעקד ויניח אותו בתוך הארון וינעל את הארון על מסגר, ולאט לאט יניח האדון את הארון על העגלה וניסע עמו לחצר הזאת. וכאשר יהיה מונח בארון, אף אם יצעק, לא יהיה נשמע קולו. ואת הארון יוכל האדון בעצמו אחר כך למשוך מן העגלה אל איזה מרתף, וכל זה רק באופן שלא יודע הדבר לכל איש. וכאשר שמע האדון עצה הזאת שמח מאוד ויאמר אל הַבְּטָלָר: עתה רואה אנוכי כי מלבד זאת שאתה מכשף גדול, הנה גם חכם גדול אתה.

ביום ההוא הכין האדון ארון כזה עם חבל, וירתום בעצמו בלילה עגלה עם שני סוסים טובים ויניח את הארון על העגלה. ובשעה העשירית לקח האדון את הַבְּטָלָר וישא אותו בכל כוחו ויושיב אותו על העגלה, כי הַבְּטָלָר בעצמו לא היה יכול לעלות. ויסעו בסוד אל מקום בגשר ויעמידו את העגלה סמוך לגשר, ואת הארון הניח האדון על הארץ אצל העגלה. אחר כך נשא האדון את הַבְּטָלָר מן העגלה ויעמידהו על הארץ, והתחילו לחפש שם מקום שיטמין האדון את עצמו, אבל לא מצאו בנקל מקום כזה. ויאמר הַבְּטָלָר הן לא עת לנו עוד לחפש כי בטח השדים יבואו תיכף לכאן. אבל למה לנו לחפש מקום סתר אחר, הלא מקום סתר היותר טוב הוא שהאדון יטמין את עצמו בתוך הארון הזה וישכב בו במנוחה שלא ישמיע שום קול עד אשר אצא ואצעק אל האדון ואז יצא האדון מן הארון. ויאמר האדון: אם כך יכול להיות טוב, בוודאי שאין לנו לחפש מקום סתר

אחר. ולא איחר האדון לעשות הדבר ונכנס תיכף אל הארון. ובארון היתה שרשרת ברזל שהיה בנקל לנעול את השרשרת על הקרס ולתלות בתוך הקרס מנעול ברזל. והבטלר הכין לעצמו מקודם יתד חזק של ברזל שיהיה במקום מנעול. וכאשר האדון נכנס בתוך הארון ושכב בארון, נעל תיכף הבטלר את השרשרת על הקרס ונעץ בו היתד של ברזל ונסגר הארון. אז השליך הבטלר תיכף מעליו את המלבושים המגואלים ופשט את רגלו הקצר ולקח עצמו לעבודה. והתחיל לטלטל את הארון ולמשכו אל תחת הגשר. והאדון לא הבין כלל מה זאת, ויתחיל לצעוק ורצה לצאת, אבל לא היה יכול. ועל כל צעקה שצעק האדון בתוך הארון, ענה אותו היהודי כמו שצעק בעת ההכאה: 'האם זה כלב? הלא זה עגל!' אז הבין האדון כי שוב נפל בפח היהודי הארור, היהודי המצורע. ויתחיל להתחנן על נפשו על כל פנים שלא יהרוג אותו. ויאמר אליו היהודי: אמנם חשבתי לשרוף אותך באש כאן תחת הגשר בתוך הארון, יען כי אתה ביקשת לחתוך את בשרי ולתת אותו אל הכלבים. אבל כיוון שאתה מתחנן על נפשך אנוכי לא אעשה לך ככה. רק תשכב כאן תחת הגשר במנוחה, עד אשר ימצאו האנשים אותך. והיהודי הניח את הארון תחת הגשר. ויכסה את הארון עם מלבושי בטלר שהשליך מעליו, על ידי זה לא יהיה נשמע כל כך צעקת האדון מתוך הארון. אחר כך ישב היהודי על העגלה ונסע משם למקום רחוק, אל עיר שידע אשר למחר הוא שם יום השוק. וימכור את העגלה עם הסוסים בעד שתי מאות רובל כסף, ויסע אל ביתו. ובחצר של האדון נעשה רעש גדול כאשר ראו שהאדון עם הבטלר נאבדו. והבינו תיכף שאין זה דבר פשוט. ושלחו הרבה אנשים לחפש אותם, ויחפשו ב' ימים עד שנמצא האדון תחת הגשר. ויוציאו משם את האדון חצי חי וחצי מת. ושוב נחלה האדון זמן רב. וכאשר הבריא היה מפחד עוד האדון כל ימיו, ולא נח ולא שקט והיה מתיירא לדבר עם איש זר עד שהיה מוכרח למכור הכל ולנסוע אל מדינה אחרת.

אחר שסיים הסבא קדישא את הסיפור הזה, אמר אל השופטים: השמעתם את אשר יכול יהודי לעשות לבעבור קחת

נקם מן שונאו? וכן כאן במשפט הזה אשר לפנינו. אין זה כי אם לבעבור שתבער אש הנקמה בזה המוסר על כן בדה מלבו עלילה הזאת.

ויאמר עוד הסבא קדישא: הנה, מעתה אדבר על אופן השני. שאף אם נתפוס שהמעשה אמת בדברי המוסר, אבל הלא איזו טענה ותביעה יכולה להיות לממשלת רומניה על הכסף הזה? לחשוב זאת כמציאת אוצר על אדמת ממשלת רומניה? הכי משום שזה מנדל א' היה שם אז בשעה ההיא באותה החורבה כאשר הטמין שם הגנב את הגניבה והוא גנב תיכף את הגניבה מן הגנב, נאמר בשביל זה, שיש איזו שייכות לממשלה אל הכסף הזה? הכי נכתב כן בחוקי משפטי ממשלת רומניה שהגונב מן הגנב תהיה הגניבה הזאת שייכת לאוצר הממשלה? זאת בוודאי אי אפשר להאמין שיהיה שורר שם חוק מוזר כזה. על כן בכל האופנים אין מקום לממשלת רומניה שהיא תתבע את הכסף הזה מן האיש מנדל א'. כי אף אם נאשים אותו בעוון גניבה אין מקום לממשלת רומניה לתובעו למשפט, כי בעל הגניבה גנרל ממדינת שבדיה ולא ממדינת רומניה. והנני בטוח בכם שופטים חרוצים וישרים שתוציאו משפטו לצדק.

כאשר גמר הסבא קדישא את נאום מליצתו, צעקו תיכף השופטים שמנדל א' זכאי במשפטו ונעשה שמחה רבה ביניהם. ואת זה האיש מושחר הפנים, שהיה במקום הקטיגור מארץ רומניה דחפו לחוץ שימהר לרחוץ את פניו ואחר כך הלך הסבא קדישא אל השולחן הערוך לאכול סעודת פורים ביחד עם כל החסידים. בלילה באה דפשה³¹ מעיר קישינוב שמנדל א' זכה במשפט ושהוא נוסע לעיר שפולה. וכאשר בא מנדל א' לשפולה נכנס תיכף אל בית המדרש של הסבא קדישא ונעשתה שם שמחה גדולה בין החסידים. וישאלו אותו איך הלך המשפט. ויספר שהיה לו מליץ טוב אשר נשא נאום יפה בבית המשפט בפני השופטים, סיפור ארוך, וכולם שחקו ונהנו מאוד

³¹ דפשה (דעפּעש) — טלגרמה, מברק.

מן הסיפור שלו. ויספר מנדל א' בפניהם את הנאום של המליץ שלו ואת הסיפור של המליץ. ונשתוממו כולם מאוד מאוד, כי היה מלה במלה זה הסיפור וזה הנאום כמו שסיפר הסבא קדישא ביום הפורים כאשר התחפש כמו מליץ.³² וכאשר נכנס מנדל א' אל הסבא קדישא ונתן לו שלום, היתה שאלה הראשונה מאת הסבא קדישא לאמר: נו מענדילע ווי איז דיר עפעס געפעלען דער מליץ וואס איך האב דיר געשיקט?³³ ויאמר מנדל: מליץ טוב היה, כי שימח בסיפורו את כל האנשים אשר היו בבית המשפט, וגם שיצאתי זכאי על ידו. ויאמר הסבא קדישא: תדע שזה המליץ הוא מלאך מן השמים שנברא מן הצדקה של שמונה מאות רובל כסף שנתת לי להשיא ג' יתומים. ואם תזכה תראה את המליץ יושר הזה בעולם העליון שימליץ עבורך כאשר תתן שם דין וחשבון על מעשיך שעשית בעולם הזה.

בשעת סעודת פורים שאלו החסידים את הסבא קדישא מה העניין של המעשה הזה אשר סיפר. והשיב בדרך שחוק מעט: הנה שמעתי שר' נחמן'לה³⁴ מספר מעשיות והעולם נהנה מהן. ואני מתיירא שלא יברח כל העולם ממני להתם. על כן הראיתי לכם שגם אני יכול לספר מעשה יפה. וסוד זה המעשה הוא מלחמת עמלק עם ישראל על ידי החטא של העגל. והג' נקמות הן איך שנקם שאול המלך מן עמלק, ואיך שנקם דוד המלך מן עמלק על ידי יואב שר הצבא שלו, ואיך שנקם ביום הפורים הזה מרדכי הצדיק מן עמלק. ויש עוד נקמה רביעית מן עמלק אשר השם יתברך בעצמו ינקום ממנו ויבוא מאדום חמוץ בגדים. ואז תהיה הגאולה השלמה במהרה בימינו אמן.

³² הטכניקה שהשתמש בה כאן הסבא משפולה היא 'מאגיה סימפטית', כלומר השפעה על המציאות באמצעות ביצוע פעולה דומה באופן סמלי.

³³ נו מנדל'ה, כיצד מצא חן בעיניך עורך הדין ששלחתי לך?

³⁴ כלומר ר' נחמן מברסלב שהיה בר פלוגתא של הסבא משפולה.

יא. מעשה שיש בו סתרי תורה

דרכו של הסבא קדישא היה לספר לפעמים מעשה נפלא שהיה מלא סתרי תורה ורזין דאורייתא. ובפורים היה מנהגו כמעט בכל שנה לספר מעשה נפלא כזה שהסוף היה בשחוק, ואחר כך מרוב שמחה לקחו עצמם כל החסידים לרקוד. ולפעמים גם הסבא קדישא היה מרקד עמהם. וזוכר אני שפעם אחת היה מספר מעשה הזה, והתחלת סיפור המעשה הזה היה על-ידי הגביר ר' זליג פודריוצ'יק¹ מהעיר קייב. כי זה ר' זליג היה אוהב צדיקים והסתופף בצל קדושת הסבא קדישא. אבל אהב לפעמים להיות גם אצל הצדיק הקדוש מוהר"ן ברסלב זצ"ל² שהיה דר אז בעיר זלוטופולי. והסבא קדישא ידע מזה, והיה זאת בזמן המחלוקת שלהם. ובא זה הגביר ר' זליג פודריוצ'יק מהעיר קייב לעיר שפולה להיות אצל הסבא קדישא בפורים. ודרכו היה להניח תמיד ביד הסבא קדישא כמה מאות רובל כסף על מעות חיטין, והיה הסבא קדישא מקרבו תמיד. וישב ר' זליג פודריוצ'יק אצל שולחן הסבא קדישא בסעודת פורים. ובעת שתיית היין פנה הסבא קדישא אל זה הגביר ר' זליג ואמר אליו בשחוק מעט: זליג, זליג, בוודאי היית בעתים הללו אצל ר' נחמן'לי בזלוטופולי. השמעת ממנו איזה מעשה יפה? כי אומרים עליו שמספר מעשיות נפלאות ונעימות מאוד. אמר לו ר' זליג: אמת שהייתי אצלו ושמעתי מפיו מעשה נאה באריכות מן איזו בת מלכה, אבל אינני זוכר לספר אותה.³ ויאמר לו

¹ פודריוצ'יק — בנאי, קבלן בנייה, אדריכל.

² מורנו ורבנו הרב ר' נחמן מברסלב זכר צדיק לברכה.

³ כוונתו ל'מעשה מאבדת בת מלך' הסיפור הראשון ב'ספר סיפורי מעשיות' (תקע"ה) לר' נחמן מברסלב.

הסבא קדישא: אם תתן לי מעות חיטין הרבה אספר לך מעשה יפה מן פודריוצ'יק כמוך אשר תזכור לספר אותה. ויאמר ר' זליג: יספר אדוני מורי ורבי את המעשה היפה, וגם אנוכי אספור מעות חיטין יפה. ויתחיל הסבא קדישא לספר בזה הלשון: אצל מלך אחד היה פודריוצ'יק גדול, יהודי חכם מאוד. וכל הבניינים שהיו נצרכים לבנות לצורך המלכות היו נעשים על ידי הפודריוצ'יק הזה. פעם אחת אמר אליו המלך: הנה תדע שברצוני לבנות עבורי פלטרין⁴ יפה מאוד למעון הקיץ שלא יהיה בניין חומה כי אם בניין עץ, אבל לא מן עץ פשוט. על כן תבקש ותדרוש עבור זה מין עץ היותר מובחר שבעולם, ותבנה עבורי פלטרין יקר ומפואר כזה שהכל יאמרו עליו שלא נמצא דוגמתו בכל העולם. ואם תעשה לי את הדבר הזה בשלמות, אגדלך ואנשאך על כל השרים אשר לי. ויסע הפודריוצ'יק לשוטט בארץ במדינות רחוקות מאוד, והכניס עצמו כמה פעמים בסכנת נפשות, עד שמצא במדינה רחוקה יער גדול אשר בתוכו גדלים עצים גדולים ועבים מאוד אשר מראה העץ כמראה אבן ספיר. והיופי של מין העץ אין לשער ואין לספר. וישמח מאוד הפודריוצ'יק על מציאה הזאת, ויכרות משם חתיכת עץ להראות למלך את יפיו, ויסע אל המלך בשמחה רבה. כאשר ראה המלך את העץ הזה הבין שבאמת אין דוגמתו בכל העולם, וישמח גם הוא מאוד. אבל כלום חסר אצל המלך? ויפקד המלך על פועלים בונים וגוזרים שיסעו שמה עם כמה אלפים עגלות, ומסר לידי היהודי הפודריוצ'יק כסף הרבה להוצאות הדרך, ויסעו כולם אל המקום ההוא ויכרתו העצים הנצרכים. ויתמהמהו בדרך הזה שנה תמימה ויבואו אל המלך עם העצים. זה הפודריוצ'יק היתה לו ידיעה גדולה בחכמת האינג'נריה⁵ ובחר לו פועלים ועבדים טובים, ויקח עצמו אל העבודה בחריצות. ואחר שנה תמימה נגמר הפלטרין, בניין גדול מפואר ומהודר מאוד, עד שבאמת לא נמצא דוגמתו בכל

⁴ ארמון.

⁵ הנדסה.

העולם. וכל מלכי הארץ היו מקנאים במלך הגדול הזה. וישמח המלך מאוד על הבניין הזה, ויודה לפודריוצ'יק היהודי עבור חכמתו ועבודתו שעשה בשלמות, ויגדלו וינשאהו על כל השרים. אבל עוד היה חסר דבר אחד בפלטרין המפואר הזה, והיינו להעמיד לוחי זכויות בתוך החלונות שיהיו ממין זכויות כזה אשר גם כן לא יהיה נמצא דוגמתו בכל העולם. ויאמר המלך שרצונו הוא שהזכויות יהיה לה גם כן אותו המראה כמו עצי הכתלים של הפלטרין, באופן שלא יהיה ניכר כלל ממרחק אם יש לפלטרין הזה חלונות. ויבקשו זגג כזה שיוכל לעשות זכויות כזאת ולא נמצא. ויכתבו בגזטן⁶ שידעו בכל העולם שזה המלך הגדול מבקש חכם בחכמת מלאכת המזגג שיוכל לעשות זכויות שיהיה לה מראה אבן ספיר. ואת הבעל-מלאכה הזה, יעשרנו המלך בעושר גדול, ויעשה אותו גם כן לשר גדול במדינתו. ויבוא קוזק אחד שהיה אומן נפלא במלאכת הזכויות, ויציע לפני המלך, שהוא בוודאי יוכל לעשות זכויות כזאת. אבל כאן אין לו המטריאל⁷ שנצרך למלאכה הזאת. רק שיוודע מקום רחוק באיי הים, אשר נמצא מן חול כזה. ואם אך יובא לכאן החול הזה אז יוכל לעשות זכויות כזה. והנה כלום חסר מבית המלך? ואף על פי שהיתה הדרך רחוקה מאוד לא הביטו כלום. וישלח המלך שמה את הקוזק עם עגלות ועם פועלים, ונתן לקוזק כסף הרבה להוצאות הדרך ויסעו שמה. ויתמהו גם כן שנה תמימה עד שהביאו אל מדינת המלך את החול הזה. והקוזק לקח את עצמו אל המלאכה, ועשה זכויות כאלה שהיה להן מראה אבן ספיר, ונשלמה מלאכת הפלטרין. ולא היה פלטרין כמוה בכל העולם. וישמח המלך מאוד ויתן אל הקוזק עושר גדול וגם נעשה לאחד מן השרים הגדולים.

הנה, קוזק נשאר קוזק. והתחיל להתקנא ביהודי שהיה פודריוצ'יק. ויאמר בלבו: האף אמנם שזה היהודי עשה מלאכה מפוארה בבניין הפלטרין, אבל מה היה הפלטרין חשוב בלי

⁶ עתונים, כתבי עת.

⁷ החומר.

החלונות שלי. והיתכן שיחפוץ המלך לעשות יקר וכבוד וגדולה אל היהודי הזה יותר ממני? ויתחיל זה הקוזק להלשין על היהודי לפני המלך, ויפתה גם לשאר השרים שילשינו עליו, כי מסתמא היו כולם שונאים ליהודי מחמת קנאה. והמלך הבין כי אך רוח הקנאה דוברת בם, ולא שת לבו לדבריהם. אבל פעם אחת הצליח, מעשה שטן, והעמיד הקוזק עדים שנשבעו לשקר על היהודי, באשר שקילל את המלך. והיה מוכרח המלך על פי חוקי ונימוסי המדינה להביא את היהודי במשפט. ומסתמא גם השופטים היו שונאים ליהודי מחמת קנאה, ויחרצו משפטו למיתה. המלך ידע בלבו שכל זה אך עלילת שקר. אבל מה היה לו לעשות, כי הלא מלך במשפט יעמיד ארץ, והיה מוכרח להסכים לפסק. אבל עוד חסד אחד היה ביד המלך לעשות אתו: להמיר לו את המיתה במשלוח אל האי של עזאזל. והיו קוראין את האי בשם הזה כיוון שהרבה חייבי מיתה מן שרי המלך נשלחו לשם. והאי הזה היה מדבר שמם ג' פרסאות באמצע הים, ולא צמח בו כל דבר מאכל כי אם אילני סרק גדולים אשר יקננו עליהם עופות הדורסים, ועל הארץ ירקדו קופים ובנות יענה. חייבי מיתה הנשלחים לשם יינתן להם לחם ומים לחודש ימים, ואחר כך מתים ברעב והיו לברות לעופות השמים. להימלט משם אי אפשר, כי מקום האי היה בין אילני אלמוגים הנקראים קוראלן הגדלים מתחת למים על תהום הים כמה פרסאות מסביב לאי הזה. שעל ידי זה לא היה לספינה גדולה שתלך סמוך לאי הזה, כי אם בריחוק כמה פרסאות משם. וכאשר היו צריכים לבוא אל האי הזה, היו מוכרחים לשוט כמה פרסאות בספינה קטנה מן הספינה הגדולה עד האי. וזאת היה אפשר לעשות רק ביום צח ובהיר כאשר לא היה מנשב שום רוח.

אחר שחרצו השופטים משפט מיתה על היהודי, ביקש היהודי מאת המלך כי כאשר המלך יודע האמת שהוא חף מפשע, ועל כן יעשה המלך אתו חסד לבלתי המית אותו כאן, שלא יראה הקוזק בעינו את נקמתו, רק ישלח אותו אל אי העזאזל כדרך השרים. ויאמר אליו המלך: צר לי מאוד עליך, כי

אני מבין האמת. אבל מלך במשפט יעמיד ארץ. ועל כן כל אשר אוכל לעשות לטובתך אעשה, דהיינו שאשלח עמך בסוד כסף הרבה כמה שתרצה, וגם כלים את אשר תרצה. ואנוכי הנני בטוח כי יען חף אתה מפשע, על כן בלי ספק יעלה בידך למלט את נפשך משם. ויאמר היהודי אל המלך: יען כי לא אדע מה לעשות שם עם כסף, על כן לא אוכל לבקש כסף הרבה, רק כמה שירצה המלך לשלוח עמדי ישלח. אבל יותר יכולים להועיל לי הכלים האלה, דהיינו: מכונה קטנה לעשות בה אש, גרזן טוב, מגרה⁸ טובה ואיזה חבלים חזקים, גם קנה רובה קטן ומכמורת קטנה לצוד בה דגים. ויבטיח לו המלך לשלוח כל זאת איתו בסוד, כי על פי חוק המשפט אין לשלוח אתו כלום מלבד לחם ומים לחודש ימים. יום של קיום הפסק הגיע, והיהודי נשלח אל אי העזאזל. והמלך שלח עמו בסוד עשרת אלפים שקל כסף, וגם הכלים אשר ביקש מאתו היהודי. והקוזק נשאר קוזק בחצר המלך.

כאשר בא היהודי אל אי העזאזל, ראה שהוא מדבר שמם, וחושך כיסה את פניו בראותו שם עצמות אנשים מפוזרות בכמה מקומות. אבל היהודי התחזק ויבטח בהשם יתברך שיהיה בעזרו, ולקח עצמו לעבודה. ראשית עשה שם אש ויצוד דגים במכמורתו וצלה אותם על האש שיהיו לו למאכל עם הלחם, כי איש כזה לא הסכין לאכול לחם יבש. אחר כך חתך עצים ועשה לו כמו רפסודה קטנה על-ידי הדביקו את העצים עם החבלים העבים והחזקים. וגם עשה לו משוט והתחיל ללמד עצמו לשוט על פני המים עם הרפסודה. ובמשך כמה ימים לימד עצמו לשוט על הים עם הרפסודה כמו ספן מלומד. פעם אחת ראה שנשלך מן הים על החוף דג מת גדול מאוד, כי כן טבע הים שמשליך על החוף כל דבר מת. וחתך היהודי את הדג המת לראות מה בקרבו. ומצא בו טבעת זהב משובצת באבנים

⁸ כנראה צריך להיות 'מגזרה' על-פי שמואל ב' יב, לא: 'וישם במגרה ובחרצי הברזל ובמגזרות הברזל', והתחלפו לו המלים.

טובות ויקרות מאוד ועל הטבעת היה חקוק חותם המלך שלו שעשה לו הפלטרין היפה. כי המלך שלו היה לו סמוך אל הפלטרין גן ויער גדול, והיער עמד על החוף של נהר גדול שמושך והולך ונופל אל הים. והמלך שלו היה מלומד היטב לשוט על המים, ועשה לו תענוג כזה שכאשר היה יום חם הלך לרחוץ בנהר הזה לשוט בו. פעם אחת שכח המלך להסיר טבעתו מעל ידו, ונפלה הטבעת למים בעת שהיה המלך שט בנהר, וזה הדג בא מן הים אל הנהר ובלע את הטבעת. אחר כך חזר הדג אל הים וימת שם על ידי איזו סיבה, ונשלך על החוף של אי העזאזל. בכל יום ויום, אם אך היה הים במנוחה, ניסה היהודי לשוט הרחק יותר אל אמצע הים ולפנות ערב חזר אל האי. וכך היה שם קרוב לשני חודשים, עד שידע שיכול לשוט על הים מרחק גדול להתקרב אל המקום אשר שטות שם האוניות הגדולות מן כל המדינות. כאשר היה עת צח וינח הים כראוי, לקח היהודי את הכסף וגם שאר הלחם היבש שהיה לו עם הרבה דגים צלויים, ויסע עם הרפסודה אל אמצע הים כמה פרסאות. וכאשר אך היה נראה לו ששומע איזה רעש של אונייה גדולה, התחיל לירות בקנה הרובה. ונימוס⁹ האוניות הוא שאם שומעים קול יריה בים, יודעים שזה אות שמבקש מי הצלה מאיזו צרה. וכך הווה, ששטה אונייה גדולה של מדינה אחרת בים ושמעה קול ירייתו. שלחה האונייה אל אותו הצד של הירייה ספינה קטנה עם כמה ספנים לראות סיבת הירייה, וימצאו את היהודי עומד על הרפסודה, ויתמהו עליו וישאלו אותו איך בא לכאן. ויאמר שהוא סוחר גדול שנסע בים עם ספינה, ולא נזהרה מן הררי עצי האלמוגים אשר תחת המים ונשברה הספינה, והוא ניצל בדרך נס בהיאחזו בקרש גדול של הספינה אשר שט עמו עד החוף של אי העזאזל, ומשם בא לכאן. ויבקש מהם שיקחו אותו אל האונייה והוא ישלם היטב. ויקחו אותו ויובילוהו אל האונייה, ויסע היהודי עם האונייה הגדולה למדינה אחרת. והיהודי נשאר יהודי.

⁹ מנהג, כלל.

אבל היהודי לא נח ולא שקט. ויאמר בלבו שאין זה מן היושר שהקוזק ישאר שם קוזק. ויסע היהודי אל עיר הבירה של המלך שלו שעשה לו הפלטרין. והיהודי ידע שדרך המלך לנסוע בכל בוקר אל הגן והיער שעומד על שפת הנהר הגדול ולטייל על החוף של הנהר במקום שהאוויר צח. ויתחבא היהודי במקום סתר אצל החוף. את בגדיו החליף,¹⁰ ורק את טבעת המלך לבש על אצבעו. ואיזה רגעים קודם שבא המלך אל מקום ההוא, קפץ היהודי אל תוך הנהר והיה שט להתקרב אל החוף שהולך שם המלך לטייל. כאשר ראה המלך שאיש שט בתוך הנהר, התפלא על הדבר לראות מי הוא זה האיש. היהודי הכיר תיכף את המלך ובירך אותו כראוי בתואר כבוד המלך. ועל-ידי זה הכיר המלך שזה הוא היהודי הפודריוצ'יק שלו, ושאל אותו בתמהון מה טיבו בכאן. ויאמר היהודי כי בא אל המלך מעולם אחר בשליחות נחוצה, אבל הוא בוש לעלות מן הנהר כי ערום הוא. ויפקד המלך תיכף להביא עבורו מלבושי כבוד, ויעל היהודי מן החוף ויפול לפני רגלי המלך ויבך מאוד. ויספר שכאשר בא אל אי העזאזל ראה שאין לו עצה להימלט משם, כי אם שישוט בים מרחק רב, ואולי יפגוש איזה אונייה שתרצה לקחת אותו. וילמד עצמו בכל יום לשוט במים וכך עבר עליו יותר מחודש ימים. וכאשר ראה שאין לו עוד לחם לאכול, וגם ידע בעצמו שהוא מלומד היטב לשוט בים, אמר שאין לו ברירה כי אם להסתכן ולשוט בים מרחק רב. והסוף היה שאבד את כוחו והתחיל לטבוע במים. ותיכף בא אליו דג גדול מאוד ויבלע אותו בקרבו. והיה מתהלך בתוך בטן הדג כמו בתוך היכל גדול כמה וכמה שעות, עד שהדג הקיא אותו לפני מלך הים שנקרא לווייתן. ושם הווה לגמרי עולם אחר כמו גן העדן. אנוכי נבהלתי מאוד מן מלך הלווייתן ולא יכולתי להביט בפניו, כי יש לו שתי עיניים מזהירות כמו החמה. וישאל אותי הלווייתן מי אנוכי ומה טיבי ולמה עשיתי משוגעת¹¹ כזאת

¹⁰ כלומר, פשט.

¹¹ שיגעון.

לשוט בים מרחק רב כזה. והייתי מוכרח לספר לפניו כל אשר עבר עלי מרישא לסיפא. וכאשר שמע הלוויתן שיש אצל המלך קוזק כזה שיכול לעשות חלוני זכוכית נפלאים כאלה, שמח הלוויתן מאוד ואמר: תדע כי כל אשר יש ביבשה יש בים ועצים כאלה גדלים גם בים. וחשקתי גם אנוכי לעשות לי פלטרין יפה ונחמד מהעצים האלה. והפלטרין נבנה בחריצות ואמנות נפלאה על ידי חרשים חכמים הנמצאים בים. אולם לדאבון לבי לא אוכל לדור בפלטרין הזה, כי גם אנוכי חכם כמו המלך שלך אשר על היבשה. וגם אנוכי מבין כי לפלטרין כזה אין נאה זכוכית אחרת כי אם יהיה לה גם כן המראה של אבן ספיר ועל כן עומד זה הפלטרין תוהו ובוהו. והלוויתן פקד תיכף להראות לי את הפלטרין. ונשתוממתי מאוד בראותי את יופיו והדרו ועומד שמם בלי חלונות. ובכן פקד עלי הלוויתן לילך בשליחות אליך אדוני המלך ולבקש מפניך בשם המלך לווייתן שתשלח לו את הקוזק שיעשה עבור הלוויתן זכוכיות כאלה כמו שעשה לפלטרין של המלך. ולאות אמת שלח הלוויתן אל אדוני המלך את טבעת המלך שאבדה בנהר ובלעה דג והביאה אל הלוויתן. ועתה שלחה אל המלך בחזרה לאות אמת ולאות ידידות בין מלך הים ובין מלך היבשה. ועוד פקד עלי לאמר אל המלך אזהרה גדולה, כי אם מי ממלכי היבשה ימרה חס ושלום פי מלך הים שהוא הלוויתן, אזי הוא פוקד על הים שישטוף במבול מים את מדינת זה המלך עם כל אשר עליו. והיהודי נתן תיכף את הטבעת אל יד המלך ויאמר כי הלוויתן פקד על דג גדול שיבלע אותי ויוליכני אל הנהר אשר לפני יער המלך, וכאן הקיא אותי. והוא עומד וממתין לקוזק לבלוע אותו ולהובילו אל הלוויתן.

המלך נבהל מאוד בשמעו את הדברים האלה. ולא יכול לספק בכלל¹² בדברי היהודי בראותו אות האמת על ידי הטבעת שלו, כי הוא ידע שאיבד את הטבעת בנהר הזה. ובכן פקד

¹² להטיל ספק, לפקפק.